

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersytetu warszawskiego

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	93
<hr/>	
zeszyt	3

Warszawa 2025

RADA REDAKCYJNA

prof. dr hab. Ewa Głowacka – przewodnicząca (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. Mariola Antczak (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki), prof. Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), prof. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Instytut Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), John C. DeSantis (Dartmouth College Library, Hanover, NH, USA), prof. Dr. Ágnes Hajdu Barát (Association of Hungarian Librarians – President), prof. Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. Maria Juda (Instytut Nauk o Kulturze, UMCS w Lublinie), prof. Bożena Koredczuk (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. Dariusz Kuźmina (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), dr Tomasz Makowski (Biblioteka Narodowa), prof. Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), dr. Peter Organisiak (Morgridge College of Education, University of Denver, USA), prof. Maria Próchnicka (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), dr. Egbert John Sánchez Vanderkast (Instituto de Investigaciones Bibliotecológicas y de la Información, Universidad Nacional Autónoma de México), dr. Lynn Silipigni Connaway (Online Computer Library Center – OCLC, Dublin, USA), prof. Barbara Sosińska-Kalata (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), Jolita Steponaitienė (Martynas Mažvydas National Library of Lithuania), prof. Anna Tokarska (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach), prof. Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), prof. Grażyna Wrona (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia)

Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przegląd.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

Przegląd Biblioteczny jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Index Copernicus i Polska Bibliografia Bibliologiczna.

Pełne teksty roczników 1908, 1909, 1927-2023 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP:
<https://ac.sbp.pl/index.php/kategorie/czasopisma/przegląd-biblioteczny>.

Pełne teksty roczników 1908, 1909, 1927-2020 dostępne są w Mediotecze Wydziału Dziennikarstwa,
Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
<https://medioteka.omeka.net/przegląd-biblioteczny/>;

Pełne teksty roczników 2009-2024 znajdują się na Platformie Czasopism Naukowych SBP:
<https://ojs.sbp.pl/index.php/pb/issue/archive>

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 93

2025

zeszyt 3

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Edukacji i Nauki z liczbą 70 punktów

**Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury**

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

TREŚĆ

ARTYKUŁY

KRYSZYNA HUDZIK: <i>Public relations</i> w działalności biblioteki naukowej – na przykładzie Biblioteki Państwowej w Berlinie	331
ARTUR ZNAJOMSKI: Bibliografie lokalne podmiotowe wydane w Polsce w latach 1945-1989 jako źródło informacji w warsztacie badawczym bibliologów	351
MAGDALENA WÓJCIK, DOROTA RAK: <i>Design Thinking</i> w projektowaniu innovacyjnych usług bibliotecznych	375
WERONIKA KORTAS: Książka w czasach scrollowania: BookTok jako wyzwanie badawcze	390
BOGUMIŁA CELER: Historical Collections and Contemporary Legacy Collections as Part of the Resources of Academic Libraries in Poland – an Overview	412
ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA	
Przeгляд piśmiennictwa krajowego (<i>Barbara Koryś</i>)	433
Z lektur zagranicznych (<i>Maciej Szablewski</i>)	437
Z ŻYCIA SBP	441
WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW	451

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 93

2025

Issue 3

„The Library Review” was awarded 70 points in the official register of journals of Ministry of Education and Science

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

- KRYSZYNA HUDZIK: *Public Relations* in the Activities of a Research Library – the Case of the State Library in Berlin..... 331
- ARTUR ZNAJOMSKI: Local Primary Bibliographies Published in Poland in the Years 1945-1989 as a Source of Information in the Bibliologist Toolbox 351
- MAGDALENA WÓJCIK, DOROTA RAK: *Design Thinking* in the Development of Innovative Library Services..... 375
- WERONIKA KORTAS: Books in the Age of Scrolling: Booktok as a Research Challenge 390
- BOGUMIŁA CELEK: Historical Collections and Contemporary Legacy Collections as Part of the Resources of Academic Libraries in Poland – an Overview 412

REVIEW ARTICLES / REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

- Polish literature survey (*Barbara Koryś*) 433
- Foreign publications (*Maciej Szablewski*) 437

NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION) 441

GUIDELINES FOR AUTHORS 456

KRYSTYNA HUDZIK

e-mail: krystyna.kwapisiewicz.hudzik@gmail.com

ORCID 0000-0002-1449828X

PUBLIC RELATIONS W DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI NAUKOWEJ – NA PRZYKŁADZIE BIBLIOTEKI PAŃSTWOWEJ W BERLINIE

Krystyna Hudzik, dr, autorka kilkadziesiąt artykułów oraz monografii pt. *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej: ciągłość i zmiana*. Swoje zainteresowania rozwijała dzięki stażom i praktykom w bibliotekach uniwersyteckich w Niemczech i Austrii (Jena, Kolonia, Tybinga, Konstancja, Karlsruhe, Wiedeń). Odbyła roczny pobyt badawczy w Instytucie Nauki o Bibliotece i Informacji Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie (2015/2016). Zajmuje się m.in. problematyką zarządzania biblioteką akademicką, gromadzeniem zbiorów bibliotecznych w czasach transformacji cyfrowej, profilem zawodowego bibliotekarza danych, etyką public relations oraz filozofią biblioteki.

SŁOWA KLUCZOWE: Public relations. Biblioteka Państwowa w Berlinie – Pruskie Dziedzictwo Kultury (SBB-PK). Stabi. Biblioteka naukowa. Wizerunek biblioteki. Komunikacja online. Komunikacja wizualna.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Prezentacja strategii public relations Biblioteki Państwowej w Berlinie – Pruskie Dziedzictwo Kultury (SBB-PK) oraz omówienie sposobów uwzględniania w niej potrzeb i oczekiwań użytkowników biblioteki. Pytanie badawcze dotyczy kluczowych elementów realizowanej strategii komunikacyjnej, które odpowiadają za skuteczność kreacji wizerunku międzynarodowej biblioteki badawczej nauk humanistycznych i społecznych. Celem artykułu jest omówienie złożonego – hybrydowego – charakteru tych elementów. Artykuł składa się z sześciu części. Pierwsza, zawiera ogólną charakterystykę historii

i zbiorów biblioteki, druga – organizację pracy działu Prasa i Public Relations oraz realizowane w nim zadania. Część trzecia i czwarta prezentują wizerunek biblioteki, etapy kreowania marki cyfrowej oraz narzędzia i kanały komunikacji wizualnej i komunikacji online. Część piąta poświęcona jest użytkownikom, badaniom ich potrzeb i poznawaniu wrażeń/doświadczeń w korzystaniu z biblioteki. Część szóstą dotyczy muzeum Stabi Kulturwerk, czyli nowoczesnej przestrzeni wystawowej biblioteki, oraz prezentuje wybrane wystawy, projekty i wydarzenia w obszarze kultury, wiedzy i nauki. **Metody badań** – analiza struktury i treści strony internetowej Państwowej Biblioteki w Berlinie oraz wywiad z Kathariną Pick, zastępczynią kierownika działu Prasa i Public Relations. **Wyniki i wnioski** – Berlińska Biblioteka Państwowa stanowi przykład realizacji modelowego public relations naukowej biblioteki w epoce digitalnej. Strategia zarządzania komunikacją nastawiona jest na stworzenie spójnego wizerunku nowoczesnej biblioteki XXI w. poprzez realizację projektów eksponujących wartość i znaczenie posiadanych zbiorów (muzeum Kulturwerk), z wykorzystaniem cyfrowych technologii informacyjno-komunikacyjnych (Stabi Lab, hackathony, humanistyka cyfrowa).

WPROWADZENIE

Niemieckie bibliotekoznawstwo cechuje rozbudowana refleksja nad miejscem i znaczeniem bibliotek w kulturze ujmowana w perspektywie czasu i przestrzeni. Wiele uwagi poświęca się obecnie istocie i zadaniom biblioteki naukowej w cyfrowym świecie oraz wskaźnikom miar jakości, według których należy ją oceniać. Wśród tych wskaźników są m.in. udział w badaniach i nauczaniu, praca w sieci, gotowość do transformacji, sprawne (*agile*) zarządzanie, praktyczna (elastyczna) strategia i znaczenie społeczne (Horstmann, 2024; Hudzik, 2017). Biblioteka ma więc nadal wspierać badania/naukę i dydaktykę, a przy tym spełniać funkcje na rzecz społeczeństwa. Choć etymologicznie słowo „biblioteka” pochodzi od greckiego słowa „biblon” lub „biblos”, czyli książka, oraz „theke”, czyli składnica, miejsce jej przechowywania, to dziś oczywiste jest, że chodzi przede wszystkim o informację i jej przetwarzanie. Informację w formie analogowej i cyfrowej, poczynając od średniowiecznych rękopisów do danych badawczych i kodów programowania. Wyzwaniem jest spięcie kłamry między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Pytanie, czy w tym zadaniu mogą zastąpić dziś bibliotekę inne instytucje? – jeśli tak, to grozi jej upadek. Swoją rację bytu, znaczenie i uznanie społeczne może ona wykazać i zdobyć – wywalczyć sobie – w tych warunkach jedynie za pomocą aktywności w zakresie public relations. I o nim też dlatego jest mowa w niniejszym artykule. Państwowa Biblioteka w Berlinie – Pruskie Dziedzictwo Kultury (skrót nazwy oryginalnej: SBB-PK, a od 2023 r. Stabi Berlin) posłuży za przykład wyjątkowego, wręcz modelowego zarządzania komunikacją nastawioną na stworzenie wizerunku biblioteki naukowej XXI w.

Poza wprowadzeniem historycznym, wykorzystującym bogatą niemieckojęzyczną literaturę przedmiotu, w artykule wykorzystano metodę analizy treści strony internetowej SBB-PK. Stanowi ona źródło kompletnej informacji skierowanej do użytkowników oraz – szerzej – platformę wiedzy o działalności PR i interaktywnej komunikacji z otoczeniem. Wykorzystano też w dużym zakresie wypowiedzi Kathariny Pick, zastępczyni kierownika działu Prasa i Public Relations w Bibliotece Państwowej w Berlinie, udzielone w trakcie wywiadu przeprowadzonego online na platformie Webex w dniu 26 kwietnia 2024 r.¹

Temat public relations bibliotek podejmują badacze w Polsce od niemal dwóch dekad, początkowo w kontekście zarządzania bibliotekami, działań marketingowych i promocyjnych. Najnowszą publikacją na temat public relations, jako formy nawiązywania przez bibliotekę relacji z otoczeniem zewnętrznym, jest artykuł Mai Wojciechowskiej (2023, s. 517-533). Z kolei PR-em bibliotek naukowych w Internecie zajmowała się Małgorzata Jaskowska (2007), a kreowaniem wizerunku biblioteki akademickiej Jadwiga Wojtczak (2013, s. 195-214). Należy nadmienić, że PR w Polsce cieszy się dużym zainteresowaniem od lat 90. XX w. i dziś literatura na temat jego teorii, etyki i praktyki stanowi już całkiem pokaźną bibliotekę, także z tej racji, że public relations zajmują się specjaliści z wielu różnych dziedzin nauki i obszarów sfery publicznej (ekonomia, zarządzanie, polityka, biznes, organizacje publiczne, non profit, religijne, itd.). Warto w tym miejscu przypomnieć o polskim wydaniu książki „ojca” współczesnego public relations Edwarda L. Bernaysa (2019) pt. *Krystalizacja opinii publicznej*.

HISTORIA I ZBIORY – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Biblioteka Państwowa w Berlinie – Pruskie Dziedzictwo Kultury (Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, SBB-PK) jest jedną z najbardziej znaczących bibliotek naukowych w Niemczech i na świecie. Gromadzone od ponad 360 lat zbiory czynią ją jednym z centrów zachowania literatury w wymiarze międzynarodowym. Na bogactwo zbiorów składa się ponad 32 mln wol., w tym 12 mln książek oraz oprawnych

¹ Danksagung: Ich danke Frau Katharina Pick, der stellvertretenden Leiterin des Stabreferats Presse und Öffentlichkeitsarbeit der Staatsbibliothek zu Berlin, für das Teilen ihres Fachwissens. Ihre Ausführungen zum Webrelaunch und zur Arbeit des Teams der Öffentlichkeitsarbeit, die sie mir im Interview am 26.04.2024 vermittelte, waren von unschätzbarem Wert und unterstützten meine Arbeit an diesem Aufsatz maßgeblich.

Podziękowanie: Dziękuję pani Katharinie Pick, zastępczyni kierownika Działu Prasa i Public Relations Biblioteki Państwowej w Berlinie, za podzielenie się specjalistyczną wiedzą, wprowadzeniem do prac nad nową wersją strony internetowej oraz pracy zespołu public relations, które mi przekazała w trakcie wywiadu udzielonego w dniu 26 kwietnia 2024 r. Wiedza ta miała nieocenioną wartość i wydatnie wsparła przygotowanie tego artykułu.

Biblioteka Państwowa w Berlinie. Budynek przy ulicy Unter den Linden 8

Źródło: "https://staatsbibliothek-berlin.de/fileadmin/user_upload/Aussenansicht_UdL.jpg" Aussenansicht_UdL.jpg (7290×4854).

czasopism i gazet; ponad 2,2 mln unikatowych zbiorów specjalnych, w tym zachodnich i orientalnych rękopisów, także spuścizn, autografów, map, planów, druków ulotnych, pocztówek i druków z reprodukcjami dzieł sztuki; ponad 12,5 mln fotografii i negatywów, 2,7 mln mikroform oraz płyty CD-ROM i ponad 5,4 mln materiałów audiowizualnych. Zbiór ten powiększają stale rosnące zasoby czasopism elektronicznych, baz danych i digitalizowanych zbiorów historycznych (Portät).

Do najcenniejszych zbiorów należą: ponad 42 tys. orientalnych rękopisów, w tym pergaminowa Biblia hebrajska i największy zwój Tory; rękopisy z wczesnego średniowiecza (trzy z dziewięciu zachowanych pełnych rękopisów *Pieśni Nibelungów*); 4,6 tys. inkunabułów (m.in. dwutomowy, bogato iluminowany egzemplarz Biblii Gutenberga z roku 1454/55 na pergaminie); dokumenty z początku XVI w. z działalności Marcina Lutra, wśród nich plakat zawierający 95 tez; 200 tys. druków rzadkich (*rara*), najstarsze druki świata, w tym chińskie z okresu wczesnej dynastii Ming, buddyjskie, japońskie; autografy, spuścizny literackie i archiwa wielu pisarzy i myślicieli – Lessinga, Goethego, Kleista, Herdera, Eichendorfa, Hauptmanna. Szczególnym bogactwem szczyli się dział muzykaliów, w którym znajduje się 80% wszystkich rękopisów dzieł Bacha, duży zbiór Mozarta oraz partytury Symfonii nr 4, 5, 8 i 9 Beethovena (Sammlungen). Czytelnikami Biblioteki byli m.in.: Georg W.F. Hegel, Arthur Schopenhauer, Friedrich Engels, Alexander von Humboldt, Jacob Grimm i Theodor

Mommsen. Uważali ją za miejsce codziennej pracy i życia, czemu dawali wyraz w licznych listach, pamiętnikach i uroczystych mowach. Nazywana wówczas Biblioteką Królewską była „duchowym pokarmem” wielkich postaci nauki XIX w., badacze ci z kolei w dowód wdzięczności i zaufania przekazywali do jej zbiorów własne rękopisy i archiwa.

Historia SBB-PK sięga 1661 r., gdy Fryderyk Wilhelm Brandenburski założył Bibliotekę Elektorską w Cölln nad Sprewą (*Churfürstliche Bibliothek zu Cölln an der Spree*). Dawna miejscowość Cölln należy dziś do dzielnicy Berlina o nazwie Neukölln. Po uzyskaniu przez Księstwo Prus rangi królestwa w 1701 r., biblioteka zmieniła nazwę na *Königliche Bibliothek zu Berlin*. Zmianom uległa nie tylko sama nazwa biblioteki, ale też stopień dostępności jej zbiorów dla szerszej publiczności i ich społeczne wykorzystanie. Z biblioteki dworskiej ewoluowała od 1810 r. w kierunku instytucji podlegającej administracji państwowej w zakresie gromadzenia księgozbioru, co miało też związek z nowo utworzonym Uniwersytetem Berlińskim. Od tej właśnie daty rozpoczął się okres jej rozwoju jako najważniejszej biblioteki Prus, który w następnych latach, zwłaszcza od lat 80. XIX w. do lat 30. XX w. – przybrał na intensywności i uczynił ją najbardziej znaczącą biblioteką naukową na świecie. W 1914 r. siedziba biblioteki została przeniesiona do imponującego gmachu w pobliżu Opery przy ulicy Unter den Linden 8, wybudowanego przez głównego architekta cesarskiego Ernsta von Ihne. Po I wojnie światowej po raz kolejny zmieniła nazwę na: Pruska Biblioteka Państwowa (*Preußische Staatsbibliothek*) i pod tym szyldem funkcjonowała w latach 1918-1945 (Schneider-Kempf, s. 369-372). W czasie II wojny światowej ewakuowano znaczną część zbiorów do miejsc uznanych za bezpieczne, zwykle do zamków i klasztorów w różnych częściach Niemiec (Hesja), w tym także na tereny Śląska i Pomorza. Zasoby biblioteczne zdeponowane w miejscowościach należących do Polski po 1945 r. nie powróciły do Berlina, trafiły do kilku polskich bibliotek akademickich i tam są przechowywane jako depozyt skarbu państwa. Najcenniejsze zbiory – liczące ponad 500 tys. jednostek – znajdują się w Bibliotece Jagiellońskiej².

Okres powojenny oznaczał podział Niemiec i Berlina na część wschodnią i zachodnią; w jego następstwie dokonano analogicznego podziału

² Szerzej o wojennych losach zbiorów *Preußische Staatsbibliothek* w Berlinie – zob. Schochow, Werner : *Bücherschicksale : die Verlagerungsgeschichte der Preußischen Staatsbibliothek : Auslagerung, Zerstörung, Entfremdung, Rückführung : dargestellt aus den Quellen / Werner Schochow ; mit einem Geleitwort von Werner Knopp.* – Berlin; New York : W. de Gruyter, 2003. Kwestia niemieckich zbiorów bibliotecznych w Polsce była obszernie dyskutowana w sferze publicznej w latach 90. XX w. Bibliografia ok. 40 artykułów w prasie niemieckiej z lat 1992-1999 znajduje się na stronie: [http://Bestände in Polen und Rußland | Staatsbibliothek zu Berlin \(staatsbibliothek-berlin.de\)](http://Bestände%20in%20Polen%20und%20Rußland%20|%20Staatsbibliothek%20zu%20Berlin%20(staatsbibliothek-berlin.de)). Sprawa zbiorów niemieckich w świetle prawa międzynarodowego oraz problem restytucji dóbr kultury w stosunkach polsko-niemieckich – zob. Żółtowski Michał J.: *Zbiory Biblioteki Pruskiej w Polsce : studium przypadku.* – Warszawa: Wydaw. UW, 2012.

zbiorów i katalogów Pruskiej Biblioteki Państwowej. W Berlinie Wschodnim w gmachu przy Unter den Linden 8 funkcjonowała ona w pierwszych latach powojennych jako Publiczna Biblioteka Naukowa, a w latach 1954-1990 jako Niemiecka Biblioteka Państwowa (*Deutsche Staatsbibliothek*), która wraz z Książnicą Niemiecką w Lipsku stanowiła narodową bibliotekę Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NRD). Z kolei w Federalnej Republice Niemiec (RFN) ze zbiorów ewakuowanych w czasie wojny i składowanych m.in. na obszarze Hesji i w Tybindze utworzono w 1949 r. Bibliotekę Zachodniemiecką w Marburgu, która w 1962 r. została przejęta przez założoną w Berlinie Zachodnim w 1957 r. Fundację Pruskiego Dziedzictwa Kultury (*Stiftung Preußischer Kulturbesitz*), co gwarantowało bibliotece stabilizację w sensie prawnym i finansowym. Nazwa fundacji symbolizowała ciągłość Rzeszy Niemieckiej i powiernictwo dziedzictwa kultury do czasu ponownego zjednoczenia Niemiec. Dlatego też Fundacja występowała w nazwie *Staatsbibliothek der Stiftung Preußischer Kulturbesitz* (1962-1967), a bez wyrazu „der Stiftung” w okresie 1968-1991. Przeprowadzka zbiorów, usług i pracowników z RFN do Berlina Zachodniego następowała sukcesywnie już od 1964 r. Biblioteka rozpoczęła działalność w 1978 r. w nowoczesnym budynku przy Potsdamerstraße 33, który zaprojektował architekt Hans Scharoun.

Dwie oddzielne biblioteki państwowe w podzielonym Berlinie funkcjonowały do czasu ponownego zjednoczenia Niemiec. Oficjalnie ich połączenie nastąpiło 1 stycznia 1992 r. pod nazwą *Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz*, na zasadzie „jedna biblioteka w dwóch siedzibach”. Zadania podzielone zostały według zasady, że zbiory specjalne i najstarsze zbiory historyczne do przełomu XIX i XX w. znajdują się w gmachu przy ulicy Unter den Linden, a w siedzibie przy Potsdamerstraße literatura od okresu modernizmu do współczesności. Trzecią lokalizację stanowi od 2014 r. nowoczesny magazyn składowy Friedrichshagen w dzielnicy Treptow-Köpenick, który zapewnia optymalne warunki przechowywania zbiorów i jest wyposażony w nowoczesne systemy transportowe, umożliwiające sprawną realizację zamówień.

ORGANIZACJA I CELE PUBLIC RELATIONS

Zadania public relations (niem. *Öffentlichkeitsarbeit*) realizuje zespół profesjonalistów, który odpowiada za budowanie pozytywnego wizerunku biblioteki w opinii użytkowników. Zespół ten planuje i koordynuje komunikowanie biblioteki w przestrzeni fizycznej i wirtualnej, przyjmuje i odpowiada na pytania prasy oraz wpisy w mediach społecznościowych, opracowuje koncepcje bogatej oferty wydarzeń i programów zwiedzania biblioteki, opiekuje się muzeum Stabi Kulturwerk, zarządza *corporate de-*

Muzeum Stabi Kulturwerk. Przestrzeń prowadząca od wejścia do biblioteki, przez wystawę stałą do skarbca

Źródło: "https://staatsbibliothek-berlin.de/fileadmin/user_upload/zentrale_Seiten/ueber_uns/bilder/pressebilder/Stabi_Kulturwerk/8_Raumaufnahme_Zentralachse.jpg"8_Raumaufnahme_Zentralachse.jpg (6354x4236).

sign (rozbudowany system wizualny m.in. logo, logotyp, krój pisma) obydwu siedzib oraz przygotowuje publikacje o bibliotece i materiały promocyjne. Dużą wagę przywiązuje do projektowania architektury strony WWW biblioteki oraz redukcji ilości stron i takie ich uporządkowanie, by dostęp użytkownika do informacji był szybki i łatwy (*Webrelaunch*).

Wymienione zadania wykonuje dział Prasa i public relations (*Presse- und Öffentlichkeitsarbeit*), w którym pracuje dziesięć osób:

- kierownik, pełniący jednocześnie funkcję rzecznika prasowego,
- zastępca kierownika, menadżer projektu ds. *Webrelaunch*,
- pracownik odpowiedzialny za komunikację wizualną,
- pracownik odpowiedzialny za komunikację online,
- kierownik muzeum Stabi Kulturwerk,

– organizatorzy eventów (*Event-Team*) – pięć osób zajmuje się zarządzaniem operacyjnym oraz przygotowaniem zaplanowanych wystaw i wydarzeń w bibliotece. Zasadą ich pracy jest: „budować wiedzę, zapewniać przestrzeń dla aktualnych spraw społecznych, pokazywać różne perspektywy i tym samym wzmacniać demokrację” (*Presse*).

Wydarzenia połączone z ekspozycją cennych zbiorów specjalnych i historycznych, odbywają się w ścisłej współpracy z konserwatorami

zabytków oraz specjalistami odpowiadającymi za poszczególne rodzaje zbiorów w oddziałach, takich jak: Rękopisy i druki historyczne, Mapy, Muzykalia, Bliski Wschód, Azja Wschodnia, Europa Wschodnia³, Literatura dziecięca i młodzieżowa, Portal fotografii. Konserwatorzy decydują o tym, jak długo i w jakich warunkach mogą być eksponowane obiekty najstarsze i unikatowe. W przypadku dzieł już zdigitalizowanych oryginały zastępowane są cyfrowymi kopiami.

Za bieżące komunikowanie społeczeństwu wydarzeń w bibliotece odpowiada rzecznik prasowy. Robi to za pośrednictwem mediów w taki sposób, by nie tylko krótko raportować i informować o aktualnych wydarzeniach, ale także szerzej prezentować, w jaki sposób zmienia się biblioteka w kontekście przemian w kulturze i technologii cyfrowej. Dlatego ważne są personalne kontakty rzecznika z dziennikarzami zajmującymi się wymienioną tematyką, po to, by obecność biblioteki w mediach nie miała charakteru tylko komunikatów prasowych i krótkich meldunków. Rzecznik staje się w rezultacie aktywnym łącznikiem i buduje sieć relacji między biblioteką i mediami, co wymaga wysokich umiejętności w budowaniu współpracy z mediami oraz gruntownej wiedzy o bibliotece.

Biblioteka Państwowa w Berlinie określa public relations (PR) jako komunikację biblioteki i profilowanie jej wizerunku w społeczeństwie. K. Pick argumentuje w wywiadzie, że stosowanie instrumentów marketingowych, opartych na modelu biznesowym, nie da się przenieść i zastosować, ponieważ bibliotekom nie chodzi o komercyjną reklamę czy zwiększanie sprzedaży i zysków. Branding prywatnych firm i instytucji ma na celu sprzedaż usług i produktów, ugruntowanie ich pozycji na tle konkurencji i osiągnięcie zysku. Biblioteka należy do sfery publicznej, jest instytucją kultury i nauki, więc nie może realizować strategii komercyjnej. Niemniej jednak biblioteka może wykorzystywać narzędzia marketingowe, aby zwrócić uwagę na własną działalność i skutecznie komunikować w otoczeniu społecznym znaczenie posiadanych zbiorów i świadczonych usług.

Zespół zajmujący się public relations ściśle współpracuje z dyrekcją biblioteki. Od września 2021 r. stanowisko dyrektora generalnego SBB objął prof. dr Achim Bonte. Jednym z zadań realizowanych w 2023 r. było opracowanie jednolitej strategii działań biblioteki i kształtowanie jej wizerunku w społeczeństwie, odpowiadającej potrzebom użytkowników

³ Oddział Europa Wschodnia posiada zbiory w ponad 30 językach krajów Europy od Finlandii i Estonii po kraje Bałkańskie, Grecję i Cypr. Księgozbiór slawistyczny liczy 1,4 mln książek, ponad 2,75 tys. tytułów czasopism oraz bogate zasoby cyfrowe. Prowadzi Slavistic-Portal największy w obszarze niemieckojęzycznym portal specjalistycznej informacji w zakresie slawistyki. Zob. też artykuł na temat poloników w zbiorach SBB: Hamann Olaf, *Die Polonica – Sammlung der Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz und Aspekte der Provenienzforschung. Z badań nad książką i księgozbiorem historycznymi*. Tom specjalny, 2017, s. 337-344. DOI:10.33077/uw.25448730.zbk.2017.83.

i stawiającej w centrum pozytywną ocenę jakości usług bibliotecznych i informacyjnych, pt. „Wiedza tworzy zmianę. Stabi 2030” (Wissen, 2024). Dokument ten podkreśla znaczenie działań przyjaznych dla użytkownika oraz budowanie zaufania w relacjach społeczności użytkowników z biblioteką.

WIZERUNEK BIBLIOTEKI

W Niemczech zadania i funkcje o znaczeniu narodowym i ponadregionalnym pełnią trzy biblioteki: Niemiecka Biblioteka Narodowa (DNB) w Lipsku (rok założenia 1912) i Frankfurcie n. Menem (1946) oraz Bawarska Biblioteka Państwowa (BSB) w Monachium (1558) i Biblioteka Państwowa w Berlinie (SBB; 1661). Z nakreślonego powyżej krótkiego szkicu na temat historii i zbiorów SBB wyraźnie widać, że ma ona już od dawna utrwalony wizerunek ksiąźnicy narodowej i jednej z największych bibliotek naukowych na świecie ze względu na bogactwo zbiorów i zakres prowadzonych nad nimi badań. Są to badania proveniencyjne i dotyczące zrabowanego mienia w czasach nazistowskich, badania czynników degradacji i odporności materiałów bibliotecznych oraz w zakresie humanistyki cyfrowej i przetwarzania danych z wykorzystaniem sztucznej inteligencji. Każdego roku biblioteka realizuje kilka projektów, wiele z nich we współpracy z uniwersytetami i instytutami badawczymi w Berlinie oraz Oxfordzie i Florencji. Otrzymuje wsparcie Niemieckiej Wspólnoty Badawczej (DFG – Deutsche Forschungsgemeinschaft) finansującej badania, naukę i uniwersytety w Niemczech⁴. Biblioteka określa obecnie swój profil mianem międzynarodowej biblioteki badawczej nauk humanistycznych i społecznych (a nie biblioteki uniwersalnej, jak jeszcze kilka dekad wcześniej). W jej oryginalnej nazwie Staatsbibliothek zu Berlin (SBB) – Preussischer Kulturbesitz (PK) występuje nazwa fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kultury, której częścią jest biblioteka. Fundacja ta patronuje także kilku innym instytucjom kultury, takim jak: Muzea Państwowe w Berlinie, Tajne Archiwum Państwowe, Instytut Iberoamerykański i Państwowy Instytut Badań nad Muzyką.

Wspomniany dokument Stabi 2030 określa markę biblioteki w następujący sposób: „Jesteśmy częścią Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kultury. Ta łączy kulturę i naukę, prezentując w niezwykły sposób przedmiot badań i wiedzę kontekstową w różnorodności kulturowej, geograficznej i tradycji historycznej” (Wissen, 2024, s. 7). Inny cytat z wymienionego dokumentu określa główne zasady kształtowania jej wizerunku: „Mówi-

⁴ Zarządzaniem projektami zajmuje się osoba na samodzielnym stanowisku w strukturze organizacyjnej (Stabsstelle), która odpowiada za skuteczne planowanie, wdrażanie i realizację projektów (służy wiedzą i doradztwem kierownikom poszczególnych projektów). Wykaz projektów wg lat ich rozpoczęcia zob. Projekte | Staatsbibliothek zu Berlin (staatsbibliothek-berlin.de).

my w ponad 80 językach, rozwijamy światowej klasy zasoby wiedzy oraz promujemy interdyscyplinarną wymianę i swobodny dostęp do informacji. Jako instytucja publiczna chcemy wzmacniać dialog między naukowcami a społeczeństwem. Jesteśmy żywym miejscem spotkań na aktualne tematy i oferujemy wysokiej jakości program wydarzeń. Dzięki formatom nauki obywatelskiej i działaniom wolontariuszy otwieramy możliwości partycypacji społecznej. Postrzegamy użytkowników jako uczestników i stawiamy ich potrzeby i wymagania w centrum naszych działań. Nasze usługi skierowane są przede wszystkim do pracowników naukowych” (Wissen, 2024, s. 7).

W relacjach z otoczeniem zewnętrznym SBB korzysta z efektywnych narzędzi i kanałów. Aby ułatwić szybki kontakt z czytelnikami, biblioteka wprowadziła w 2023 r. skrót „Stabi” w miejsce dłuższej nazwy oryginalnej Staatsbibliothek zu Berlin. Występuje on w różnych połączeniach, np. StabiKat oznacza dostęp do wyszukiwania i znajdowania literatury w systemie discovery w bazie 200 mln rekordów, zaś Stabi Kulturwerk i Stabi Lab odnoszą się do projektów prezentacji najcenniejszych zbiorów bibliotecznych w sposób przemyślany i w różnych kontekstach kulturowych, po to, by inspirować czytelników do odczytania ich na nowo. Używanie skrótów i uproszczeń przyspiesza wymianę informacji w sieci i dlatego stało się powszechne w komunikacji cyfrowej. W czasach, gdy tak bardzo istotna jest szybkość przekazu informacji, stosowanie skrótów należy do elementów języka w codziennym komunikowaniu się ludzi młodych, będących jedną z grup użytkowników biblioteki. Nazwa Stabi Berlin oddziałuje też w inny sposób, otóż będąc skrótem kilku wyrazowej nazwy własnej, jest przykładem stosowania zasady prostego języka w komunikacji. Krótka i przyjaźnie brzmiąca nazwa zmniejsza dystans i buduje bezpośrednią relację biblioteki z użytkownikami, tym samym wprowadza poczucie dobrych wzajemnych kontaktów obydwu stron.

KOMUNIKACJA WIZUALNA I KOMUNIKACJA ONLINE. KREOWANIE MARKI CYFROWEJ

Komunikacja wizualna dotyczy *graphic design* przestrzeni fizycznej i wirtualnej. Przestrzeń fizyczna odnosi się do dwóch siedzib Stabi, dwóch oddzielnych budynków pochodzących z różnych epok i stylów architektonicznych, chodzi więc o utrzymanie właściwej ich tożsamości, kolorystyki i funkcjonalnego podziału przestrzeni (czytelnie, różnorodne miejsca do pracy dla czytelników, wolny dostęp do zbiorów, sale spotkań, wydarzeń, szkoleń, wystaw). W zakresie działalności jest także troska o logo, plakaty i ulotki. Z kolei *graphic design* przestrzeni wirtualnej oznacza inaczej *web design*, czyli projektowanie układu i szaty graficznej strony internetowej.

Polega ono na rozplanowaniu elementów takich jak architektura informacji, nawigacja i współdziałanie elementów audiowizualnych.

Komunikacja online zajmuje się prezentacją treści na stronie WWW, czyli treści o bibliotece, zbiorach, odbywających się wydarzeniach, wykładach, wystawach, informacji na blogach i w mediach społecznościowych, itp. Zadania polegają na gromadzeniu treści i wybieraniu optymalnych kanałów do ich prezentacji i komunikowania. Dla celów interaktywnej komunikacji z użytkownikami prowadzony jest blog. Jest on rodzajem rozległej sieci komunikacji i informacji o wydarzeniach w obszarze badań i kultury odbywających się w bibliotece. Blog składa się z pięciu oddzielnych podstron (zespołów tematycznych) określonych jako: 1. Aktualności w bibliotece; 2. Serwis – zawiera ważne informacje dotyczące korzystania z biblioteki; 3. Innowacje IT – czyli najnowsze projekty i pomysły w branży IT istotne dla rozwoju badań i biblioteki (np. digitalizacji, zarządzania danymi); 4. Wiedza – wykłady, szkolenia, prelekcje; 5. Felietony – wydarzenia, spotkania, prezentacje z obszaru aktualnych problemów społecznych, ekologicznych, urbanistycznych (Blog). Warto nadmienić, że w planowanych zmianach strony internetowej biblioteki w 2025 r. przewidziana jest nowa odsłona bloga.

Publikowane są również trzy newslettery: 1. Usługi i korzystanie z biblioteki; 2. Kultura – wydarzenia, wystawy, koncerty; 3. Wiedza – szkolenia, wykłady, dyskusje, warsztaty wiedzy (Newsletter). Biblioteka korzysta z kilku sieci społecznościowych (LinkedIn, X, FB, YouTube, Instagram, Messenger, Mastodon). Niedawno przetestowano nowe amerykańskie usługi Threads i Bluesky pod kątem ich przydatności dla biblioteki.

Strona startowa Stabi pod koniec 2023 r. zmieniła swój wygląd. Layout informacji został uproszczony i w sposób przejrzysty zaprojektowany. *Above the Fold* to górna część strony, którą użytkownik widzi od razu po otwarciu witryny. Ta właśnie część strony zawiera najważniejsze informacje, które teraz znajdują się w widoku pulpitu, na górze strony startowej. Bez przewijania stron użytkownik może wyszukiwać bezpośrednio w StabiKat, planować swoje spotkania lub dowiedzieć się o wydarzeniach. Natomiast w 2025 r. planowany jest kompleksowy *redesign* serwisu, tym razem we współpracy z zewnętrzną agencją. Zmiany będą dotyczyły nowej architektury informacji, zmniejszenia liczby stron internetowych (obecnie jest ich ok. 2 tys.) oraz redukcji treści w kierunku responsywności, która ma wpłynąć na lepszą interakcję pomiędzy użytkownikiem i stroną internetową, umożliwić intuicyjną i efektywną nawigację oraz zapewnić poprawne działanie na różnych urządzeniach – komputerach stacjonarnych, tabletach, smartfonach.

UŻYTKOWNICY – INTERAKTYWNA KOMUNIKACJA Z BIBLIOTEKĄ

Grupę docelową użytkowników Stabi stanowią badacze, naukowcy i mieszkańcy Berlina. Ich potrzeby i oczekiwania są uwzględniane w planowanych i rozwijanych nowych usługach. W celu dokładnego rozeznania się w tym, jak użytkownicy oceniają korzystanie z biblioteki i jakie mają doświadczenia w kontakcie z nią, utworzono samodzielne stanowisko w oddziale udostępniania zbiorów, zajmujące się badaniami użytkowników i analizą danych statystycznych (Bentzungsforschung).

Przeprowadzona w 2024 r. ankieta online dotyczyła tematu „Informacja i wskazówki” (Information und Auskunft) i stanowiła podstawę do wprowadzenia gruntownych zmian w architekturze informacji strony internetowej. Obecna struktura treści i sposób jej prezentacji są przejrzyste, bardziej zorientowane na użytkownika i zapewniają szybkie wyszukiwanie. Wykorzystywane są też inne sposoby badania użytkowników, takie jak ankieta bezpośrednia przeprowadzona na miejscu w obydwu siedzibach Stabi w styczniu 2024 r. (Wer nicht fragt...). Odbyła się ona dzięki współpracy z Instytutem Nauk o Bibliotece i Informacji Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie i została zrealizowana przez studentów w ramach seminarium badawczego (warto wspomnieć, że uniwersytet i instytut znajdują się w bliskim sąsiedztwie siedziby Stabi przy Unter den Linden). Jak podkreśliła K. Pick, celem ankiety było uzyskanie informacji od czytelników i poznanie ich oceny zmian już wprowadzonych oraz zebranie sugestii i oczekiwań dotyczących kierunków dalszego rozwoju strony WWW w przyszłości.

Na bieżąco prowadzone są także badania w mniejszej skali. Przykładowo, stażyści występują w roli użytkownika/czytelnika i na żywo odpowiadają, jakie trudności napotkali podczas korzystania z biblioteki na miejscu, online i telefonicznie – w ramach wcześniej ustalonego scenariusza; jak postrzegają doświadczenia użytkownika, jakie mają odczucia, gdy np. muszą kliknąć trzy razy, żeby znaleźć interesujące ich informacje na stronie. Odpowiedzi na wymienione pytania dotyczą przyjaznego odbioru biblioteki i oferowanych usług. Zespół ds. badań użytkowników określa tę metodę jako „walk in your user shoes”, czyli chodź w butach użytkownika, doświadczaj danej sytuacji z perspektywy użytkownika.

Forum do publicznego wyrażania opinii i aktywnego udziału w działalności biblioteki stanowi Rada Użytkowników (Nutzendenrat), która organizacyjnie ukształtowała się w lutym 2022 r. Liczy 16 osób w różnym wieku, różnych zawodów, na różnych etapach kariery naukowej, o różnych zainteresowaniach, poglądach i potrzebach czytelniczych, byłych i aktualnych użytkowników Stabi, mieszkających w Berlinie i poza nim. Członkostwo jest honorowe, na zasadzie wolontariatu, grupa spotyka się dwa razy w roku. W spotkaniach chodzi o poznanie różnych punktów wi-

dzenia na temat usług biblioteki, ich jakości (zgłaszanie uwag i dyskusje) oraz szerzej, perspektyw jej dalszego rozwoju (Nutzendenrat).

Komunikowanie z otoczeniem społecznym Stabi realizuje w formie różnorodnych wydarzeń w obszarze wiedzy i kultury, których, np. w ostatnim kwartale 2024 r. zaplanowano ponad 120. Dział ds. public relations odpowiada za koordynację i dobór tematów oraz projektowanie oferty organizowanych wydarzeń, dyskusji, odczytów i wykładów. Inne oferty, takie jak warsztaty dotyczące korzystania z narzędzi badawczych lub publikacji, są obecnie oferowane przez specjalistów z innych działów i grupę roboczą nazwaną warsztaty wiedzy (Wissenswerkstatt). Ta specjalna jednostka odpowiada za merytoryczny dobór tematów oraz projekt oferty szkoleniowej, edukacyjnej, organizowanych eventów, dyskusji, odczytów i wykładów. Wissenswerkstatt jest samodzielną jednostką (zespołem pracowników) działającą poza formalną strukturą organizacyjną biblioteki. Regularnie odbywające się warsztaty (np. wskazówki badawcze dla doktorantów, ćwiczenia z publikowania tekstów naukowych i zarządzania literaturą) potwierdzają zasadę, że biblioteka jest miejscem zdobywania wiedzy i rozwoju warsztatu naukowego. Z kolei bogate zasoby zdigitalizowanych książek i czasopism stanowią bazę do poznawania nowych sposobów pracy z danymi oraz rozwoju humanistyki cyfrowej. Na ich bazie prowadzone są np. hackathony i ćwiczenia z transkrypcji pisma (Studium).

WYSTAWY, PROJEKTY, WYDARZENIA

Berlińska biblioteka dysponuje precyzyjnie przemyślanym zestawem narzędzi PR-u, z których najefektywniejsze są wystawy, projekty i wydarzenia. Przywiązuje ona dużą wagę przede wszystkim do publicznej prezentacji posiadanych zbiorów w nowoczesnej przestrzeni wystawiennej o imponującej powierzchni 1000 m², nazwanej muzeum *Stabi Kulturwerk* (Muzeum). Termin ten odnosi się do stałych wystaw 300 cennych obiektów, regularnie wymienianych co kwartał oraz wystaw czasowych, specjalnych na tematy związane z kulturą pisma, literaturą i historią współczesną, np. wystawa 130 oryginalnych fotografii rodziny Franza Kafki z okazji 100 rocznicy jego śmierci, prezentowana od 1 marca do 2 czerwca 2024 r. (Fotoalbum).

Poprzez wystawy biblioteka odkrywa i komunikuje zwiedzającym wartość i znaczenie kultury. *Stabi Kulturwerk* można również odczytać jako „Stabi artefakt kultury”, czyli sama biblioteka jako księgozbiór, miejsce, przestrzeń i instytucja jest dziełem/wytworem wielowiekowej kultury, podobnie jak każda jednostka z jej zbiorów – jest artefaktem kultury o znaczeniu historycznym, naukowym, artystycznym, który umożliwia rekonstrukcję i zrozumienie ewolucji ludzkiej cywilizacji. Istnieje bowiem

ciągłość i kontynuacja w kulturze, które odnoszą się także do transformacji medialnych, wśród nich ta ostatnia, nazwana rewolucją cyfrową. Oto kilka przykładów wystaw, które wpisują się w tak nakreśloną strategię wizerunkową.

Kulturowy wymiar ewolucji mediów ciekawie ukazała wystawa pt. „Zagraj w to jeszcze raz – od książki obrazkowej do gry wideo” (*Play it again – Vom Spielbilderbuch zum Videospiel*), otwarta w przestrzeni Stabi Kulturwerk w kwietniu 2023 r. (Play). Daje ona wgląd w niemal 200 lat kultury gier oraz medialną relację między papierem a pikselami, między mechaniką książki a mechaniką gry. Ekspozycja książek dla dzieci z ruchomymi obrazkami i przesuwanymi elementami, wydanych około 1800 r., pokazuje podobieństwa między tego rodzaju książkami i grami wideo. To, co na pierwszy rzut oka może wydawać się zupełnie inne, jest ściśle związane z historią mediów. Wystawa odkrywa ten związek i pokazuje, jak wiele książki jest w grze wideo, bo przecież zarówno książki obrazkowe, jak i gry wideo tworzą trójwymiarowe przestrzenie.

Przykłady dwóch kolejnych wystaw prezentowanych jesienią 2024 r. oddają główne założenie muzeum Stabi Kulturwerk, polegające na organizowaniu wystaw stałych cennych zbiorów (eksponaty zmieniane są co kwartał) oraz tematycznych wystaw czasowych. Tym razem w okresie 6 września-8 grudnia 2024 r. zaprezentowano następujące cymelia ze skarbca Stabi: dwa rękopisy Mozarta – partytury Symfonii Jowiszowej i opery „Wesele Figara”; inkunabuł „Schedelsche Weltchronik” z 1493 r. zawierający 1800 drzeworytów, przedstawiających postaci z historii świata i liczne pejzaże miejskie, m.in. Norymbergi; pergaminowy rękopis „Bible Historiale” z 1368 r., bogato zdobione i najpopularniejsze w średniowieczu francuskie tłumaczenie Biblii, tłum. Guiart Desmoulins; „Historia Animalium” Konrada Gessnera, encyklopedia o zwierzętach pochodząca z XVI w., bogata w ręcznie malowane ilustracje; rękopis sztuki Heinricha von Kleista (1777-1811) „Rozbity dzban”, w tekście można zauważyć liczne poprawki autora (Cymelia).

Druga wystawa tematyczna „Cyfrowa Droste. Rękopisy – Przestrzenie – Instalacje” (17 sierpnia-20 grudnia 2024) prezentuje oryginalne rękopisy ze spuścizny Annette von Droste-Hülshoff (1797-1848), która należy do wybitnych niemieckojęzycznych pisarek XIX w. Manuskrypty jej wierszy, ballad i nowel stanowią swoiste obrazy tekstu o własnej i niepowtarzalnej estetyce. Drobne, stłoczone i ledwo czytelne litery oraz liczne poprawki zapewniają często cały arkusz papieru i są trudne do odczytania. Oryginały zostały zdigitalizowane w latach 2019-2021 i dzięki technologii cyfrowej udało się odtworzyć proces ich pisania. Wystawa pokazuje rękopisy w zestawieniu ze sztuką współczesną w instalacjach przygotowanych przez artystów. Zwiedzający doświadczają spotkania ze spuścizną Droste w inscenizacjach z różnych epok – w pokoju do pracy z czasów jej życia

i w czasach obecnych, zaś pokoju dziecięcego w inscenizacji na wzór lat 80. XX w. Muzyka nawiązująca do tematów z utworów autorki wypełnia przestrzeń wystawy (Droste).

Podsumowując, projekt muzeum Stabi Kulturwerk stanowi przestrzeń komunikacji biblioteki ze społeczeństwem i wzmacnia jej wizerunek jako jednego z ważnych centrów zachowania literatury na świecie. Stabi buduje zaufanie społeczne na otwartości wobec oczekiwań i potrzeb badaczy, czytelników, berlińczyków. W swych działaniach jest wiarygodna – otwiera skarbiec i prezentuje cymelia szerokiej publiczności, co – jak wiadomo – wiąże się z wielką odpowiedzialnością i troską o bezpieczeństwo zbiorów oraz właściwe warunki ich ekspozycji (światło, temperatura, wilgotność powietrza). Z kolei wystawa spuścizny Droste jest doskonałym przykładem łączenia współczesnej sztuki i designu z historycznymi źródłami, przenikania i integracji mediów i sztuki, przez co inspiruje, pobudza wyobraźnię i wytycza nowe obszary badawcze.

Projekt o nazwie Stabi Lab jest propozycją kontaktów z użytkownikami i budowania relacji innego rodzaju. Tu priorytetem jest interaktywne włączenie użytkowników w proces ciągłej optymalizacji usług cyfrowych Stabi, w związku z tym nacisk kładzie się na digitalizację, działania crowdsourcingowe i eksperymentalne warsztaty oparte na współpracy w sieci. W tym oryginalnym laboratorium uczestnicy otrzymują dostęp do określonego zbioru danych oraz wersji demo eksperymentalnych interfejsów i prototypów aplikacji w celu ich wypróbowania lub opracowania nowych. Ćwiczenia kończy prezentacja efektów i podsumowujące całość wydarzenie – event (Stabi Lab). Dla organizatorów projektu ważne są też pomysły uczestników dotyczące architektury informacji i funkcjonalności interfejsów strony internetowej Stabi.

W centrum zainteresowania znajduje się humanistyka cyfrowa i projekty prowadzone na dużych zbiorach danych, które zawierają zdigitalizowane teksty rękopisów, starodruków, gazet i czasopism, archiwaliów, a także metadane publikacji, pełne teksty publikowanych książek i czasopism, korpusy językowe itd. Bazy służą do prowadzenia ćwiczeń z procedur i narzędzi eksploracji danych odpowiadających konkretnym tematom, które dotyczą aktualnie diskutowanych w nauce problemów badawczych. Hackathony kulturowe, jak nazywają swoje wydarzenia berlińscy bibliotekarze, polegają na organizacji spotkań przedstawicieli różnych dziedzin wiedzy – obok informatyków, designerów, programistów, spotykają się także humaniści i przedstawiciele nauk społecznych. Ich cel jest jeden: ożywienie dostępnych zasobów cyfrowych biblioteki według algorytmów, czyli zestawu instrukcji dyktowanych poruszającymi aktualnie w sferze publicznej dyskusjami/tematami. Chodzi o to, żeby wychwycić związek między dzisiejszymi debatami a tekstami historycznymi, analizować społecznie palące problemy związane np. z pojęciem prekariatu,

zjawiskiem niepewnego zatrudnienia, braku bezpieczeństwa ekonomicznego, marginalizacji i wykluczenia. Temat ten podjęto we wrześniu 2020 r. w trakcie hackathonu pt. *Coding Precarity – Social Issues in Cultural Data* (Kodowanie niepewności – kwestie społeczne w danych kulturowych), zorganizowanego przez Stabi i ZBW – Centrum Informacji Ekonomicznej Leibniza (Precarity). Do tego dochodzi problem widoczności kobiet w sferze publicznej, odzwierciedlonej w danych kulturowych: hackathon z przełomu 2023/24 roku pt. *Frauen im Fokus (Kobiety w centrum uwagi)* miał odpowiedzieć na pytanie: „Jak sprawić, by dzieła i świadectwa kobiet znajdujące się w zbiorach historycznych były bardziej widoczne i dostępne?” (Frauen).

W projekcie Stabi Lab chodzi również o problem aksjologicznego zaangażowania biblioteki, która przestaje być postrzegana jako miejsce neutralne pod względem wartości. Wiedza, jak przekonują berlińscy bibliotekarze, jest w bibliotece nie tylko gromadzona i udostępniana, lecz także tworzona. Codzienna praca biblioteki, polegająca na pozyskiwaniu, klasyfikacji i prezentacji mediów charakteryzuje się także – jak twierdzą – oceną, selekcją i standaryzacją. Stąd pytania dla uczestników hackathonu z 2019 r. (*Coding Gender. Women in Cultural Data; Kodowanie płci. Kobiety w danych kulturowych*): „Gdzie w bibliotekach spotykamy się ze stereotypami dotyczącymi płci? Jak płeć jest konstruowana i reprezentowana w dokumentach historycznych? W jaki sposób konstruowane są stereotypy społeczne i jak osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji społecznej walczą o swoje prawa?”.

Zgodnie z przyjętymi założeniami nie jest więc bez znaczenia fakt, że np. obok hasła „antykolonializm” pojawia się w katalogach kontrowersyjny termin „Indianin”, czy też książki na temat „kobiety i rodzina”. Tego rodzaju praktyki biblioteczne – czego dowodzą hackathony – są częścią konstruowania tożsamości: „płci”, „rodziny”, „innego”, „obcego”. Według twórców laboratorium myślenia (niem. *Denklabor*) cyfrowego *Critical Library Perspectives* z 2022 r. praktyki te można dlatego opisać jako epistemiczne, tj. jako procesy związane z wiedzą i poznaniem (Hackathon). Zawsze niosą one z sobą ryzyko wykluczenia i dyskryminacji elementów, które nie odpowiadają stosowanym schematom normatywnym i tym samym mogą stanąć na drodze organizacji wiedzy zorientowanej na różnorodność. Aby uczynić aspekty standaryzacji i różnorodności w bibliotekach bardziej widocznymi, laboratorium – czytamy w programie – ma połączyć studia przypadków bibliotek z podejściami krytycznymi wobec normalizacji, takimi jak teoria queer, teorie dekonstruktywistyczne, teorie intersekcjonalne⁵ i postkolonialne.

⁵ Intersekcjonalność oznacza teorię „analizującą, jak kategorie społeczne i kulturowe przeplatają się z sobą. Związki między płcią, rasą, etnicznością, niepełnosprawnością, seksualnością, klasą i na-

PODSUMOWANIE

Biblioteka Państwowa w Berlinie (Stabi) przyjęła za podstawę swojej strategii kształtowania pozytywnego wizerunku skuteczne sposoby komunikacji z otoczeniem berlińskim, krajowym i międzynarodowym. Jej tożsamość historycznie opiera się na dwóch kluczowych elementach: unikalnych zbiorach oraz wyjątkowej przestrzeni, czyli budynkach pochodzących z różnych epok i stylów architektonicznych, które zapisały się w świadomości wielu pokoleń czytelników. W ciągu ostatnich czterech dekad do tych elementów dołączyły dwa kolejne czynniki – bogate zasoby cyfrowe oraz usługi elektroniczne. Cenne zbiory historyczne przyciągają badaczy z całego świata, w tym beneficjentów Programu Stypendialnego Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego. W 2025 r. jest to osiem osób, m.in. z USA, Izraela i Polski. Zgromadzona w tych zbiorach pamięć kulturowa jest przedmiotem komunikacji społecznej. Stabi jest przykładem biblioteki naukowej jako instytucji pamięci, która świadomie przyjmuje na siebie odpowiedzialność za rolę pośrednika między przeszłością a przyszłością. Wspiera zarówno kulturowe praktyki czytania książek drukowanych, jak i najnowsze formy pracy zespołowej w sieci.

Odpowiedź na pytanie postawione we wstępie artykułu, dlaczego Stabi można potraktować za przykład wyjątkowego i modelowego zarządzania komunikacją wizerunkową biblioteki naukowej XXI w., skupia się na dwóch głównych obszarach jej aktywności. Po pierwsze, profesjonalna komunikacja online dotycząca biblioteki, jej zbiorów, wydarzeń itp. Działania te realizuje zespół profesjonalistów w zakresie PR doskonale znających zadania i pracę biblioteki. Koncentrują się na kontaktach z mediami (media relations), potrzebach użytkowników oraz komunikacji z otoczeniem za pośrednictwem strony internetowej, blogów, newsletterów oraz mediów społecznościowych. Sztuka komunikowania polega na gromadzeniu treści oraz wyborze optymalnych kanałów do ich prezentacji, uwzględniając interaktywną komunikację z użytkownikami. Po drugie, starannie dobrany zestaw narzędzi PR, wśród których najbardziej efektywne są wystawy (muzeum Kulturwerk), projekty i wydarzenia (Stabi Lab, warsztaty wiedzy). Ożywiają one zbiory, przywracają do świadomości i dostosowują je – jak w przypadku hackathonów – do aktualnych wyzwań płynących ze społeczno-kulturowego otoczenia. Budują markę instytucji, odpowiadając na oczekiwania i potrzeby zarówno środowiska naukowego, jak i szerokiej publiczności.

rodowością są badane (Susanne Knudsen) na wielu poziomach w celu wyjaśnienia różnych nierówności istniejących w społeczeństwie." S. Lanehart, *Diversity and Intersectionality*, „Texas Linguistic Forum”, April 10-11, 2009, s. 2 (https://www.academia.edu/37863183/Diversity_and_Intersectionality). O podejściu interseksjonalnym zob. blog Żywa Biblioteka Polska, <https://zywabibliotekapolska.pl/podejscie-interseksjonalne-na-czym-polega/>.

BIBLIOGRAFIA

- Bernays, E.L. (2019), *Krystalizacja opinii publicznej*, przekład Olga Siara. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Horstmann, W. (2024), Was ist eine wissenschaftliche Bibliothek heute? *Forschung und Praxis* 48 (2): 342-348. <https://doi.org/10.1515/bfp-2024-0021>
- Hudzik, K. (2017), *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej. Ciągłość i zmiana*, Warszawa: Wydaw. SBP.
- Jaskowska, M. (2007), Public relations bibliotek naukowych w Internecie. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pick, K., Die Startseite der Stabi in neuem Look. Die Startseite der Stabi in neuem Look – SBB aktuell [dostęp: 17.10.2024].
- Schochow, W. (2003), Bücherschicksale: die Verlagerungsgeschichte der Preußischen Staatsbibliothek: Auslagerung, Zerstörung, Entfremdung, Rückführung : dargestellt aus den Quellen / Werner Schochow ; mit einem Geleitwort von Werner Knopp. – Berlin; New York: W. de Gruyter.
- Schneider-Kempf, B. (2012), Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz. In: *Handbuch Bibliothek: Geschichte, Aufgaben, Perspektiven* / Konrad Umlauf, Stefan Gradmann [Hrsg.]. – Stuttgart [u. a.]: Metzler, 2012, s. 369-372.
- Wissen schafft Wandel. Stabi 2030 Strategie der Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz. Achim Bonte, [Hrsg.] 2024. DOI: 10.58159/20240201-000; Stabi 2030 Broschuere.pdf (spk-berlin.de) [dostęp: 5.10.2024].
- Wojciechowska, M. (2023), Public relations jako forma nawiązywania przez bibliotekę relacji z otoczeniem zewnętrznym. W: *Marketing w działalności bibliotecznej* / pod red. nauk. M. Wojciechowskiej, Warszawa: Wydaw. SBP, s. 517-533.
- Wojtczak, J. (2013), Kreowanie wizerunku biblioteki akademickiej na podstawie działań public relations Biblioteki Politechniki Wrocławskiej. *Biblioteka*, nr 17, s. 195-214.
- Dokumenty ze strony internetowej Staatsbibliothek zu Berlin <https://staatsbibliothek-berlin.de/>
- (Benutzungsforschung) Benutzungsforschung und Statistik. <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/abteilungen/benutzung/kontakt>
- (Blog) <https://blog.sbb.berlin/>
- (Cymelia) <https://stabi-kulturwerk.de/2024/09/06/highlights-der-schatzkammer-im-herbst-2024/>
- (Droste) <https://stabi-kulturwerk.de/portfolio-item/droste-digital/> (dbv) <https://www.bibliotheksverband.de/kampagne-weiter-wissen>
- (Fotoalbum) <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/abteilungen/generaldirektion/presse-und-oeffentlichkeitsarbeit/pressebilder/das-fotoalbum-der-familie-kafka>
- (Frauen) <https://lab.sbb.berlin/events/frauen-im-fokus/>
- (Geschichte) <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/geschichte>
- (Hackaton) <https://lab.sbb.berlin/events/critical-library-perspectives/>
- (ibi.hu.berlin) <https://www.ibi.hu-berlin.de/de/studium/studprojekte/wer-nicht-fragt>
- (Newsletter) <https://staatsbibliothek-berlin.de/aktuelles/messenger-und-newsletter>

- (Nutzendenrat) <https://blog.sbb.berlin/newsnutzendenrat/>
(Porträt) Bentzungsforschung und Statistik. <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/portraet>
(Play) <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/abteilungen/general-direktion/presse-und-oeffentlichkeitsarbeit/pressebilder/play-it-again>
(Presse) <https://staatsbibliothek-berlin.de/die-staatsbibliothek/abteilungen/general-direktion/presse-und-oeffentlichkeitsarbeit>
(Precarity) <https://blog.sbb.berlin/hackathonsbb-coding-precarity/>
(Sammlungen) <https://staatsbibliothek-berlin.de/sammlungen>
(Stabi Kulturwerk) <https://stabi-kulturwerk.de/>
(Stabi Lab) <https://lab.sbb.berlin/>
(Studium. Forschung) <https://staatsbibliothek-berlin.de/service/studium-forschung>
(Wer nicht fragt ...) <https://www.ibi.hu-berlin.de/de/studium/studprojekte/wer-nicht-fragt>

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 28 marca 2025 r.

KRYSTYNA HUDZIK

e-mail: krystyna.kwapisiewicz.hudzik@gmail.com

ORCID 0000-0002-1449828X

PUBLIC RELATIONS IN THE ACTIVITIES OF A RESEARCH LIBRARY – THE CASE OF THE STATE LIBRARY IN BERLIN

KEYWORDS: Public relations. Berlin State Library – Prussian Cultural Heritage (SBB-PK). Stabi. Research library. Library image. Online communication. Visual communication.

ABSTRACT: Thesis/Objective – The author presents the public relations strategy of Berlin State Library – Prussian Cultural Heritage (SBB-PK) and discusses how it covers the needs and expectations of the library users. The main research question touches the key elements of the communication strategy being implemented that are responsible for effectively shaping the image of an international research library in the field of the humanities and social sciences. The aim of the article is to discuss the complex (hybrid) nature of these elements. The article consists of six parts. The first one provides a general overview of the library history and collections, while the second discusses the organization of work within the Press and Public Relations Department and the tasks of this library unit. Parts three and four present the library image, the stages of building a library digital brand, as well as the tools and channels of visual and online communication. Part five focuses on users, researching their needs and understanding their impressions/experiences of using the library. Part six addresses the Stabi Kulturwerk museum, a modern exhibition space in the library, presenting selected exhibitions, projects, and events in the areas of culture, knowledge, and science. **Research methods** – Methods employed were an analysis of the structure and content of Berlin State Library website and an interview with Katharina Pick,

Deputy Head of the Press and Public Relations Department. **Results and conclusions** – Berlin State Library serves as a model example of how to implement public relations in a research library in the digital age. Its communication management strategy is oriented toward creating a coherent image of a modern 21st century library through projects that highlight the value and significance of its collections (Kulturwerk museum), while making use of digital information and communication technologies (Stabi Lab, hackathons, digital humanities).

ARTUR ZNAJOMSKI
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: artur.znajomski@mail.umcs.pl
ORCID 0000-0002-9895-5184

BIBLIOGRAFIE LOKALNE PODMIOTOWE WYDANE W POLSCE W LATACH 1945-1989 JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI W WARSZTACIE BADAWCZYM BIBLIOLOGÓW

Artur Znajomski, dr hab., adiunkt w Instytucie Nauk o Kulturze UMCS w Lublinie. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się w głównej mierze na dziejach bibliografii specjalnych w Polsce, ze szczególnym zwróceniem uwagi na bibliografie osobowe i lokalne. Wybrane publikacje: *Bibliografie osobowe historyków polskich* (Lublin, 2004); *Bibliografie specjalne – tendencje rozwoju na przykładzie bibliografii osobowych*. W: *Piąta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów* (Warszawa, 2004); *The state of local bibliographies in Poland after World War II*. W: *Around the Book the Library and Information*. Ed. M. Juda (et al.) (Lublin, 2014); *Sprawność informacyjna biblio-*

grafii lokalnych wydanych w Polsce w latach 1945-1989. W: *Kultura czytelnicza i informacyjna – teoria i praktyka. Wybrane zagadnienia*. (Lublin, 2015); *Zarys rozwoju polskich bibliografii lokalnych do 1939 roku*. W: *Bibliografi@. Historia, teoria, praktyka*. Red. J. Franke, J. Woźniak-Kasperek. (Warszawa, 2016); Henryk Baranowski (1920-2011) jako twórca bibliografii lokalnych. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* 2020 nr 1; Jest autorem, współautorem i redaktorem szeregu zestawień bibliograficznych m.in. *Bibliografii publikacji prof. dr hab. Barbary Trelińskiej za lata 1973-2012*. W: *Między tekstem a znakiem* (Warszawa, 2013); *Bibliografii Janowca i okolic* (współaut. Alicja Matczuk, Lublin, 2020).

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliologia. Źródło informacji. Bibliografie lokalne podmiotowe. Dobór i selekcja materiału. Opis bibliograficzny. Układ bibliografii. Aparat informacyjno-pomocniczy.

ABSTRAKT: **Tezy/cel artykułu** – Zamierzeniem artykułu było zaprezentowanie bibliografii lokalnych podmiotowych jako źródła informacji w warsztacie naukowym bibliologów. **Metody badań** – Zastosowano metodę krytyki i analizy zgromadzonych bibliografii. **Wyniki i wnioski** – Badania przeprowadzono na grupie dziesięciu bibliografii wydanych w latach 1945-1989. Materiał źródłowy zaczerpnięto z retrospektywnych i bieżących polskich bibliografii bibliografii. Podczas podjętych analiz skoncentrowano się na charakterystyce doboru i selekcji materiału, opisu bibliograficznego, układu zrębu głównego i szeregowania wewnętrznego oraz spisów informacyjno-pomocniczych. Przeprowadzone analizy dowiodły, że bibliografie lokalne podmiotowe dostarczają wielu wartościowych informacji przydatnych w badaniach księgoznawczych. Szczególnie ważne mogą okazać się dla badaczy dziejów książki i dawnych księgozbiorów, historyków drukarstwa i ruchu wydawniczego oraz znawców księgarstwa i czytelnictwa. Niewątpliwie bibliografie lokalne podmiotowe wydane w latach 1945-1989 powinny znaleźć stałe miejsce w warsztacie naukowym bibliologów.

WPROWADZENIE

Retrospektywne bibliografie lokalne podmiotowe rzadko inspirowały prace badawcze z zakresu bibliologii mimo swych źródłowych wartości. Zapewne przyczyniła się do tego fragmentaryczność dokumentacji, a przede wszystkim możliwość wykorzystania innych źródeł typu bibliologicznego, w porównaniu z którymi bibliografie lokalne podmiotowe wydają się zawierać informacje niekompletne. Pozornie mogłoby się wydawać, że bibliografie tego rodzaju są tylko powtórzeniem informacji i wiadomości, które są zawarte w *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera i w rozmaitych bibliografiach specjalnych i niewiele mogą wnieść nowego do warsztatu naukowego bibliologa. Nic bardziej mylnego. Bibliografie lokalne podmiotowe często ujawniają informacje o drukach, których nie odnotowują retrospektywne i bieżące bibliografie narodowe, a także zawierają wiadomości o nich nieznanne dotąd badaczom. Bibliografie te mają także inne walory. Stanowią ważne i interesujące źródło informacji na temat życia umysłowego i kulturalnego miasta oraz podają nowe fakty, które dotyczą historii ruchu wydawniczego, drukarstwa i czytelnictwa, mówiąc najogólniej wnoszą nowe treści naukowe do wiedzy o życiu książki w danym mieście.

Szczególną wymowę mają bibliografie lokalne podmiotowe dla okresów dawnych. Stanowią one jedyne w swoim rodzaju miarodajne źródło do badań nad historią drukarstwa i ruchu wydawniczego danego miasta oraz w Polsce w ogólności. Dostarczają wiedzy na temat mobilności i kre-

atywności oficyn drukarskich i wydawniczych, ich rozwoju i repertuaru wydawniczego, a także kontaktów zawodowych i współpracy z innymi ośrodkami. Bibliografie lokalne podmiotowe stanowią także odbicie i ważne świadectwo życia kulturalnego, umysłowego, politycznego, naukowego i gospodarczego miast.

Założeniem artykułu jest próba przedstawienia bibliografii lokalnych podmiotowych jako źródła do wielopłaszczyznowych historycznych badań księgoznawczych dotyczących miejscowości. Aby pokazać informacje zawarte w bibliografiach lokalnych podmiotowych, które są przydatne w warsztacie naukowym bibliologów, przeprowadzono analizę doboru materiału i metody opracowania badanych spisów. Niezwykle ważną rolę w odkryciu i ujawnieniu tych informacji spełnia dobrze przemyślana koncepcja bibliografii. Dzięki poprawnie przygotowanemu spisowi bibliograficznemu możliwe jest uchwycenie i unaocznienie pewnych zjawisk księgoznawczych w zakresie produkcji, rozpowszechniania i użytkowania książki.

Podstawę źródłową podjętych badań stanowią bibliografie lokalne podmiotowe opublikowane w latach 1945-1989, rejestrujące głównie wydawnictwa samoistne, z pominięciem bibliografii czasopism, bez względu na ich formę wydawniczą. Obok wydawnictw zwartych analizą objęto bibliografie niesamoistne wydawniczo, ogłoszone w postaci artykułów z czasopism. Wyodrębniono je na podstawie retrospektywnych (Hahn, 1956; Sawoniak, 1967; Bieńkowska & Eychlerowa, 1992; Pawlikowa & Przybysz, oprac., 2006) i bieżących polskich bibliografiach bibliografii (Pietrzykowska, oprac., 1992; Federowicz, oprac. 1992; Lach, oprac., 1992; Pietrzykowska, oprac. 1993).

Ustalono, że w przyjętym przedziale czasowym ukazało się dziesięć bibliografii lokalnych podmiotowych przygotowanych dla dziewięciu miast, przy czym jedno z nich jest reprezentowane w dwóch spisach bibliograficznych. W porządku alfabetycznym są to kolejno: Białystok (Matejczyk, 1961, s. 94-96), Częstochowa (Żmigrodzki & Jarzębska, 1976, s. 347-360), Elbląg (Sekulski, 1988), Kalisz (Bielska, 1980), Kwidzyn (Lemański, 1964, s. 249-280), Łódź (Jaworska, 1975; Marczyńska & Żmuda, 1986), Rzeszów (Jagusztyn, 1973), Szczecin (*Szczecińskie*, 1978) oraz Toruń (*Druki* 1969).

TERMIN BIBLIOGRAFIA LOKALNA PODMIOTOWA

Termin „bibliografia lokalna” pojawił się w polskim piśmiennictwie księgoznawczym na początku XX w. Poczynając od lat 30. minionego stulecia toczyła się dyskusja teoretyczna na jego temat. W rezultacie podejmowanych rozważań powstawały kolejne definicje omawianego pojęcia

ogłaszane w wydawnictwach metodycznych z zakresu bibliografii oraz słownikach i encyklopediach (Matczuk & Znajomski, 2015, s. 353-361). Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku encyklopedycznym informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych* opracowanym przez Bożennę Bojar bibliografia lokalna to „(...) bibliografia specjalna zawierająca informacje o dokumentach wydanych na terenie danej miejscowości, stworzonych przez autorów z niej pochodzących (BIBLIOGRAFIA LOKALNA PODMIOTOWA) i/lub dokumentach o danej miejscowości (BIBLIOGRAFIA LOKALNA PRZEDMIOTOWA. Bibliografia lokalna może mieć też charakter mieszany, podmiotowo-przedmiotowy” (Bojar, oprac. 2002, s. 30).

W tym miejscu warto podkreślić, że bibliografie lokalne podmiotowe mają w polskiej twórczości bibliograficznej najdłuższą tradycję spośród wszelkich tego rodzaju zestawień. Ich początki wiążą się z XVII-wiecznymi słownikami biobibliograficznymi rozmaitych twórców, reprezentujących różne miasta dawnej Rzeczypospolitej (Gałczyńska, 1991, s. 169). Znacznie później pojawiły się na gruncie polskim właściwe bibliografie lokalne podmiotowe. Zapoczątkował je w pierwszej połowie XIX w. znamienity polski pisarz o inklinacjach historycznych i zarazem bibliograficznych, Józef Ignacy Kraszewski. Spod jego pióra wyszła *Bibliografia druków wileńskich w Wilnie...*, ogłoszona w 1842 r. w czwartym tomie monografii tegoż autora zatytułowanej *Wilno od początków jego do roku 1750* (Kraszewski, 1842, s. 315-365). Przygotowane zestawienie bibliograficzne nie tylko rejestruje druki ogłoszone w Wilnie niezależnie od ich treści, języka publikacji oraz narodowości autora, ale też prezentuje dorobek kulturalny tego miasta za lata 1519-1799 (Znajomski, 2015a, s. 34).

Niedawne badania pokazują, że w kolejnych dekadach okresu zaborów oraz w dwudziestoleciu międzywojennym przybywało stopniowo analizowanych spisów (Znajomski, 2016, s. 62). Rozwój bibliografii lokalnych nie został również zahamowany w latach powojennych, aczkolwiek w przypadku bibliografii lokalnych podmiotowych wydanych w latach 1945-1989 nie był on zbyt intensywny. Przyczyniła się do tego w głównej mierze centralizacja produkcji wydawniczej w okresie Polski Ludowej, co sprawiało, że wydrukowanie publikacji w tej czy innej miejscowości było często przypadkowe i nie odzwierciedlało jej życia kulturalnego. Stąd kwestionowano celowość opracowywania bibliografii lokalnych podmiotowych dla czasów współczesnych (Eychler, 1963 s. 294-295). W nowych realiach ruchu wydawniczego, zaistniałych po 1989 r., sporządzanie tego rodzaju bibliografii stało się jak najbardziej uzasadnione i potrzebne.

DOBÓR I SELEKCJA MATERIAŁU

Nadrzędnym celem bibliografii lokalnych podmiotowych jest dążenie do kompletności w doborze materiału, co zgodnie z myślą Henryka Sawonia ma nadać im jak największą wartość informacyjną (Sawoniak, 1971, s. 155). Z tego też powodu badane bibliografie zostały oparte na bardzo solidnych podstawach źródłowych. Należy z uznaniem podkreślić wielki wkład pracy i czasu autorów analizowanych bibliografii włożony w poszukiwanie materiałów, wykorzystanie licznych i różnorodnych źródeł oraz przeprowadzenie rozległej kwerendy bibliograficzno-bibliotecznej. W spisach rejestrujących druki wydane do końca XIX w. posilkowali się oni przede wszystkim *Bibliografią polską* Estreicherów. Wykorzystywali także polskie bieżące bibliografie narodowe. Na przykład Janina Jaworska, tworząc bibliografię Łodzi do 1918 r., rozpisała „Przewodnik Bibliograficzny” Władysława Wisłockiego oraz uzupełnienia do tego zestawienia przygotowane przez Władysława Tadeusza Wisłockiego. Zapoznała się również z „Książką. Miesięcznikiem poświęconym krytyce i bibliografii polskiej”, „Przeglądem Bibliograficznym” ogłaszanym przez Księgarnię Gebethnera i Wolffa oraz „Bibliografią Polską” opracowaną przez Jana Czubka (Jaworska, 1975, s. 11). Z kolei Andrzej Jagusztyn, gromadząc materiał do bibliografii Rzeszowa, posłużył się m.in. przedwojennym „Urzędowym Wykazem Druków” (Jagusztyn, 1973, s. 8).

Oprócz polskich bibliografii narodowych penetrowano też zawartość bibliografii obcych, w głównej mierze rosyjskich i niemieckich (Jaworska, 1975, s. 11-12). Ponadto rozpisywano istniejące bibliografie regionalne i lokalne. Jako przykład może posłużyć *Spis bibliograficzny druków łódzkich* (Łódź 1896), autorstwa Maksymiliana Barucha (Jaworska, 1975, s. 10).

Niezmiernie ważnymi źródłami informacji były także różnego typu katalogi. Pomocą służyły przede wszystkim katalogi rozmaitych bibliotek polskich i obcych, zarówno drukowane, jak i pozostające w formie kartotek, z Centralnym Katalogiem Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie na czele. Poszukiwania materiałów prowadzono także w katalogach księgarskich i aukcyjnych, rozprawach i przyczynkach dotyczących dziejów drukarstwa oraz w opracowaniach biograficznych, poświęconych osobom związanym życiem i działalnością z danym ośrodkiem wydawniczym. Kwerendę przeprowadzano również w archiwach. Dla przykładu Jerzy Sekulski poszukiwał materiału w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku, gdzie odnalazł wiele cennych druków tłoczonych w oficynach elbląskich (Sekulski, 1988, s. 7).

Osadzenie bibliografii na obszernej bazie źródłowej doprowadziło do wysokiego stopnia kompletności analizowanych bibliografii w ramach przyjętych kryteriów doboru materiału oraz sprawiło, że większość z nich rejestruje dużą liczbę opisów bibliograficznych. Najobszerniejsze są bi-

bliografie Łodzi. Pierwsza z nich doprowadzona do 1918 r. zestawia 1911 opisów, a jej kontynuacja za lata 1918-1939 liczy 4937 pozycji. Ponad 1000 opisów zawierają także bibliografie Elbląga, Kalisza i Rzeszowa. Odpowiednio rejestrują one 1743, 1426 oraz 1128 pozycji bibliograficznych. Pozostałe bibliografie są mniej obszerne. Bibliografia Szczecina zestawia 350 opisów, Częstochowy 225, Kwidzyna 196, Torunia 156. Najmniej pozycji liczy bibliografia Białegostoku, w sumie gromadzi ona 52 opisy, wykazane w pięciu ciągach liczbowych.

Rozpatrując kwestię zakresu, trzeba stwierdzić, że w analizowanych bibliografiach jest on węższy lub szerszy w zależności od tematyki publikacji wydawanych w poszczególnych miastach. Konstatacja ta w pełni zgadza się z wytycznymi zawartymi w poradniku metodyki bibliograficznej, dotyczącymi zakresu bibliografii lokalnych podmiotowych (Eychler, 1963, s. 294).

Zdecydowana większość omawianych zestawień jest spisami retrospektywnymi. Wyjątek stanowi jedynie bibliografia Białegostoku, która odnotowuje nie tylko prace opublikowane, ale też rejestruje zapowiedzi wydawnicze. Stąd ma charakter prospektywny.

Tabela 1. Zasięg chronologiczny bibliografii lokalnych podmiotowych wydanych w latach 1945-1989

Bibliografie lokalne podmiotowe poszczególnych miast	Dolna granica zasięgu chronologicznego	Górna granica zasięgu chronologicznego
<i>Wydawnictwa Białostoczczyzny [Białegostoku]</i>	1944	–
<i>Materiały do bibliografii częstochowskiej produkcji wydawniczej (1945-1965)</i>	1945	1965
<i>Bibliografia druków elbląskich 1558-1772</i>	1558	1772
<i>Bibliografia starych druków kaliskich do końca XVIII w.</i>	1603	1800
<i>Materiały do bibliografii druków polskich wydanych w Kwidzynie</i>	1772	1920
<i>Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej (do 1918 r.)</i>	1868	1918
<i>Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej 1918-1939</i>	1918	1939
<i>Bibliografia druków tłoczonych w drukarniach Rzeszowa w latach 1843-1939</i>	1843	1939

<i>Szczecińskie druki XVI wieku. Próba bibliografii</i>	1533	1600
<i>Druki toruńskie XVI wieku</i>	1569	1600

Źródło: Badanie własne.

Z przedstawionej tabeli wynika, że bibliografia Rzeszowa gromadzi materiał z najdłuższego przedziału czasowego. Łatwo też można zauważyć, iż większość bibliografii ma już w tytule wyraźnie określone ramy zasięgu chronologicznego, wyrażone najczęściej skrajnymi datami rocznymi bądź stuleciami. Dolną granicę zasięgu chronologicznego wyznacza najczęściej data wydania pierwszej publikacji w danym mieście. Niekiedy jednak istnieją rozbieżności w tym względzie. Jako przykład może posłużyć bibliografia Elbląga, zestawiająca druki elbląskie od 1558 r. Zdaniem niektórych badaczy pierwszy druk elbląski ukazał się w 1557 r., dlatego zakwestionowano dolną granicę zasięgu chronologicznego tego zestawienia (Znajomski, 2018, s. 379-380). Natomiast górną granicę omawianego zasięgu stanowią przeważnie daty przełomowe w historii Polski bądź wybrane okresy w dziejach książki ogłoszonej w danym mieście. Od tej reguły odstępuje tylko bibliografia Częstochowy, rejestrująca druki opublikowane w pierwszym dwudziestolecu po II wojnie światowej (1945-1965).

Charakteryzowane bibliografie mają na ogół nieograniczony zasięg autorski i językowy. Uwzględniają prace przygotowane zarówno przez Polaków, jak też przez autorów obcych, opublikowane w danym mieście w różnych językach. Na przykład w bibliografii Łodzi do 1918 r. zarejestrowano publikacje aż w pięciu językach: polskim, rosyjskim, niemieckim, czeskim i jidysz. Wyjątkiem jest bibliografia Kwidzyna, zestawiająca wyłącznie druki w języku polskim. Autor chciał w ten sposób wyeksponować polskość kultury obszaru Dolnego Powiśla (Lemański, 1964, s. 249), znajdującego się przez długi czas pod obcym panowaniem.

Natomiast zasięg terytorialny w każdym z badanych spisów jest ograniczony do granic administracyjnych poszczególnych miast. Również zasięg wydawniczy jest zawężony do rejestracji druków samoistnych pod względem wydawniczym, opublikowanych najczęściej w postaci wydawnictw zwartych, odbitek i nadbitek z czasopism oraz wydawnictw zbiorowych. Niektóre zestawienia uwzględniają także wydawnictwa ciągłe (gazety, czasopisma) oraz jednodniówki i kalendarze. Przykładem mogą posłużyć bibliografie Białegostoku, Kwidzyna oraz Łodzi.

Pod względem formy piśmienniczej badane zestawienia rejestrują publikacje naukowe, popularnonaukowe i popularne. Uwzględniają indywidualne prace autorskie, dzieła zbiorowe, edycje źródeł oraz tłumaczenia publikacji z języka obcego na język polski, jak też z języka obcego na inny język obcy (np. w bibliografii Łodzi do 1918 r. spotyka się przekłady

prac z języka niemieckiego na język rosyjski). Dokumentują monografie oraz przyczynki badawcze. Zestawiają bibliografie, słowniki, przewodniki i informatory. Notują biografie, wykazy osób, wspomnienia i przemówienia. Dokumentują podręczniki szkolne, skrypty uczelniane, śpiewniki, kancjonały, modlitewniki, katechizmy, listy duszpasterskie, kazania oraz przemówienia. Wykazują druki urzędowe (edykty, ustawy, patenty). Opisują różnego typu teksty literackie o charakterze lirycznym, epickim i dramatycznym. Rejestrują wybrane dokumenty życia społecznego (sprawozdania, instrukcje, statuty, katalogi księgarskie). Nie pomijają także katalogów rozmaitych wystaw. Bibliografie Elbląga, Kalisza, Szczecina i Torunia wykazują stare druki. Z kolei w obydwu zestawieniach łódzkiej produkcji wydawniczej, oprócz dokumentów piśmienniczych, rozpisano również dokumenty kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne.

Pomimo tak szerokich kryteriów doboru materiału każdą z analizowanych bibliografii cechują mniejsze bądź większe niedobory wśród zgromadzonych publikacji, co zubaża wizerunek wydawniczy i kulturalny poszczególnych miast. Pomijanie publikacji spotkało się z krytyczną oceną recenzentów. Niejednokrotnie wyliczali oni pokaźną liczbę druków pominiętych z różnych przyczyn przez twórców bibliografii (Długokęcki, 1992, s. 75; Nowak, 1970, s. 1112). Braki w rejestracji publikacji niekiedy wynikały z przyczyn obiektywnych. J. Jaworska stwierdza w przedmowie do swojego spisu, iż „Nie weszły (...) do «Bibliografii łódzkiej produkcji wydawniczej» nielegalne druki ulotne, które wymagałyby odrębnej metody gromadzenia i opracowania. Z tychże powodów nie zostały także uwzględnione takie druki ulotne, jak prospekty handlowe, formularze służbowe administracji fabrycznej, książeczki zarobkowe, afisze, nekrologi, zaproszenia okolicznościowe” (Jaworska, 1975, s. 10). Dalej autorka dodaje, że „(...) nie wszystkie wydawnictwa udało się odszukać. Są to głównie druki urzędowe wydawane w małych nakładach i szerzej nie rozprowadzane, wydawnictwa religijne i sensacyjne wydawnictwa zeszytowe, zacytane i nie przechowywane w zbiorach bibliotecznych, a także książki dla dzieci i podręczniki szkolne, które po spełnieniu swojej roli były przekazywane najczęściej na makulaturę” (Jaworska, 1975, s. 13).

Są jednak i takie bibliografie, które z góry założyły określone zasady selekcji. Najczęściej obejmuje ona wydawnictwa periodyczne. Niekiedy pomijane są także wspomniane już druki ulotne oraz dokumenty życia społecznego. Z punktu widzenia użytkownika bibliografii lokalnych podmiotowych eliminowanie tego typu materiałów nie jest najlepszym zabiegiem. Wspomniane dokumenty, choć często wydają się mało istotne, są jednak dowodem różnorodności produkcji danego ośrodka wydawniczego, co jest niewątpliwie ważną informacją dla badaczy. Rejestracja omawianych dokumentów jest zasadna również z tego względu, że poza

wydawnictwami ciągłymi, są one sporadycznie wykazywane w innych bibliografiach.

Materiał zgromadzony w bibliografiach lokalnych podmiotowych stanowi podstawę do prowadzenia wieloaspektowych badań księgoznawczych. Odzwierciedlając w miarę pełny obraz produkcji wydawniczej danego ośrodka, jest miarodajnym źródłem informacji do badań w zakresie statystyki wydawniczej. Może on bezpośrednio służyć pomocą w badaniu wielkości produkcji książki i innych rodzajów dokumentów w społeczeństwie lokalnym, a pośrednio – potrzebom edytorstwa, księgarstwa, czytelnictwa, bibliotekarstwa czy – jeszcze szerzej – oświaty, nauki i kultury. Zebrany materiał pozwala zorientować się w repertuarze produkcji wydawniczej drukarni i ośrodków wydawniczych funkcjonujących na obszarze poszczególnych miast. Dostarcza także wartościowych danych na temat oficyn drukarskich, autorów ogłaszanych publikacji ich struktury językowej oraz form wydawniczych i piśmienniczych zgromadzonego materiału. Bez wątplenia przydaje się także w badaniach ruchu wydawniczego. Potwierdzają to słowa J. Jaworskiej, która we wstępie do bibliografii Łodzi do 1918 r. stwierdziła, że „»Bibliografia« niniejsza została zgromadzona jako pomocnicza baza materiałowa do monografii traktującej o dziejach ruchu wydawniczego w Łodzi w latach 1863-1918” (Jaworska, 1975, s. 9).

OPIS BIBLIOGRAFICZNY. ADNOTACJE

Analizowane zestawienia posiadają zróżnicowane opisy bibliograficzne. Występują w nich opisy prymarne i pochodne. Obok bibliografii stosujących opisy znormalizowane, np. obydwu bibliografii łódzkich (Jaworska, 1975, s. 13; Marczyńska & Żmuda, s. 10), istnieją wykazy opierające zapis rejestrowanych dokumentów na zasadach wypracowanych przez ich autorów, czego przykładem są bibliografie Białegostoku oraz Kalisza. Inwencja twórcza autorów tych dwóch ostatnich spisów, daleka od przyjętych standardów opisu bibliograficznego, odbiła się niekorzystnie na ich wartości informacyjnej. W badanych bibliografiach spotyka się również różne rodzaje opisu bibliograficznego. Oprócz dominującego opisu rejestracyjnego bibliografie lokalne podmiotowe stosują także opis skrócony i adnotowany.

Z perspektywy użytkowników bibliografii ważną rolę odgrywa konstrukcja opisu poszczególnych typów dokumentów, jego klarowność i konsekwencja w stosowaniu przyjętych zasad. Z przeprowadzonych badań wynika, że w każdej analizowanej bibliografii na czele opisu rejestracyjnego pełnego widnieje hasło. W publikacjach autorskich stanowi je na ogół prawdziwe nazwisko, często wyróżnione wersalikami, oraz imię/imiona autora bądź ich inicjały. Wyjątkiem jest bibliografia Białegostoku,

w której hasło autorskie z nieznanego powodu składa się z inicjału imienia autora, poprzedzonego niejednokrotnie określeniem jego tytułu naukowego bądź zawodowego oraz nazwiska. W niektórych spisach inicjały imion autorów są rozwiązywane. Czynią tak m.in. obydwie bibliografie łódzkiej produkcji wydawniczej.

Jako hasło występują także pseudonimy i kryptonimy. Są one podawane w postaci wyrażonej w publikacji. Twórcy bibliografii w miarę możliwości dążą do ustalenia prawdziwej nazwy autora, nie tylko skrywającej się pod pseudonimem lub kryptonimem, ale też starają się zidentyfikować autorstwo prac anonimowych. Jeśli to się powiodło, wówczas oryginalne nazwisko autora podają na początku opisu, a po nim umieszczają jego formę ukrytą. Odwrotnie postępuje jedynie bibliografia Łodzi do 1918 r., która w hasła najpierw eksponuje pseudonim bądź kryptonim, a dopiero po nich widnieje właściwe nazwisko autora.

Rozwiązywanie inicjałów imion autorów oraz pseudonimów i kryptonimów jest rozwiązaniem słusznym, zasadnym i pożądanym, przyczynia się bowiem do jednoznacznego ustalenia autorstwa publikacji i przez to zwalnia badacza z czasochłonnych poszukiwań w tym zakresie oraz ułatwia posługiwanie się bibliografią.

Prace anonimowe o nieustalonym autorstwie, wydawnictwa ciągle i zbiorowe opisywane są przeważnie pod pierwszym wyrazem tytułu. Nieco inaczej tę kwestię traktują bibliografie Elbląga oraz Szczecina. W pierwszym zestawieniu dzieła anonimowe są opisywane albo pod nazwiskiem znajdującym się w tytule, albo pod głównym rzeczownikiem tytułu bądź pod hasłem stworzonym przez twórcę tego zestawienia. Natomiast w drugiej bibliografii autor zamieścił w hasle tytułowym tylko wyrazy ważniejsze oraz wprowadził kropki w miejsce usuniętych fragmentów tytułury, co w konsekwencji spowodowało, że niejednokrotnie na początku opisu znajduje się wielokropek, co znacznie utrudnia identyfikację opisywanych dzieł.

W opisie druków samoistnych zwartych po hasle autorskim następuje tytuł. Większość zestawień podaje go w pełnej formie przejętej najczęściej z tytułury publikacji. Tytuły pochodzące z alfabetów niełacińskich są poddane transliteracji. Zdarzają się także tłumaczenia tytułów obcojęzycznych na język polski. Ma to miejsce w bibliografii Łodzi do 1918 r.

Występują też bibliografie (Elbląga, Kalisza i Szczecina), które przytaczają tytuły druków w wersji skróconej, zaznaczając opuszczone wyrazy wielokropkiem. Sprawia to, że niektóre tytuły publikacji stają się niejasne, o czym jeden z recenzentów bibliografii Kalisza słusznie pisał, że „Taka zasada znacznie obniża wartość informacyjną tego typu bibliografii, zwłaszcza kiedy ma się świadomość licznych błędów we wcześniej publikowanych opisach bibliograficznych i błędów występujących w niepublikowanych katalogach kartkowych” (Sójka, 1982, s. 368). W podobnym

tonie wypowiedziała się również recenzentka tego spisu, stwierdzając, iż „*Bibliografia starych druków kaliskich* wyróżnia się bardzo skrótowymi zapisami tytułów poszczególnych utworów, nieraz tak skróconymi, że nie zawsze jest zachowana odpowiednio składnia zdania, przez co staje się on niejasny i nie odzwierciedla charakteru opisywanego druku” (Cubrzyńska-Leonarczyk, 1982, s. 381). Jeśli druk nie posiada tytułu, to jest on opisywany pod tytułem fingowanym ujętym w nawias prostokątny, a po nim w cudzysłowie przytaczany jest incipit.

Następnym elementem opisu są nazwy współpracowników. Wśród nich wyliczani są redaktorzy, opracowujący, wydawcy, tłumacze, ilustratorzy, autorzy przedmów, indeksów, przypisów oraz streszczeń. Ich nazwiska zwykle są poprzedzone stosownym skrótem oznaczającym rodzaj odpowiedzialności.

W dalszej kolejności znajduje się oznaczenie wydania. Jest ono podawane z reguły cyfrą arabską, przed którą znajduje się odpowiedni skrót: „Wyd.”, „wyd.”, „Izd.”, „Ed.” oraz dodatkowe informacje, mówiące o tym, że jest to edycja poprawiona, uzupełniona, zmieniona, rozszerzona itp. W badanych bibliografiach kolejne wydania są zamieszczane bardzo często pod opisem zasadniczym w postaci opisu skróconego, złożonego z wyrazu „Toż”, oznaczenia edycji, nazwy wydawcy lub drukarza, daty wydania, objętości oraz niekiedy wysokości nakładu.

Po oznaczeniu wydania wymienione są części wydawnicze pojedynczych tomów prac wielotomowych lub ich całości. Zwykle są one oznaczone cyfrą arabską, którą poprzedzają typowe skróty: „T.”, „Cz.” Podaje się również tytuł opisywanej części. Podobnie jak przy oznaczeniu wydania wyliczenie poszczególnych tomów dzieł wielotomowych znajduje się poniżej opisu rejestracyjnego i posiada formę zapisu skróconego, podającego numer tomu, jego tytuł, jeśli istnieje, adres wydawniczy, objętość oraz czasem cenę i nakład.

Kolejnym elementem opisu jest adres wydawniczy. Bibliografie lokalne podmiotowe rozmaicie podchodzą do jego szczegółowości. Kompletny adres wydawniczy złożony z miejsca wydania, nazwy wydawcy/nakładcy lub drukarza oraz daty wydania widnieje tylko w bibliografiach łódzkich. Większość zestawień pomija któryś z elementów adresu wydawniczego. Przeważnie jest to miejsce wydania, a w zestawieniach o układzie chronologicznym pomijana jest też data publikacji opisywanych pozycji. Są także spisy, które zupełnie zrezygnowały z podawania informacji o adresie wydawniczym (bibliografie Elbląga, Kalisza i Torunia). W przypadku tych trzech zestawień przyjęte rozwiązanie znajduje uzasadnienie, ponieważ pominięte dane widnieją w ich tytułaturze, w układzie zrębu głównego oraz w szeregowaniu wewnętrznym.

Jeśli w opisywanych publikacjach nie ma adresu wydawniczego albo któregoś z jego składników – bibliografie starają się je ustalić. Gdy to się

powiedzie, wówczas ujmują rozpoznany adres wydawniczy w nawias kwadratowy. Jeżeli identyfikacja zakończyła się niepowodzeniem – podają informację o braku tej części opisu z użyciem skrótów bibliograficznych, takich m.in. jak: „b. w.”, „[B. m. dr.]”, „[B. m. w.]”, „[B. dr.]”, „[bmrdr]”.

Opis fizyczny w analizowanych bibliografiach lokalnych podmiotowych jest oszczędny. W większości spisów składa się on jedynie z dwóch elementów – formatu bibliograficznego (16°, 8°, 4°) oraz objętości. Bardziej rozbudowany opis postaci zewnętrznej występuje w bibliografii Częstochowy. Oprócz formatu i objętości występują w niej informacje o ilustracjach, rycinach, tablicach, mapach, bibliografiach załącznikowych, streszczeniach obcojęzycznych oraz technice wykonania publikacji (np. druk powielany). Z kolei bibliografia Białegostoku w ogóle pomija opis fizyczny rejestrowanych publikacji.

Opis druków samoistnych zwartych zamyka się w większości analizowanych bibliografii tytułem serii dopełnionym jej numeracją. Bibliografie druków łódzkich podają też bardzo często jako element opisu wysokość nakładu oraz cenę publikacji.

Podobnie jak druki samoistne zwarte są opisywane odbitki i nadbitki z czasopism. Ich opis dopełniają adnotacje informujące o: formie wydawniczej, wyrażonej za pomocą skrótów: „Odb.” bądź „Nadb.”, czasopiśmie, z którego one pochodzą, oraz jego numeracji.

Również opis dokumentów kartograficznych oraz dokumentów muzycznych niewiele różni się od opisu rejestracyjnego druków samoistnych zwartych. W opisie map i planów nowym elementem jest jedynie podziałka określająca skalę mapy. Zlokalizowano ją bezpośrednio po tytule dokumentu kartograficznego. Natomiast w opisie nut po tytule utworu występuje numer dzieła muzycznego oraz wiadomość o instrumencie bądź głosie, na jaki został on skomponowany; na końcu opisu podaje się informację o znaku wydawniczym.

W opisie wydawnictw ciągłych po tytule wymieniane są kolejno nazwy: instytucji sprawczej, redaktora oraz wydawcy/drukarza. Dalej znajduje się numer tomu bądź rocznika, data wydania, numeracja zeszytów, format, objętość oraz informacje o ilustracjach i tablicach.

Opis starych druków ma postać skróconą. Jak już wspomniano, bibliografie zestawiające stare druki stosują skróty w tytułach publikacji oraz pomijają najczęściej cały adres wydawniczy. Jedynie w zestawieniu rejestrującym druki szczecińskie konsekwentnie występuje data wydania oraz nazwa drukarza. Każda bibliografia podaje nazwę autora i objętość druku oraz z reguły jego format.

Ciekawym przykładem bibliografii, niezwykle przydatnej w pracach badawczych związanych z historią książki, jest bibliografia Torunia, która oprócz opisu zawiera reprodukcje kart tytułowych niektórych druków wyłoczonych w Toruniu. Karta tytułowa jako pierwszy element publika-

cji stanowi kluczowy element badań księgoznawczych. Można ją analizować pod kątem wyglądu (format, rodzaj czcionki, koloryt), zawartości (dane autorów, tytuł wydawnictwa) oraz roli w kształtowaniu wizerunku publikacji. Karta tytułowa stanowi również obiekt zainteresowania bibliologów badających symbolikę, ornamentykę i znaki firmowe drukarzy obecne wraz z tekstem adresu wydawniczego.

Opis skrócony w omawianych bibliografiach pojawia się dość rzadko. Oprócz wspomnianego już opisywania wznowień publikacji oraz wyliczania kolejnych tomów dzieł wielotomowych, stosuje się go przy opisach wielokrotnych, spełniających funkcję odsyłaczy. W tym ostatnim przypadku zawiera on jedynie nazwę autora, tytuł druku oraz numer pozycji, do której kieruje odsyłacz.

Oprócz bibliografii Białegostoku wszystkie pozostałe stosują adnotacje. Wśród nich dominują adnotacje księgoznawcze. Zawierają one szereg cennych wiadomości o cechach formalnych dokumentów. Wyjaśniają kwestie związane z autorstwem druków, informują o dodatkach do tytułu, wznowieniach publikacji, adresie wydawniczym, poszczególnych tomach dzieł wielotomowych, tłumaczeniach, języku opisywanych prac, ich formie wydawniczej i piśmienniczej, materiale ilustracyjnym, nakładzie i cenie oraz powiązaniach z innymi dokumentami. Dostarczają też wiadomości o znaczeniu społecznym i losach druków, jak też miejscu ich przechowywania. Ponadto w zestawieniach dokumentujących stare druki spotyka się informacje nie tylko na temat całych edycji, ale też charakteryzujące pojedyncze egzemplarze, mówiące o rodzaju druku, materiale, na którym został on wykonany, sygnetach i ornamentach drukarskich, częściach składowych druku oraz jego defektach. Przytacza się także cytate bibliograficzną, pochodzącą w głównej mierze z *Bibliografii polskiej* Estreicherów oraz sigła instytucji posiadających dany starodruk, najczęściej razem z jego sygnaturą.

Spośród kilku rodzajów adnotacji treściowych bibliografie lokalne podmiotowe wykorzystują adnotacje wyjaśniające oraz zawartościowe.

Identyfikacja adnotacji nie sprawia większych kłopotów. Są one umieszczane bezpośrednio po tytule bądź na końcu opisu zasadniczego. Wyróżniają się tym, że są ujęte w nawias kwadratowy lub okrągły. Dość często występują także poniżej opisu rejestracyjnego i niekiedy są złożone mniejszym stopniem czcionki.

Choć każdy z omówionych rodzajów opisu jest rozmaicie opracowywany w poszczególnych bibliografiach, to jednak w większości z nich w miarę dobrze spełnia swoje zadanie, bowiem pozwala na identyfikację poszczególnych druków, a dzięki adnotacjom poszerza i wzbogaca wiedzę na ich temat.

Rozpatrując opis stosowany w analizowanych bibliografiach pod kątem jego przydatności w badaniach bibliologicznych, trzeba powiedzieć,

że niewątpliwą jego zaletą jest, w miarę możliwości, dążenie do ustalenia prawdziwej nazwy autora, nie tylko skrywającego się pod pseudonimem lub kryptonimem, ale też identyfikacja autorstwa prac anonimowych oraz ustalenie adresu wydawniczego publikacji. Znaczenie bibliografii dla identyfikacji druków, autorów, nakładców czy wydawców jest nie do przecenienia. Dzięki opisowi występującemu w omawianych bibliografiach możemy dojść do nowych wniosków i ustaleń, które wymagałyby niejednokrotnie żmudnych i czasochłonnych kwerend archiwalno-bibliotecznych bądź w ogóle byłyby niemożliwe do potwierdzenia w inny sposób. Szerokie wykorzystanie bibliografii lokalnych podmiotowych w kontekście życia książki w danym mieście daje możliwość egzemplifikacji wielu istotnych zjawisk ważnych dla bibliologa.

Opisy zawarte w bibliografiach lokalnych podmiotowych, zwłaszcza prymarne, korygują niejednokrotnie błędy znajdujące się w opisach katalogowych, czy też w innych spisach bibliograficznych łącznie z *Bibliografią polską* Estreicherów. W ten sposób dostarczają one księgoznawcom nowych wiadomości na temat zweryfikowanych publikacji.

Dużo ciekawego materiału do badań bibliologicznych wnoszą również adnotacje księgoznawcze. Zawarty w nich szeroki wachlarz informacji może być przydatny dla historyków książki, badaczy ruchu wydawniczego, znawców dziejów bibliotek, księgarstwa i czytelnictwa oraz bibliografów.

Bardzo istotną informacją dla badań bibliologicznych, zwłaszcza czytelnictwa i księgarstwa, jest nakład i cena książki. Wysokość nakładu ustalał wydawca, uzależniając ją od potrzeb czytelniczych. Wysokie nakłady dowodzą większego społecznego zainteresowania czytelników danym dziełem, pośrednio wskazują też na zainteresowanie określonym typem literatury. Elementem opisu jest często wykaz bibliotek, w których znajduje się określony druk. Stan liczebny zachowanych egzemplarzy może także dać pewne przybliżone pojęcie o wysokości nakładu.

Z kolei na podstawie informacji o języku publikacji można określić strukturę językową produkcji wydawniczej danego miasta, co dowodzi zapotrzebowania poszczególnych grup narodowościowych w kontekście czytelnictwa i kultury. Adnotacje zawierające wiadomości o formie piśmienniczej i wydawniczej stanowią cenne źródło informacji na temat profilu wydawniczego firm drukarskich, które uczestniczyły lub specjalizowały się w produkcji np. podręczników, nut czy map.

Podając informacje o lokalizacji opisywanych publikacji, zwłaszcza starych druków, niejednokrotnie dzieł unikatowych pod względem edytorskim, bibliografie pozwalają badaczom na łatwiejsze dotarcie do nich. Tego typu informacje są istotne również dlatego, że nierzadko dotyczą druków nieznanymi innym bibliografom; ich odkrycie przyczynia się do tworzenia w miarę pełnego wizerunku produkcji poligraficznej dane-

go miasta. Najlepszym przykładem może tutaj być bibliografia Kalisza, w której autorka zgromadziła ponad 350 wydań dzieł nieznanych *Bibliografii polskiej* Estreicherów (Andrysiak, 2022, s. 33).

Szkoda, że żadna z analizowanych bibliografii, zwłaszcza starych druków, nie załącza tablic z podobiznami winiet, inicjałów i ozdobników występujących w drukach poszczególnych oficyn drukarskich. Dałoby to nie tylko obraz zdobnictwa stosowanego w drukach, ale pomogłoby w ich identyfikacji.

Retrospektywna bibliografia lokalna podmiotowa ma znaczenie służebne dla badań nad dziejami kultury miasta. Opisywane druki zawierają obok swej zasadniczej treści wiele informacji natury historycznej. Odnajduje się tu nazwiska ludzi, którzy stanowili elitę umysłową oraz czasem urzędniczą miasta oraz szereg innych faktów, kształtujących historię i to nie tylko danego miejsca.

UKŁAD BIBLIOGRAFII. ODSYŁACZE

Do porządkowania piśmiennictwa zgromadzonego w zrzębie głównym rozpatrywane bibliografie wykorzystują najczęściej układy formalne, a wśród nich – układ typograficzny. Stosują go bibliografie Elbląga, Kalisza, Rzeszowa oraz Torunia. Jak widać, układ typograficzny występuje przeważnie w zestawieniach rejestrujących stare druki. Dzięki temu układowi można łatwo zorientować się, jakie zakłady typograficzne istniały w wymienionych miastach. W obrębie poszczególnych oficyn drukarskich materiał jest uszeregowany według wstępującej chronologii wydawniczej. Trzeba przyznać, iż jest to najlepszy sposób szeregowania materiału w tego rodzaju spisach. Bowiem ukazuje on rozwój drukarni, odzwierciedla ich dorobek produkcyjny w poszczególnych latach oraz pokazuje ich aktywność kulturalną.

Godne polecenia rozwiązanie wprowadził autor bibliografii Rzeszowa. Otóż pod każdą wymienioną drukarnią, będącą podstawą porządkowania piśmiennictwa, podaje krótką jej historię oraz charakterystykę produkcji typograficznej. Z perspektywy księgoznawcy tego typu informacje mogą stać się inspiracją do dalszych pogłębionych badań, choćby w zakresie historii drukarstwa.

W bibliografiach Częstochowy i Szczecina zastosowano układ według wstępującej chronologii wydawniczej. On także dobrze spełnia swoją funkcję. Dzięki niemu użytkownik może bez trudu poznać natężenie produkcji wydawniczej danego ośrodka. Jednak wartość informacyjna układu chronologicznego jest na odpowiednim poziomie tylko wtedy, gdy opisy publikacji występują pod graficznie wyróżnionymi nagłówkami rocznymi (Znajomski, 2015b, s. 119). Warunek ten spełnia bibliografia Często-

chowy. W bibliografii Szczecina nie wprowadzono takiego rozwiązania, co utrudnia poznanie rozwoju działalności typograficznej XVI-wiecznych drukarzy szczecińskich. W obydwu spisach zastosowano wewnętrzne szeregowanie alfabetyczne, sprzyjające orientacji w aktywności twórczej poszczególnych autorów.

W bibliografii Łodzi do 1918 r. wprowadzono układ wydawniczo-formalny. Zebrany materiał podzielono na osiem grup. Są to kolejno: „Wydawnictwa naukowe i popularne”, „Podręczniki szkolne”, „Teksty literackie”, „Wydawnictwa religijne”, „Kalendarze”, „Dokumenty życia społecznego (sprawozdania, statuty, instrukcje, katalogi)”, „Mapy”, „Nuty”. W ramach poszczególnych jednostek zastosowano rozmaite sposoby szeregowania wewnętrznego. Dominuje rzadko stosowane w bibliografiach lokalnych podmiotowych szeregowanie systematyczne, składające się z licznych poddziałów rzeczowych. W ich obrębie opisy ułożono alfabetycznie, przedmiotowo bądź logicznie. Wyjątkiem są „Teksty literackie” oraz „Podręczniki szkolne”. Pierwsze uporządkowano gatunkami piśmienniczymi, drugie zaś uszeregowano przedmiotami nauczania, a wewnątrz każdej z tych grup zastosowano szeregowanie alfabetyczne. Bibliografię wyposażono również w trzy indeksy: alfabetyczny, przedmiotowy oraz drukarzy, nakładców, firm drukarskich i wydawniczych. Odpowiednio przemyślana konstrukcja tej bibliografii oraz uzupełnienie jej stosownymi indeksami sprawia, że posługiwanie się tym zestawieniem nie nastęcza żadnych problemów (Andrzejewski, 1978, s. 342). Jest ona bardzo sprawnym źródłem informacji dla rozmaitych grup odbiorców.

Również bibliografia Kwidzyna posiada układ wydawniczo-formalny, składający się także z ośmiu grup, takich jak: „I. Edykty, patenty, publikanda”, „II. Podręczniki szkolne”, „III. Śpiewniki”, „IV. Kancjonały”, „V. Dziełka apologetyczno-ascetyczne”, „VI. Modlitewniki i modlitwy”, „VII. Prasa”, „VIII. Varia”. W pierwszej grupie opisy zestawiono w 16 działach rzeczowych, a w ich obrębie oraz w pozostałych grupach formalnych uporządkowano je chronologicznie.

Oprócz układów formalnych w badanych bibliografiach spotyka się także układy rzeczowe. Bibliografia Białegostoku ma układ działowy złożony z pięciu działów zasadniczych. Funkcjonalność układu działowego zależy w dużej mierze od powiązania go z odpowiednim układem wewnętrznym i stosownymi indeksami.

Omawiane zestawienie szereguje opisy chronologicznie wewnątrz jednostek nadrzędnych. Szeregowanie chronologiczne nie jest w tym przypadku optymalnym sposobem porządkowania materiału. Wprawdzie ukazuje ono rozwój piśmiennictwa, poświęconego danemu zagadnieniu, ale nie ułatwia wyszukiwania opracowań o bardziej szczegółowej problematyce, którymi najczęściej są zainteresowani użytkownicy.

Bibliografia Łodzi za lata 1918-1939 posiada sporadycznie wykorzystywany w bibliografiach lokalnych podmiotowych układ systematyczny. Składa się on z piętnastu działów głównych: „I. Dział ogólny”, „II. Środowisko geograficzne. Przyroda”, „III. Ludność”, „IV. Archeologia”, „V. Historia”, „VI. Etnografia”, „VII. Zagadnienia gospodarcze”, „VIII. Zagadnienia społeczne”, „IX. Zagadnienia prawno-administracyjne”, „X. Medycyna”, „XI. Nauka. Szkolnictwo. Oświata”, „XII. Kultura i sztuka”, „XIII. Językoznawstwo”, „XIV. Literatura piękna”, „XV. Zagadnienia wyznaniowe”. Większość działów dzieli się na jednostki niższego rzędu, sięgające niekiedy nawet czwartego stopnia podziału. Do dalszego porządkowania piśmiennictwa wykorzystano szeregowanie alfabetyczne, chronologiczne, logiczne i przedmiotowe. Całość uzupełnia indeks krzyżowy uwzględniający hasła osobowe, przedmiotowe i geograficzne.

Przyjęty sposób porządkowania materiału w omawianej bibliografii – układ systematyczny i indeks krzyżowy – nie do końca spełniają swoje zadanie. Przybliżają wprawdzie problematykę zawartą w rejestrze łódzkiego dorobku drukarskiego z okresu międzywojennego, ale nie prezentują instytucji wydawniczych funkcjonujących na obszarze miasta oraz nie pokazują rozwoju produkcji wydawniczej tego ośrodka.

Dopełnieniem układów obydwu bibliografii łódzkich oraz bibliografii kaliskiej są odsyłacze i opisy wielokrotne. Bibliografia Łodzi do 1918 r. ma opisy wielokrotne, odsyłacze całkowite oraz numerowe. Pierwsze przybierają postać opisu skróconego, o czym już zostało powiedziane. Drugie wiodą od nazw dziedzin podrzędnych do nadrzędnych, a trzecie odsyłają do innych numerów pozycji, pod którymi widnieją pełne opisy rejestracyjne. W omawianym zestawieniu odsyłacze numerowe są umiejscowione pod opisem zasadniczym i poprzedza je określenie „Por. poz.” Natomiast w drugiej bibliografii łódzkiej, posługującej się tylko odsyłaczami numerowymi, zlokalizowano je na początku działów lub poddziałów.

Bibliografia Kalisza została wyposażona w odsyłacze autorskie ogólne, szczegółowe oraz tytułowe. Odsyłacze autorskie ogólne kierują od rozmaitych form nazwy autora do wersji przyjętej w hasle. Za pomocą odsyłaczy autorskich szczegółowych powiązано nazwy współautorów, wydawców i tłumaczy z autorem bądź tytułem dzieła, pod którym widnieje pełny opis, a odsyłaczami tytułowymi połączono tytuły dzieł anonimowych z ustaloną nazwą autora. Sposób przygotowania poszczególnych rodzajów odsyłaczy w bibliografiach lokalnych podmiotowych jest na ogół zgodny z wytycznymi metodyki bibliograficznej (Sawoniak, 1963, s. 196-203).

W pozostałych bibliografiach brakuje odsyłaczy. Ich niedobór jest szczególnie odczuwalny w tych spisach, które mają układ chronologiczny. Przydałyby się one przede wszystkim do powiązania kolejnych wzno-

wień publikacji, rozproszonych w poszczególnych zestawieniach pod różnymi datami, wyznaczonymi przez czas ogłoszenia ich drukiem.

Sposób porządkowania materiału w analizowanych bibliografiach ma duże znaczenie dla badań księgoznawczych. Bibliografie lokalne podmiotowe o układzie typograficznym stanowią cenne źródło do badań nad historią drukarstwa i ruchu wydawniczego. Przekazują wiadomości na temat funkcjonujących w danym okresie oficyn drukarskich, rozmiarów ich produkcji wydawniczej oraz zapotrzebowania czytelniczego. Układ typograficzny uzasadniony jest dla okresów dawnych, w których pisarstwo, drukarstwo i ruch wydawniczy były ściśle związane z życiem danego miasta i stanowiły wykładnik jego aktywności kulturalnej. Informacje zawarte w bibliografiach lokalnych podmiotowych o układzie typograficznym ujawniają również autorów, którzy współpracowali z poszczególnymi drukarzami czy wydawcami. Wiadomości pomieszczone w bibliografiach, dotyczące poszczególnych wydań danego dzieła, stanowią również wartościowe źródło informacji na temat jego popularności oraz zapotrzebowania społecznego. Układ typograficzny umożliwia również prześledzenie rozwoju produkcji wydawniczej danej drukarni w poszczególnych latach w powiązaniu z konkretnymi warunkami politycznymi, gospodarczymi i kulturalnymi.

Natomiast układ wydawniczo-formalny przeważnie niewiele mówi badaczowi. Z reguły ujawnia on jedynie wiadomości o typie literatury i formach wydawniczych, na które było największe zapotrzebowanie społeczne. Jeśli jednak zostanie dopełniony odpowiednio dobranym szeregowaniem wewnętrznym oraz stosownymi indeksami, to jego wartość informacyjna znacząco wzrasta, czego najlepszym przykładem jest bibliografia Łodzi do 1918 r.

Jak pokazały badania autorzy nielicznych bibliografii zdecydowali się na zastosowanie w porządkowaniu materiału układów rzeczowych (działowego i systematycznego). O wyborze tych układów, rzadko stosowanych w bibliografiach lokalnych podmiotowych, zdecydował, jak można sądzić, cel zestawienia, tj. ukazanie dorobku kulturalnego i naukowego miasta w dziedzinie działalności wydawniczej. Układ rzeczowy ma swoje zalety, ale też wady. Pozwala on zorientować się w repertuarze produkcji wydawniczej miasta, obrazuje zapotrzebowanie społeczne na określony typ literatury, zagadnienie czy temat. Niestety, nie pokazuje, jakie oficyny drukarskie funkcjonowały na terenie miasta i jak wyglądała ich produkcja wydawnicza pod względem liczbowym. Brak ten mógłby zrekompensować indeks typograficzno-chronologiczny, Niestety, analizowane bibliografie go nie zawierają.

Żadna z analizowanych bibliografii nie stosuje układu alfabetycznego, który, podobnie jak inne układy, ma swoje dodatnie i ujemne cechy. Układ taki pozwala na skupienie dzieł jednego autora i daje możliwość

porównania kolejnych wydań, wykrycie odmiennych wydań z tego samego roku oraz odnalezienie wariantów wydawniczych. Ujemną stroną tego układu jest to, że nie daje on obrazu rozwoju produkcji poszczególnych oficyn, ale brak ten może uzupełnić indeks chronologiczny.

INDEKSY I INNE SPISY POMOCNICZE

Spośród dziesięciu prezentowanych bibliografii siedem posiada indeksy. Mają je bibliografie Elbląga, Kalisza, Łodzi (obydwa spisy), Rzeszowa, Szczecina i Torunia. Większość z nich dysponuje dwoma indeksami (Elbląg, Rzeszów, Szczecin, Toruń). I tak w bibliografii Elbląga występuje indeks osobowy i tytułowy. Zestawienie druków rzeszowskich uzupełnia indeks alfabetyczny i przedmiotowy. Do bibliografii Szczecina dodano indeks krzyżowy niepełny oraz drukarzy, a wykaz druków toruńskich dopełniono indeksem alfabetycznym i osobowym. Bibliografia Łodzi do 1918 r. ma trzy indeksy: alfabetyczny, przedmiotowy oraz drukarzy. Natomiast drugą bibliografię Łodzi i Kalisza uzupełniają pojedyncze indeksy. W każdej z nich występuje indeks krzyżowy niepełny.

Pozostałe trzy bibliografie, reprezentujące Białystok, Częstochowę i Kwidzyn, są pozbawione indeksów. Można przypuszczać, że nie zostały one przygotowane z powodu niedużej objętości tych zestawień oraz miejsca ich opublikowania. Każdy z tych spisów ukazał się na łamach czasopism, które mają ograniczoną liczbę szpalt i dlatego redakcje periodyków z reguły nie godzą się na dołączanie do bibliografii dodatkowych wykazów.

Jak wiadomo, indeks oraz układ odgrywają bardzo ważną rolę w każdej bibliografii, bowiem decydują o jej wartości informacyjnej. W bibliografii dobrze przygotowanej pod względem metodycznym układ zrzębu głównego i indeks uzupełniają się wzajemnie, dostarczając użytkownikom informacji ułożonych według różnych punktów widzenia. W analizowanych zestawieniach kwestia ta przedstawia się różnie. Można wskazać zarówno bibliografie, w których indeksy są powiązane z układami niemal modelowo, jak też takie, w których indeksy nie korespondują z układem zrzębu głównego.

Jako przykład odpowiedniego powiązania indeksu z systemem porządkowania materiału może posłużyć bibliografia Łodzi do 1918 r. W przypadku tego zestawienia, opartego, jak wiemy, na układzie wydawniczo-formalnym w zrzębie głównym oraz wewnętrznym szeregowaniu systematycznym, odpowiednio swoją funkcję spełniają wspomniane już indeksy. Dzięki indeksowi alfabetycznemu użytkownik otrzymuje informacje zgrupowane w porządku abecedowym o nazwach autorów i współautorów, zarówno mających ustalone nazwiska, jak też ukrywających się pod kryptonimami bądź pseudonimami, redaktorach, autorach

przedmów, tłumaczach, ilustratorach oraz tytułach prac anonimowych i wydawnictw seryjnych. Indeks przedmiotowy służy pomocą w wyszukiwaniu nazwisk osób występujących w tytułach publikacji lub adnotacjach, nazw geograficznych oraz statutów i sprawozdań łódzkich firm, instytucji i zrzeszeń. Natomiast indeks drukarzy dostarcza wiadomości o łódzkich typografach, nakładcach i wydawcach. O zaletach połączenia układu tej bibliografii z jej indeksami najlepiej świadczą słowa kompetentnego recenzenta, który stwierdził jednoznacznie: „Cenne to źródło dla wszelkich poszukiwań dotyczących spraw łódzkiej książki” (Andrzejewski, 1978, s. 343).

Bardzo dobrze swoje zadanie spełniają także indeksy (alfabetyczny i przedmiotowy) zawarte w bibliografii druków rzeszowskich. Pierwszy z nich zestawia nazwiska autorów publikacji oraz tytuły prac zbiorowych. Drugi zaś wykazuje w kolejności abecedowej hasła osobowe i przedmiotowe. Oba indeksy, będące dopełnieniem układu chronologicznego, pozwalają użytkownikom na sprawne wyszukiwanie wiadomości zarówno formalnych, jak i treściowych, widniejących w opisywanych drukach, a niewyeksponowanych w układzie zrzębu głównego.

W miarę korzystnie prezentują się też indeksy krzyżowe niepełne występujące w bibliografiach Kalisza, Szczecina oraz Łodzi za lata 1918-1939. Każdy z nich grupuje w jednym ciągu abecedowym nazwy autorów, współpracowników oraz osób wymienianych w tytułach publikacji bądź adnotacjach. Ponadto w indeksach dopełniających bibliografię druków kaliskich i szczecińskich wykazano tytuły dzieł anonimowych, a w bibliografii łódzkiej zamieszczono także nazwy geograficzne i hasła przedmiotowe. Choć żaden z tych indeksów nie jest typowym kompletnym indeksem krzyżowym, to jednak ułatwiają one wyszukiwanie rozmaitych wiadomości na temat opisywanych dokumentów, których nie podają układy typograficzny i chronologiczny występujące odpowiednio w bibliografii kaliskiej i szczecińskiej oraz układ systematyczny znajdujący się w zestawieniu druków łódzkich. Bibliografię Szczecina usprawnia ponadto indeks drukarzy, wykazujący w porządku alfabetycznym nazwiska typografów działających w XVI w. na terenie tego ośrodka.

Znacznie gorzej przedstawia się użyteczność indeksów dodanych do bibliografii Elbląga. Autor tego zestawienia, mającego układ typograficzny, zaopatrzył je w „Indeks nazwisk autorów oraz osób występujących w opisie druków”, będący w rzeczywistości indeksem osobowym oraz „Indeks haseł niesobowych”, który jest w gruncie rzeczy indeksem tytułowym. Jak dowodzą ustalenia krytyka tej bibliografii (Długokęcki, 1992, s. 75-76), z czym trzeba się zgodzić, obydwa indeksy nie spełniają należycie swojej funkcji informacyjnej, bowiem w pierwszym z nich nie wprowadzono określeń charakteryzujących poszczególne osoby. W konsekwencji doprowadziło to do szeregu pomyłek. Natomiast w drugim indeksie

hasła utworzono nie na podstawie treści opisywanych dokumentów, jak to czyni się w klasycznym indeksie przedmiotowym, lecz zaczerpnięto je z tytułów druków lub utworzono na podstawie rzeczowników głównych widniejących w tytułach publikacji, co nie oddaje bogactwa informacji treściowych zawartych w zarejestrowanym piśmiennictwie.

Również indeksy uzupełniające bibliografię druków toruńskich, tj. indeks alfabetyczny umieszczony na początku zestawienia oraz indeks osobowy zlokalizowany pod koniec całego spisu, nie podnoszą funkcjonalności tej bibliografii, przygotowanej w układzie typograficznym. Ich mankamentem jest zbędne powtarzanie nazwisk autorów publikacji. W przypadku tego zestawienia zasadne byłoby dopełnienie go indeksem rzeczowym, np. przedmiotowym, informującym o tematyce zgromadzonych druków.

Niemal każda z badanych bibliografii posiada dodatkowe materiały informacyjno-pomocnicze. Wśród nich znajdują się wykazy skrótów bibliograficznych, spisy źródeł i opracowań, zestawienia sigłów bibliotek i nazw instytucji. Są też mniej lub bardziej rozbudowane przedmowy. Spotyka się również zarysy rozwoju drukarstwa, aneksy, spisy tablic zamieszczonych w zrubie głównym. W bibliografii druków toruńskich widnieje wykaz pozycji zmikrofilmowanych, zestawienie szczecińskiej produkcji typograficznej dopełnia posłowie, a do bibliografii Kalisza dołączono niemieckojęzyczne streszczenie przedmowy. Wszelkie tego rodzaju materiały informacyjno-pomocnicze podnoszą wartość informacyjną charakteryzowanych zestawień. Dzięki nim można bezproblemowo przeprowadzić pogłębioną penetrację poszczególnych bibliografii.

WNIOSKI

Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość bibliografii lokalnych podmiotowych, przygotowanych w latach 1945-1989, opiera się na bardzo mocnym fundamencie źródłowym. Stosują one z założenia bardzo szerokie kryteria doboru rejestrowanego piśmiennictwa i w ten sposób dostarczają wartościowego materiału do szeroko zakrojonych badań księgoznawczych w zakresie produkcji, rozpowszechniania i użytkowania książki w społeczności lokalnej w określonym czasie.

Część spośród analizowanych bibliografii lokalnych podmiotowych, cechuje się wzorowością metodyczną. Dzięki temu torują one drogę badaczom, oszczędzają im wiele czasu i trudu, dając gotowy materiał do ustaleń interpretacyjnych. Mogą one także być inspiracją do podejmowania prac badawczych z zakresu nauki o książce, zwłaszcza na poziomie regionalnym. Są szczególnie przydatne i powinny być wykorzystywane jako narzędzie w warsztacie badawczym uczonych zajmujących się sze-

roko rozumianymi dziejami książki i dawnymi księgozbiorami, badaczy drukarstwa i ruchu wydawniczego, znawców księgarstwa i czytelnictwa oraz bibliotekarzy i bibliografów – zarówno historyków, jak i praktyków.

Autor bibliografii lokalnych podmiotowych, powinien przewidzieć potrzeby badacza, wczuć się w jego sytuację jako poszukującego potrzebnych informacji i do potrzeb badawczych dostosować najwłaściwszą formę opisu czy rodzaj układu. Aby bibliografia nie była „sztuką dla sztuki”. Podsumowując, należy stwierdzić, że wiele rozwiązań metodycznych, będących wynikiem twórczych ustaleń bibliografa sprawia, że bibliografie lokalne podmiotowe są pożytecznym i cennym informatorem w warsztacie naukowym bibliologa.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Bielska, K. (1980). *Bibliografia starych druków kaliskich. Do końca XVIII w.* Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Bieńkowska, M.B. & Eychlerowa B. (1992). *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970.* Biblioteka Narodowa.
- Druki toruńskie XVI wieku* (1969). Zebr. i oprac. L. Jarzębowski. PIW.
- Federowicz, G. (Oprac.). (1992). *Bibliografia bibliografii polskich 1987.* Biblioteka Narodowa.
- Hahn, W. (1966). *Bibliografia bibliografii polskich do 1950 roku.* (Wyd. 3). Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydaw.
- Jagusztyn, A. (1973). *Bibliografia druków tłoczonych w drukarniach Rzeszowa w latach 1843-1939.* Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna.
- Jaworska, J. (1975). *Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej (do 1918 r.).* Uniwersytet Łódzki.
- Kraszewski, J.I. (1842). Bibliografia [druków wileńskich]. W: J.I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750.* T. 4. (s. 315-365). Drukarnia A. Zawadzkiego.
- Lach, M. (Oprac.). (1992). *Bibliografia bibliografii polskich 1988.* Biblioteka Narodowa.
- Lemański, A. (1964). Materiały do bibliografii druków polskich wydanych w Kwidzynie. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, (2), s. 249-280.
- Marczyńska M. & Żmuda R. (1986). *Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej 1918-1939.* Uniwersytet Łódzki.
- Matejczyk, H. (1961). Wydawnictwa Białostoczczyzny [Białegostoku]. *Kalendarz Białostocki*, 94-96.
- Pawlikowa, T. & Przybysz M. (Oprac.). *Bibliografia bibliografii polskich 1971-1985.* T. 1-2. Biblioteka Narodowa.
- Pietrzykowska, J. (Oprac.). (1992). *Bibliografia bibliografii polskich 1986.* Biblioteka Narodowa.
- Pietrzykowska, J. (Oprac.). (1993). *Bibliografia bibliografii polskich 1989.* Biblioteka Narodowa.

- Sawoniak, H. (1967). *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydaw.
- Sekulski, J. (1988). *Bibliografia druków elbląskich 1558-1772*. Wydaw. MON.
- Szczecińskie druki XVI wieku. *Próba bibliografii* (1978). Oprac. S. Siadkowski. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna.
- Żmigrodzki Z. & Jastrzębska E. (1976). Materiały do bibliografii częstochowskiej produkcji wydawniczej (1945-1965). *Ziemia Częstochowska*, 11, 347-360.

Opracowania

- Andrysiak, E. (2022). *O bibliografii Kalisza. Historia, stan prac i zamierzenia*. Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Andrzejewski, J.K. (1978). (Rec.) Jaworska J. Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej do (1918 r.). *Roczniki Biblioteczne*, 22(1/2), 340-343.
- Bojar, B. (Oprac.). (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Wydaw. SBP.
- Cubrzyńska-Leonarczyk, M. (1982). (Rec.) Bielska K. Bibliografia starych druków kaliskich. Do końca XVIII w. *Roczniki Biblioteczne*, 26(1/2), 377-383.
- Długokęcki, W. (1992). (Rec.) Sekulski J. Bibliografia druków elbląskich 1558-1772. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, (1), 74-76.
- Eychler, B. (1963). Bibliografia regionalna i lokalna. W: H. Hleb-Koszańska, M. Dembowska & H. Sawoniak (red.) *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. (Wyd. 2 zmien., s. 291-312). Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Gałczyńska, C. (1991). Polska bibliografia terytorialna. Zarys dziejów, teoria i organizacja. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 67. Szczecińskie Prace Polonistyczne*, (3), s. 169-183.
- Matczuk, A. & Znajomski A. (2015). Bibliografia lokalna w Polsce – wokół terminu i pojęcia. *Przegląd Biblioteczny*, 83(3), 349-363.
- Nowak, Z. (1970). 400 lat drukarstwa toruńskiego. (Rec.) Druki toruńskie XVI wieku. Zebr. i oprac. L. Jarzębowski. *Nowe Książki*, (18), 1112-1113.
- Sawoniak, H. (1963). Układ bibliografii. Redagowanie bibliografii. W: H. Hleb-Koszańska, M. Dembowska & H. Sawoniak (red.) *Metodyka bibliograficzna. Poradnik dla autorów bibliografii specjalnych*. (Wyd. 2 zmien., s. 148-205). Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Sawoniak, H. (1971). Sprawność informacyjna bibliografii polskich w XIX wieku (do 1918 r.). *Przegląd Biblioteczny*, 39(1/4), 155-173.
- Sójka, J. (1982). (Rec.) Bielska K. Bibliografia starych druków kaliskich do końca XVIII w. *Rocznik Kaliski*, 15, 365-368.
- Znajomski, A. (2015a). Początki bibliografii lokalnej w Polsce. Józef Ignacy Kraśzewski i jego bibliografia druków wileńskich. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, (2), s. 33-53.
- Znajomski, A. (2015b). Sprawność informacyjna bibliografii lokalnych wydanych w Polsce w latach 1945-1989. W: A. Dymmel & S. D. Kotuła & A. Znajomski, *Kultura czytelnicza i informacyjna – teoria i praktyka. Wybrane zagadnienia* (s. 101-150). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Znajomski, A. (2016). Zarys rozwoju polskich bibliografii lokalnych do 1939 roku.

W J. Franke & J. Woźniak-Kasperek (red.). *Bibliografi@. Historia, teoria, praktyka* (s. 59-76). Wydaw. SBP.

Znajomski, A. (2018). Bibliografie lokalne w opinii krytyków. *Przegląd Biblioteczny*, 86(3), 374-390.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 25 czerwca 2025 r.

ARTUR ZNAJOMSKI

Institute of Culture Studies

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

e-mail: artur.znajomski@mail.umcs.pl

ORCID 0000-0002-9895-5184

LOCAL PRIMARY BIBLIOGRAPHIES PUBLISHED IN POLAND IN THE YEARS 1945-1989 AS A SOURCE OF INFORMATION IN THE BIBLIOLOGIST TOOLBOX

KEYWORDS: Bibliology. Source of information. Local primary bibliographies. Selection and evaluation of material. Bibliographic description. Structure of a bibliography. Information and auxiliary apparatus.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The aim of the article was to present local primary bibliographies as a source of information in the bibliologist toolbox. **Research methods** local primary bibliographies provide a wealth of valuable information useful in book studies. They may prove particularly important for the scholars researching – The method of critique and analysis of the collected bibliographies was used. **Results and conclusions** – The study focused on ten bibliographies published between 1945 and 1989. The source material was collected from the retrospective and current Polish bibliographies of bibliographies. The analysis focused on the characteristics of material selection and evaluation, bibliographic description, the structure of the main bibliography body and its internal arrangement, as well as information and auxiliary indexes. The analysis demonstrated that the history of books and historical collections, the history of printing and publishing, as well as bookselling and readership. Without doubt, local primary bibliographies published in the years 1945-1989 deserve their own place in the bibliologist toolbox.

MAGDALENA WÓJCIK
Instytut Studiów Informacyjnych
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858X

DOROTA RAK
Instytut Studiów Informacyjnych
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: dorota.rak@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-8113-9132

DESIGN THINKING W PROJEKTOWANIU INNOWACYJNYCH USŁUG BIBLIOTECZNYCH

Dr hab. Magdalena Wójcik, profesor UJ, dyrektor Instytutu Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę wykorzystania najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach instytucji książki. Najważniejsze publikacje to: *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek* (Kraków, 2018), *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki* (Kraków, 2013), *Internet of Things – potential for libraries*, „Library Hi Tech” 2016, vol. 34, issue 2, pp. 404-420, *Holograms in libraries – the potential for education, promotion and services*, „Library Hi Tech” 2018, vol. 36, issue 1, pp. 18-28, *Wearable computing in libraries – applications that meet the needs of users and librarians*, Library Hi Tech, vol. 37, Issue 4, pp. 735-751, *Augmented Reality in Education, Scope of Use and Potential*. In: *Encyclopedia of Education and Information Technologies*. Cham: Springer, 2020.

Dr Dorota Rak jest adiunktem w Instytucie Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze obejmują procesy współtworzenia innowacji w bibliotekach, metody i techniki kokreacyjne w organizacjach, kompetencje informacyjne i cyfrowe, a także marketing i komunikację. Jest certyfikowaną moderatorką procesów Design Thinking, autorką lub współautorką licznych publikacji naukowych, a także członkinią zespołów w międzynarodowych i krajowych projektach badawczych.

SŁOWA KLUCZOWE: *Design thinking*. Myślenie projektowe. Innowacje w bibliotece. Usługi biblioteczne. Usługi informacyjne.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Celem rozważań w artykule jest dokonanie charakterystyki *design thinking* (DT) jako metody projektowej w kontekście jej użyteczności dla procesów tworzenia innowacyjnych usług bibliotecznych. **Metoda badań** – Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz studium przypadku. Wyszukiwanie literatury przedmiotu przeprowadzono w bazach Scopus i Web of Science oraz – uzupełniająco – Google Scholar. Poszukiwano publikacji z lat 2014–2024 wydanych w języku polskim i angielskim związanych z wykorzystaniem DT w bibliotekach. Ponadto wykorzystano studium przypadku z warsztatów *design thinking* zorganizowanych dla uczestników projektu NIAGARA. **Wyniki** – Przeprowadzona analiza pokazała, że problematyka wykorzystania *design thinking* w procesach projektowania usług bibliotecznych była tematem często poruszonym w literaturze przedmiotu. Analiza literatury przedmiotu pokazała, że *design thinking* ze względu na swoją uniwersalność i integracyjny charakter może być skutecznym narzędziem tworzenia innowacji przez środowisko bibliotekarskie. **Wnioski** – *Design thinking* jest metodą projektową o dużym stopniu elastyczności, wykorzystywaną szeroko w wielu obszarach działalności komercyjnej i publicznej. Pozwala to sądzić, że mogłaby także z sukcesem znaleźć zastosowanie w procesach projektowania usług bibliotecznych, sprzyjając budowaniu ich innowacyjności.

WSTĘP

Koncepcja szukania źródeł przewagi konkurencyjnej jest najczęściej kojarzona z sektorem komercyjnym (Głowacz, 2021; Kożak-Siara & Olak, 2022), jednak dotyczy współcześnie – przynajmniej w pewnym stopniu – również instytucji publicznych (Pluszyńska & Laberschek, 2020). Jak zauważa I. Dalati: „Chcąc utrzymać się na rynku i rozwijać, zarówno organizacje komercyjne, jak i non profit, a takimi są biblioteki, muszą wykazać wyjątkową zdolność do działań elastycznych, innowacyjnych, a także szybko reagować na zmieniające się potrzeby i oczekiwania otoczenia” (Dalati, 2016, s. 123). Biblioteki, podobnie jak muzea czy galerie sztuki, są

zatem coraz częściej zmuszone do poszukiwania nowych źródeł uzyskiwania przewagi konkurencyjnej, by zachęcić użytkowników do korzystania ze swoich usług (Derfert-Wolf, 2023). Jednym ze sposobów poszukiwania pomysłów na projektowanie innowacyjnych usług dla użytkowników jest stosowanie nowych procesów i metod projektowych sprzyjających lepszemu rozpoznaniu potrzeb i oczekiwań publiczności. Przykładem może być wykorzystanie idei kokreacji, a w jej obrębie podejścia *design thinking* (DT), które poprzez usprawnianie rozwiązywania problemów, „sprzyja innowacjom i podnosi poziom doświadczenia użytkownika w różnorodnych środowiskach bibliotecznych i edukacyjnych” (Rak, 2023a, s. 137).

CEL I METODA

Celem rozważań w artykule jest dokonanie charakterystyki *design thinking* (DT) jako kokreacyjnej metody projektowej w kontekście jej użyteczności dla procesów tworzenia innowacyjnych usług bibliotecznych. Do celów szczegółowych można zaliczyć:

- scharakteryzowanie DT jako metody i procesu,
- omówienie nowych podejść do projektowania usług bibliotecznych,
- zdefiniowanie, czym jest idea kokreacji w odniesieniu do bibliotek,
- analiza sposobów i form wykorzystania DT w procesach projektowania usług bibliotecznych w świetle literatury przedmiotu oraz zastosowanego studium przypadku,
- określenie potencjału wykorzystania DT dla projektowania innowacyjnych usług bibliotecznych w konkurencyjnym środowisku informacyjno-komunikacyjnym.

Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz studium przypadku. Wyszukiwanie literatury przedmiotu przeprowadzono w bazach Scopus i Web of Science oraz – uzupełniająco – Google Scholar. Poszukiwano publikacji z lat 2014-2024 wydanych w języku polskim i angielskim, związanych z wykorzystaniem DT w bibliotekach. Po wpisaniu zapytania *‘Design Thinking’ AND library* w bazie Scopus znaleziono 126 relewantnych publikacji, Web of Science – 101, a Google Scholar – 18 tys. Z kolei fraza *‘Design Thinking’ AND biblioteka* zwróciła 317 wyników wyłącznie w Google Scholar (stan na 20 grudnia 2024).

Przeprowadzona analiza pokazała, że problematyka wykorzystania *design thinking* w procesach projektowania usług bibliotecznych była tematem często poruszonym w literaturze przedmiotu. Można wyróżnić kilka głównych wątków refleksji.

Po pierwsze, myślenie projektowe było szeroko badane i stosowane w bibliotekach. Autorzy kładli nacisk na projektowanie skoncentrowane na użytkowniku, podkreślając potrzebę głębokiego zrozumienia zmienia-

jących się stale potrzeb klientów. Analizowano różne metody i strategie integracji zasad myślenia projektowego z usługami i procesami bibliotecznymi, zarówno w odniesieniu do działań kierowanych bezpośrednio do użytkowników, jak i w kontekście optymalizacji procesów wewnętrznych biblioteki (Hinchliffe & Leon, 2011; de Jong, 2014; Clarke & Bell, 2018; Mathiasson & Jochumsen, 2023). Opisywane w literaturze przedmiotu badania wskazują na przykład, że myślenie projektowe ma pozytywny wpływ na praktyki przywództwa w bibliotekach. Wykazano, że poprawia doświadczenia użytkowników, sprzyja kreatywnym rozwiązaniom i wzmacnia pozycję personelu biblioteki. Takie podejście zachęca liderów do przyjmowania bardziej innowacyjnych i empatycznych strategii w zarządzaniu usługami bibliotecznymi (Boisvenue-Fox & Meyer, 2019).

W literaturze przedmiotu widać także duże zainteresowanie włączeniem myślenia projektowego do programów edukacyjnych i szkoleniowych bibliotek. Badania sugerują, że włączenie DT może prowadzić do bardziej skutecznych i praktycznych zastosowań w praktyce bibliotecznej, przygotowując przyszłych bibliotekarzy do twórczego rozwiązywania złożonych problemów (Clarke et al, 2020). Myślenie projektowe uznano za szczególnie korzystne podejście dla bibliotek szkolnych jako narzędzie pomagające lepiej zrozumieć i zaspokoić specyficzne potrzeby uczniów, rodziców i nauczycieli (Loh et al, 2021). Myślenie projektowe jest także często opisywane jako kluczowe narzędzie modyfikowania biblioteki jako środowiska dydaktycznego. Umieszczając uczniów w centrum procesu edukacyjnego, biblioteki mogą stworzyć bardziej angażujące i skuteczne przestrzenie do nauki, które wspierają różnorodne style i potrzeby uczenia się (McGrath, 2016). W piśmiennictwie podkreślano, że wykorzystanie zasad myślenia projektowego poprawia interakcje użytkowników z ulepszonymi oraz innowacyjnymi przestrzeniami i usługami bibliotecznymi, co zwiększa satysfakcję z ich korzystania (Luca & Narayan, 2016).

Warto zwrócić uwagę, że choć temat zastosowania myślenia projektowego pojawiał się w literaturze przedmiotu stosunkowo często, to odnoszono się najczęściej do opisów konkretnych inicjatyw wdrażanych w bibliotekach, zaś mniej uwagi poświęcano refleksji teoretycznej. Niewiele było również prac pokazujących krok po kroku sposób przeprowadzania procesu DT w odniesieniu do projektowania usług bibliotecznych w sposób umożliwiający łatwą replikację tego procesu. Na podstawie wniosków i doświadczeń płynących z warsztatów zorganizowanych i przeprowadzonych przez jedną ze współauterek niniejszego tekstu dla uczestników projektu *Navigating the digital landscape: universities partnering for change* (NIAGARA) reprezentujących biblioteki akademickie oraz środowisko badaczy z obszaru bibliotekoznawstwa i informatologii, zdecydowano się na wykorzystanie metody *case study*.

NOWE PODEJŚCIA DO PROJEKTOWANIA USŁUG BIBLIOTEK

Biblioteki, konkurując o uwagę użytkowników z innymi podmiotami, tak komercyjnymi, jak i publicznymi, stale poszukują nowych pomysłów na usługi informacyjne. Źródłem innowacyjnych koncepcji dostosowanych do potrzeb i oczekiwań odbiorców może być obserwowanie trendów społecznych i ekonomicznych (Racheal, 2020; Wójcik, 2020), czerpanie inspiracji z rozwoju nowych technologii (Hussain, 2023), czy obserwowanie zjawisk zyskujących popularność w mediach społecznościowych (Wójcik, 2022). Kluczowe jest jednak, by umieć efektywnie przełożyć inspiracje i obserwacje na proces projektowy zmierzający do stworzenia lub ulepszenia konkretnych usług bibliotecznych.

W ostatnich latach wiele bibliotek zdecydowało się wykorzystać w swojej praktyce projektowej podejścia znane z nurtu projektowania *user experience* (ang. *UX design*). Kluczowe dla tego podejścia jest skupienie się na budowaniu całościowego, pozytywnego doświadczenia użytkownika, związanego z korzystaniem z usługi lub produktu. Wpisuje się to w szersze założenia koncepcji tzw. ekonomii doświadczeń zakładającej, że we współczesnej gospodarce dla konsumentów istotną wartością stają się pozytywne, wyjątkowe i zapamiętywane odczucie związane z procesem usługowym lub handlowym (Wójcik, 2016). W praktyce takie podejście może obejmować np. wykorzystanie znanych z podejścia UX, technik projektowych, takich jak: opracowanie tzw. person, sortowanie kart, makietowanie rozwiązań czy testowanie rozwiązań z udziałem docelowych użytkowników. W kontekście działań bibliotek koncepcja projektowa UX zyskuje często kształt całościowych działań związanych z budowaniem pozytywnego doświadczenia użytkowników tak w przestrzeni wirtualnej, jak i fizycznej bibliotek znanej jako *library user experience* (LUX) (Wójcik, 2018; Hicks, Nicholson & Seale, 2022).

Drugim, ważnym nurtem myślenia o projektowaniu nowych rozwiązań jest tzw. *service design*. Jest to metodyka projektowania usług oparta na podejściu zorientowanym na użytkownika oraz bazująca na koncepcji myślenia projektowego. Co ważne, może być wykorzystywana szeroko, zarówno do projektowania zupełnie nowych rozwiązań, jak i do optymalizacji już istniejących, w odniesieniu do usług dostarczanych online oraz stacjonarnie. Podejście *service design* dąży do kompleksowego zaprojektowania doświadczeń użytkownika na wszystkich etapach jego interakcji z usługą – od momentu uzyskania informacji o niej, poprzez proces korzystania, aż do momentu refleksji, recenzji i ewentualnej rekomendacji usługi innym użytkownikom. Wymaga to uwzględnienia różnicowych kontekstów: potrzeb użytkowników, ale także celów i zasobów organizacji dostarczającej usługę. Techniki używane w tym procesie obejmują np. opracowanie tzw. mapy podróży użytkownika oraz *service blueprint*,

a więc dokładnej mapy wdrożenia usługi ze wskazówkami dla wszystkich zaangażowanych stron (Mucz & Gareau-Brennan, 2019). W kontekście bibliotecznym wykorzystywana jest do procesu kompleksowej oceny i transformacji już istniejących rozwiązań, jak również w procesie rozpoznawania nowych potrzeb użytkowników i projektowania innowacyjnych typów usług (Luca & Ulyannikova, 2020).

Podsumowując, wydaje się, że współczesne koncepcje projektowe stosowane w bibliotekach skupiają się na dogłębnym rozpoznaniu potrzeb użytkowników i kompleksowym podejściu do projektowania ich doświadczeń. Tworzenie i modyfikowanie usług biblioteczných zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami użytkowników i warunkami działania samych bibliotek nie jest zadaniem łatwym – wymaga elastyczności i kreatywności połączonej ze zrozumieniem praktycznych aspektów działania bibliotek. Koncepcją łączącą postulaty UX i *service design* jest poniekąd *design thinking*, będące przedmiotem rozważań w tym artykule.

IDEA KOKREACJI W PROJEKTOWANIU USŁUG BIBLIOTECZNYCH

Poza nurtami ukierunkowanymi na projektowanie usług biblioteczných odwołujące się do potrzeb użytkowników (*user experience* i *service design*), ważne miejsce zajmuje podejście kokreacyjne, a zatem idea angażowania różnych interesariuszy w proces tworzenia tzw. usług „szytych na miarę”. W odniesieniu do bibliotek idea kokreacji może obejmować dwa obszary. Pierwszy z nich opiera się na współtworzeniu wartości (*value co-creation*). Polega on na przyjmowaniu przez biblioteki różnorodnych koncepcji biznesowych angażujących użytkowników w proces wprowadzania innowacji oraz usług o wysokim stopniu responsywności, które będą dla nich bardziej istotne i wartościowe (Islam et al, 2015; Silveira & Varvakis, 2023), a także będą lepiej odpowiadać potrzebom społeczności danej biblioteki (Dong et al, 2023).

Drugi z obszarów odnosi się do tzw. otwartych innowacji (*open innovations* – OI). Głównym czynnikiem leżącym u podstaw OI jest integracja poglądów różnych typów interesariuszy (użytkownicy, dostawcy, konkurenci itp.) zaangażowanych w strategię rozwoju biblioteki. Istotną cechą OI jest ich skalowalność i uniwersalność zastosowania, gdyż można odnieść je nie tylko do fizycznych obiektów biblioteki, ale także udoskonalania istniejących już usług (Henkel et al, 2017). Może to prowadzić do zwiększenia motywacji i stopnia zaangażowania użytkowników, co przyczynia się do zwiększenia satysfakcji ze współtworzenia usług, a także wzmocnienia roli biblioteki w danym otoczeniu (Gupta, 2024).

Stosowanie podejścia kokreacyjnego w bibliotekach przyczyniło się do wypracowania różnych inicjatyw. Jednym z przykładów jest *Dokk1 Libra-*

ry w Aarhus. Została ona stworzona jako nowoczesna, hybrydowa biblioteka, w której przestrzenie są otwarte i mogą być elastycznie wykorzystywane w zależności od potrzeb użytkowników. Ważną rolę odgrywają w niej zaawansowane rozwiązania technologiczne (Bech-Petersen, 2016).

Innym przykładem są biblioteki publiczne zrzeszone w ramach *Barcelona Network*. Idea kokreacji realizuje się tam poprzez współtworzenie projektów z zakresu tzw. nauki obywatelskiej, w które są zaangażowani użytkownicy bibliotek oraz naukowcy. Biblioteki publiczne działają zatem jako centra społecznościowe na rzecz współpracy naukowej (Cigarini et al, 2021).

Z kolei *Enhanced Business Value Calculator* został zaadaptowany jako narzędzie do identyfikacji użytkowników, którzy mogą aktywnie uczestniczyć w eksperymentalnych wdrożeniach technologicznych opierających się na idei kokreacji. Jest to narzędzie dedykowane szczególnie dla decyzyjnych interesariuszy, którzy mogą obserwować trendy związane z korzystaniem z danej biblioteki, a tym samym podejmować strategiczne decyzje dotyczące rozwoju usług (Gupta, 2024).

Idea kokreacji wdrażana w bibliotekach, poza oczywistymi zaletami, pociąga za sobą również wyzwania, głównie w kontekście kadry bibliotecznej. Środowiska naukowe i bibliotekarskie podnoszą potrzebę rozwijania nowych kompetencji, w szczególności umiejętności moderacji procesów kreatywnych czy też relacji interpersonalnych w zespołach projektowych. Ewolucja ról, jakie odgrywają bibliotekarze w odniesieniu do projektowania i wdrażania innowacyjnych usług pociąga za sobą konieczność dostosowania programów kształcenia kadr i ścieżek ich rozwoju zawodowego (Bitter-Rijkema et al, 2011; Moring & Schreiber, 2022).

DESIGN THINKING JAKO METODOLOGIA I PROCES

W literaturze przedmiotu DT jest definiowane z jednej strony, jako metodologia (por np. Ingle, 2013; Dolata & Schwabe, 2016), a z drugiej, jako proces (por. np. Brown, 2008; Kelley & Kelley, 2013), u podstaw których leży koncepcja *human-centered design* (HCD).

HCD jest podejściem do projektowania skoncentrowanym na użytkownikach i ich potrzebach, a dbałość o nich jest wpisana w każdy etap procesu tworzenia rozwiązania, który jest nastawiony na ciągłą optymalizację, korygowanie błędów i rozwój (Burns, 2018). HCD poprzez to, że jest swego rodzaju filozofią projektowania systemów oraz rozwoju społecznego, odrzuca założenia „monopolu na rację” oraz identyczności (Cooley, 2000). *Human-centered design* integruje technologię, organizacje i ludzi w spójny system (tzw. model orkiestry), który powinien wpisywać się w szeroki kontekst społeczno-kulturowy, dostarczać długofalowych rozwiązań, ce-

chować się otwartością na nieoczekiwane i nieoczywiste efekty, a także oceniać wartość i skuteczność projektowanych rozwiązań dopiero po ich wdrożeniu i obserwacji w realnym środowisku (Boy, 2013).

HCD jest z natury iteracyjny, co oznacza wymóg ponownej analizy i weryfikacji efektu pracy przed przejściem do kolejnej fazy. Proces projektowy rozpoczyna się od zrozumienia problemu i zdefiniowania grupy docelowej. Następnie dochodzi do generowania propozycji pomysłów, tworzenia prototypów i testowania. Końcowa wersja rozwiązania powstaje na skutek wielu iteracji, mimo to po jego wdrożeniu nadal zbiera się informacje zwrotne w celu jego dalszego doskonalenia tak, aby jak najlepiej odpowiadał realnym potrzebom użytkowników (Burns, 2018). Ta iteracyjność leży również w naturze myślenia projektowego, które początkowo obejmowało etapy inspiracji, ideacji i wdrożenia (Brown, 2008), a dopiero z czasem „zostało rozbudowane” o empatyzację, jako kluczową fazę i testowanie (Kelley & Kelley, 2013; Woolery, 2019).

Istotnymi cechami DT jako metody działania są interdyscyplinarność zespołów projektowych (Charosky et al., 2018), kreatywność i analityczność (Ingle, 2013), innowacyjność (Roper et al., 2016) oraz wspieranie przewagi konkurencyjnej organizacji (Carlgren et al., 2016).

DESIGN THINKING W PROJEKTOWANIU INNOWACYJNYCH USŁUG BIBLIOTECZNYCH

Związek między myśleniem projektowym (DT) a bibliotekami jest szczególnie widoczny w kontekście kompetencji informacyjnych (IL) (Rak, 2023b). Uwidacznia się on przede wszystkim na trzech poziomach: dydaktycznym (stosowanie metod projektowych do rozwijania i trenowania kompetencji informacyjnych) (Fosmire et al., 2017; Johnson & Tawfik, 2022); zachowań informacyjnych (inicjowanie i wspieranie ZI przez DT) (Liedtka et al., 2013) i korzyści dla bibliotek (poprawa jakości usług) (Ingwe & Sulyman, 2022).

Staje się zatem oczywiste, że metoda DT, ze względu na dużą elastyczność i uniwersalny charakter tego procesu, może być z powodzeniem stosowana w projektowaniu innowacyjnych usług bibliotecznych, jak również w ocenie i optymalizacji już wdrażanych rozwiązań. W literaturze przedmiotu można znaleźć opisy wdrożeń takich inicjatyw, pokazujące wartość DT w kontekście działalności bibliotek. Dodatkowych informacji dostarczyła obserwacja uczestnicząca przeprowadzona podczas warsztatów *design thinking* dla uczestników projektu *Navigating the digital landscape: universities partnering for change* reprezentujących środowisko bibliotekarskie i uniwersyteckie z Norwegii, Polski, Zambii i Tanzanii.

Warsztaty przeprowadzone w maju i czerwcu 2024 r. w Oslo i w Krakowie miały na celu zbadanie zastosowania metodologii DT w rozwiązywa-

niu problemów w bibliotekach akademickich i szerszych kontekstach instytucjonalnych. Warsztaty składały się z dwóch sesji tematycznych. Sesja pierwsza, w której wzięło udział dziesięć osób podzielonych na dwa zespoły, trwała godzinę i została poświęcona w całości na etap empatyzacji, a wśród kluczowych zadań znalazło się określenie cech idealnego użytkownika biblioteki akademickiej oraz cech osoby niebędącej użytkownikiem. Jego celem było po pierwsze, zdefiniowanie osoby, a po drugie, zrozumienie rzeczywistych potrzeb użytkowników.

W drugiej sesji trwającej cztery godziny wzięło udział sześć osób (został zachowany podział na mikrozespoły z poprzedniego spotkania). Kontynuowano prace z etapu empatyzacji, a także uwzględniono etap definiowania potrzeb, ideacji, prototypowania i testowania. Biorąc pod uwagę rezultaty wypracowane podczas pierwszej sesji, a także doświadczenie uczestników w kontaktach z użytkownikami bibliotek, zdecydowano, że głównym wyzwaniem, z którym oba zespoły chciałyby się zmierzyć podczas warsztatów DT, jest słabe zainteresowanie użytkowników ich bibliotek zasobami informacyjnymi, których zakup wiązał się z wysokimi kosztami dla uczelni.

Uczestnicy opracowali najpierw wywiady, które przeprowadzili z potencjalną osobą scharakteryzowaną podczas pierwszej sesji. Następnie poprzez wyodrębnienie tzw. *insights* (kluczowych treści z wywiadów) zdiagnozowali realne potrzeby związane z biblioteką akademicką. Następnie przeszli do generowania pomysłów. W etapie ideacji wykorzystano klasyczną burzę mózgow, następnie do ich selekcji matrycę NOW! HOW! WOW! oraz metodę tzw. trzech kropek. Każdy zespół wskazał jedną propozycję rozwiązania. Wśród pomysłów wybranych do prototypowania znalazły się: zwiększenie widoczności pracownika biblioteki, który może służyć wsparciem użytkownikowi w korzystaniu z zasobów, oraz poprawa jakości usług biblioteki w zakresie udostępniania zasobów.

W kolejnym etapie zespoły projektowe tworzyły prototypy rozwiązań w postaci makiet 3D. Ostatnim etapem było testowanie prototypów. Każdy zespół omówił zwizualizowane propozycje rozwiązań, które zostały ocenione za pomocą komentarzy zwrotnych obejmujących stwierdzenia „W projekcie podoba mi się/lubię...” i „W projekcie zmienić(a)bym/nie lubię...”. Po tym nastąpiło iteracyjne korygowanie projektów na podstawie otrzymanych informacji zwrotnych. Uczestnicy jednogłośnie stwierdzili, że zaproponowane rozwiązania są na tyle realne, że mogłyby być zaimplementowane w ich bibliotekach, jednak wymagałyby to zaangażowania innych interesariuszy i odpowiednich zasobów (finansowych, czasowych).

Warsztaty ujawniły kluczowe wyzwania w środowisku bibliotekarzy akademickich reprezentujących różne kraje i kręgi kulturowe. Na poziomie usług świadczonych przez biblioteki uczestnicy warsztatów zauważyli wspólne wyzwania. Podobne trudności zidentyfikowano w Polsce,

Norwegii, Zambii i Tanzanii. Podobne były także wyzwania związane z identyfikacją ról użytkowników bibliotek w procesie innowacji, a także profilowaniem użytkowników w kontekście szerszego kontekstu instytucjonalnego.

Jeśli chodzi o poziom zespołu projektowego, to zauważono mocną współpracę oraz rozwiniętą komunikację pomiędzy członkami. Praca zespołowa charakteryzowała się wysoką efektywnością i zaangażowaniem w wypełnianie zadań na każdym etapie procesu DT. Zaobserwowano trzy obszary, w których realizowała się idea kokreacji i myślenia projektowego:

- poziom instytucjonalny – zachęcanie do podejścia „myśl i działaj”, aby zintegrować projektowanie jako praktykę osób reprezentujących określone instytucje;
- poziom operacyjny – nacisk na wydajne zarządzanie zasobami w celu opracowania prototypu i wdrożenia innowacji;
- poziom dydaktyczny – skupienie się na samodzielnym poszerzaniu wiedzy na temat metody DT, opracowywaniu scenariuszy realizacji zadań i iteracyjnych ulepszeniach rozwiązania.

WNIOSKI

Design thinking jest metodą projektową o dużym stopniu elastyczności, wykorzystywaną szeroko w wielu obszarach działalności komercyjnej i publicznej. Pozwala to sądzić, że mogłaby także z sukcesem znaleźć szerokie zastosowanie w procesach projektowania usług bibliotecznych sprzyjając budowaniu ich innowacyjności. Opisanie w literaturze przedmiotu przykłady praktycznego wykorzystania DT w projektowaniu i optymalizacji usług bibliotek pokazują dużą skuteczność i użyteczność tej metody, a inicjatywy jej wdrażania kończyły się powodzeniem mimo jej złożoności. Warto zaznaczyć, że DT może posłużyć jako narzędzie optymalizacji innych procesów poza usługami dla użytkowników, będącymi przedmiotem rozważań w tym artykule. Obszary wykorzystania DT mogą obejmować także projektowanie nowych rozwiązań administracyjnych i zarządczych, jak również optymalizację procesów zaplecza. Jest to jednak obszar rzadko opisywany w literaturze przedmiotu i wymagający dalszych badań. Udało się go jednak zauważyć podczas przeprowadzonych warsztatów DT. Po pierwsze, rozpoznano wspólne wyzwania niezależnie od różnych kontekstów kulturowych. Dotyczyły one przede wszystkim produkcji wiedzy jako kluczowego zasobu dla użytkowników bibliotek. Po drugie, warsztaty podkreśliły znaczenie integracji DT z programami edukacyjnymi na kierunkach bibliotekarskich w celu zwiększenia kompetencji cyfrowych i informacyjnych. Nie bez znaczenia było także podkreślenie potencjału myślenia projektowego w zakresie przewyzię-

żania luk i promowania równości między kulturami, a także spostrzeżenia na temat współpracy i innowacji w różnych kontekstach kulturowych.

INFORMACJE O PROJEKCIE

Project number: 101082506. Project acronym: NIAGARA. Project title: Navigating the digital landscape: universities partnering for change. Funded by European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

BIBLIOGRAFIA

- Bech-Petersen, S. (2016). Dokk1: co-creation as a new way of working in libraries. *AIB studi*, vol. 56(3), 441-450.
- Bitter-Rijkema, M. E., Verjans, S., & Bruijnzeels, R. (2011). The Library School: empowering the sustainable innovation capacity of new librarians. *Library Management*, vol. 33(1/2), 36-49.
- Boisvenue-Fox, M.; Meyer, K. (2019). Not what you expected: Implementing design thinking as a leadership practice. In: *Supporting entrepreneurship and innovation*. Leeds: Emerald Publishing Limited, pp. 7-20.
- Boy, G. A. (2013). *Orchestrating human-centered design*. London: Springer.
- Brown, T. (2008). Design thinking. *Harvard Business Review*, vol. 86(6), p. 84.
- Burns, C. (2018). Human-centred design. In: *eHealth Research, Theory and Development*. London: Routledge, pp. 207-227.
- Carlgren, L., Rauth, I., & Elmquist, M. (2016). Framing design thinking: The concept in idea and enactment. *Creativity and innovation management*, vol. 25(1), pp. 38-57.
- Charosky, G., Hassi, L., Leveratto, L., Papageorgiou, K., Ramos, J., & Bragos, R. (2018). Education for innovation: engineering, management and design multidisciplinary teams of students tackling complex societal problems through Design Thinking. In: *4th international conference on higher education advances (HEAD'18)* Valencia: Editorial Universitat Politècnica de València, pp. 1081-1087.
- Cigarini, A., Bonhoure, I., Vicens, J., & Perelló, J. (2021). Public libraries embrace citizen science: Strengths and challenges. *Library & Information Science Research*, vol. 43(2), 101090.
- Clarke, R. I.; Bell, S. (2018). Transitioning from the M to the M: Integrating design thinking and philosophy into library and information science education. In: *Re-envisioning the MLS: Perspectives on the future of library and information science education*. Leeds: Emerald Publishing Limited, pp. 95-214.
- Clarke, R. I., Amonkar, S., & Rosenblad, A. (2020). Design thinking and methods in library practice and graduate library education. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 52(3), pp. 749-763.

- Cooley, M. (2000). Human-centered design. In: *Information design*. Cambridge, London: The MIT Press, pp. 59-81.
- Dalati, I. (2016). Znaczenie motywacji w zarządzaniu zasobami ludzkimi – przykład bibliotek koszalińskich. W: *Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy*. Warszawa: SBP, s. 123-139.
- de Jong, M. E. (2014). Service design for libraries: An introduction. In: *Advances in librarianship*. Emerald Group Publishing Limited, pp. 137-151.
- Derfert-Wolf, L. (2023). Konkurencja na rynku usług biblioteczno-informacyjnych. W: *Marketing w działalności bibliotecznej*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, s. 660-686.
- Dolata, M.; Schwabe, G. (2016). Design Thinking in Research Projects: Mindset and Toolset Perspective. In: *Design Thinking for Innovation: Research and Practice*. Cham: Springer, pp. 67-83.
- Dong, P., Li, Y., Zhu, Y. (2023). Knowledge Service Mode of University Libraries from the Perspective of Value Co-creation. *Journal of Library and Information Science in Agriculture*, vol. 35(7), 39-51.
- Fosmire, M., Johnson, N. E., & Mentzer, N. (2017). Using design journals to uncover information literacy habits of first-year students. In: *2017 IEEE Frontiers in Education Conference (FIE)*. IEEE, pp. 1-5.
- Głowacz, A. (2021). Zwinność organizacji jako źródło przewagi konkurencyjnej w przemyśle 4.0. W: *Problemy współczesnego świata i prawa*. Łódź: ARCHA-EGRAPH, s. 9-24.
- Gupta, V. (2024). Innovating Library Services: Co-Creation, Experimentation, and Enhanced Business Value Tool for Technological Advancements. *Public Library Quarterly*, vol. 44, pp. 1-17.
- Henkel, M., Ilhan, A., Mainka, A., & Stock, W. G. (2017). Case studies on open innovation in libraries. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, vol. 54(1), pp. 705-706.
- Hicks, Alison, Karen P. Nicholson, and Maura Seale (2022). Make me think! exploring library user experience through the lens of (critical) information literacy. *The Library Quarterly*, vol. 92.2, pp. 109-128.
- Hinchliffe, L. & Leon, R. (2011). Innovation as a framework for adopting Web 2.0 marketing approaches. In: *Marketing Libraries in a Web 2.0 World*. Berlin, New York: De Gruyter Saur, pp. 57-66.
- Hussain, A. (2023). Use of artificial intelligence in the library services: prospects and challenges. *Library Hi Tech News*, vol. 40.2, pp. 15-17.
- Igwe, K. N., & Sulyman, A. S. (2022). Smart libraries: Changing the paradigms of library services. *Business Information Review*, vol. 39(4), pp. 147-152.
- Ingle, B. R. (2013). *Design thinking for entrepreneurs and small businesses: Putting the power of design to work*. Berkeley: Apress.
- Islam, M. A., Agarwal, N. K., & Ikeda, M. (2015). Conceptualizing value co-creation for service innovation in academic libraries. *Business Information Review*, vol. 32(1), pp. 45-52.
- Jádan-Guerrero, J., Miranda, S., Altamirano, Z., & Manzano, J. (2017). Design thinking paradigm in the development of an open source strategic planning framework. In: *2017 International Conference on Information Systems and Computer Science (INCISCOS)* IEEE, pp. 347-352.

- Johnson, B. T.; Tawfik, A. A. (2022). First, second, and third-order barriers to information literacy and inquiry-based learning for teachers in poverty contexts. *Educational Technology Research and Development*, vol. 70(4), pp. 1221-1246.
- Kelley, T., Kelley, D. (2013). *Creative confidence: Unleashing the creative potential within us all*. New York: Crown Publishing Group.
- Kożak-Siara, T. & Olak, A. (2022). Przewaga konkurencyjna współczesnego przedsiębiorstwa. *Współczesne Problemy Zarządzania*, nr 10.1(20), s. 67-84.
- Liedtka, J., King, A., & Bennett, K. (2013). *Solving problems with design thinking: Ten stories of what works*. Columbia University Press.
- Loh, C. E., Hamarian, E. B. M., Qi, L. L. Y., Lim, Q., & Zee, S. N. Y. (2021). Developing future-ready school libraries through design thinking: a case study. *IFLA journal*, vol. 47(4), pp. 505-519.
- Luca, E., & Narayan, B. (2016). Signage by design: A design-thinking approach to library user experience. *Weave: Journal of Library User Experience*, vol. 1(5), <https://doi.org/10.3998/weave.12535642.0001.501>
- Luca, E. & Ulyannikova, Y. (2020). Towards a user-centred systematic review service: The transformative power of service design thinking. *Journal of the Australian Library and Information Association*, vol. 69.3, pp. 357-374.
- Mathiasson, M. H., & Jochumsen, H. (2023). "The Soup We are In" – Reflections on Post-neutrality Librarianship. *Public Library Quarterly*, vol. 42(6), pp. 602-621.
- McGrath, O.G. (2016). Making a Makerspace: Designing User Services to Serve Designing Users. In: *Proceedings of the 2016 ACM SIGUCCS Annual Conference (SIGUCCS '16)*. New York: Association for Computing Machinery, pp. 95-98.
- Moring, C., & Schreiber, T. (2022). 'Organizing professionalism'-a discussion of library professionals' roles and competences in co-creation processes. *Information Research*, vol. 27 no. Special issue, <https://informationr.net/ir/27-SpIssue/CoLIS2022/colis2213.html>
- Mucz, D. & Gareau-Brennan, C. (2019). Evaluating customer experience through customer journey mapping and service blueprinting at Edmonton Public Library: An exploratory study. *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, vol. 14.1, <https://doi.org/10.21083/partnership.v14i1.4743>
- Osłowska, I. (2018). Biblioteki – nowoczesne przestrzenie kultury. *Przegląd Biblioteczny*, R. 86.4, s. 554-583.
- Pfotenhauer, S. M., Juhl, J., & Aarden, E. (2019). Challenging the "deficit model" of innovation: Framing policy issues under the innovation imperative. *Research Policy*, vol. 48(4), pp. 895-904.
- Pluszyńska, A. & Laberscheck, M. (2020). Marketing w organizacjach kultury: zastosowanie koncepcji marketingu mix na przykładach. W: *Zarządzanie w kulturze: teoria i praktyka*. Warszawa: PWN, s. 182-195.
- Racheal, Ayo-Olafare F. (2020). Global trends and emerging technologies in libraries and information science. *Library Philosophy and Practice*, <https://core.ac.uk/download/pdf/286730139.pdf>
- Rak, D. (2022). Design Thinking w zarządzaniu informacją: od diagnozy potrzeb do kreacji rozwiązań. W: *Diagnostyka w zarządzaniu informacją: perspektywa nauk o komunikacji społecznej i mediach w kontekście rozwoju badań interdyscyplinarnych*. Kraków: BJ, s. 83-97.

- Rak, D. (2023a). Design Thinking w działalności bibliotekarskiej i informacyjnej: przegląd literatury. W: *50 lat studiów informacyjno-bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Jagiellońskim*. Kraków: BJ, s. 135-147.
- Rak, D. (2023b). Information literacy in the design thinking process: a preliminary research. In: *Information Experience and Information Literacy: 8th European Conference on Information Literacy, ECIL 2023, Kraków, Poland, October 9-12, 2023: revised selected papers: part II, vol. 2*, Springer, pp. 71-82, https://doi.org/10.1007/978-3-031-52998-6_6
- Roper, S., Micheli, P., Love, J. H., & Vahter, P. (2016). The roles and effectiveness of design in new product development: A study of Irish manufacturers. *Research Policy*, vol. 45(1), pp. 319-329.
- Silveira, M. M., & Varvakis, G. (2023). The information professional and the co-creation of value in information services: theoretical contributions. *RDBCI: Revista Digital de Biblioteconomia e Ciência da Informação*, vol. 20, e022026.
- Vitkovska, V. (2022). Czy performans poprawi jakość usług biblioteki uczelnianej? Wprowadzenie do zagadnienia. *Biuletyn EBIB*, nr 203.2, s. 1-10.
- Wei, X., & Huangfu, R. (2022). An empirical study on the improvement of design thinking ability based on virtual reality technology. In: *International Conference on Blended Learning*. Cham: Springer, pp. 62-73.
- Woolery, E. (2019). *Design Thinking Handbook*. InVision.
- Wójcik, M. (2018). Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece. *Przegląd Biblioteczny*, R. 86, z. 3, 392-402.
- Wójcik, M. (2022). Social media aesthetics as part of academic library merchandising. *Library Hi Tech*, <https://doi.org/10.1108/LHT-08-2022-0381>
- Wójcik, M. (2016). Ekonomia doświadczeń a usługi informacyjne. *Bibliotheca Nostra*, nr 2(44) 2016, s. 101-111.
- Wójcik, M. (2023). Wykorzystanie techniki tworzenia person w projektowaniu usług bibliotecznych – wstęp do zagadnienia. *Przegląd Biblioteczny*, R. 91, z. 3, s. 319-331.
- Wójcik, M. (2020). Unplugged – Co-working – Co-living – Emerging adulthood? Nowe zjawiska społeczne a biblioteki. *Przegląd Biblioteczny*, R. 88, z. 2, s. 172-181.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 25 marca 2025 r.

MAGDALENA WÓJCIK
Institute of Information Studies
Jagiellonian University
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858Xk

DOROTA RAK
Institute of Information Studies
Jagiellonian University
e-mail: dorota.rak@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-8113-9132

DESIGN THINKING IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE LIBRARY SERVICES

KEYWORDS: Design thinking. Project-based thinking. Library innovation. Library services. Information services.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The aim of this article is to describe design thinking (DT) as a design methodology in the context of its applicability in the development of innovative library services. **Method** – The study employs literature analysis and critique as well as a case study. Literature searches were conducted in the Scopus and Web of Science databases, supplemented by Google Scholar. The search focused on Polish- and English-language publications from the years 2014-2024 addressing the use of DT in libraries. The case study used was adapted from design thinking workshops organized for the participants in the NIAGARA project. **Findings** – The analysis revealed that the use of design thinking in library service design processes has been a frequently discussed topic in the literature. The findings indicate that, due to its universality and integrative nature, design thinking can serve as an effective tool for fostering innovation within the library community. **Conclusions** – Design thinking is a highly flexible design methodology, widely applied across both commercial and public sectors. This suggests that it may also be successfully implemented in library service design processes, contributing to the development of innovative services.

WERONIKA KORTAS
Instytut Badań Informacji i Komunikacji
Wydział Filozofii i Nauk Społecznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: wkortas@umk.pl
ORCID 000-0002-4276-7651

KSIĄŻKA W CZASACH SCROLLOWANIA: BOOKTOK JAKO WYZWANIE BADAWCZE

Weronika Kortas, dr, pracuje jako adiunkt w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jest absolwentką bibliotekoznawstwa i informacji naukowej oraz socjologii na tej samej uczelni, a także studiów podyplomowych z zakresu „User Experience”. Pełni funkcję przewodniczącej Komitetu Organizacyjnego cyklicznej Konferencji Naukowej WIAD (Światowy Dzień Architektury Informacji – World IA Day), która odbywa się na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu od 2019 r. Jest członkiem Towarzystwa Naukowego ISKO oraz redakcji czasopisma naukowego „Toruńskie Studia Bibliologiczne”. Au-

torka licznych artykułów naukowych i uczestniczka krajowych oraz międzynarodowych konferencji. W latach 2023-2024 koordynowała działania podzespołu UX w projekcie Bitscope (NCN), dotyczącym badań i oceny aplikacji ET/VR pod kątem doświadczeń użytkowników. Projekt prowadzi dr hab. Veslava Osińska, prof. UMK. Jej zainteresowania badawcze obejmują społeczności internetowe – zaspokojenie potrzeb informacyjnych i komunikacyjnych ich członków, projektowanie zorientowane na użytkownika, User Experience (UX) oraz czytanie społecznościowe.

SŁOWA KLUCZOWE: TikTok. BookTok. Czytelnictwo. Książki. Rynek książki. Booktokerzy.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest scharakteryzowanie fenomenu #BookTok na platformie TikTok jako dynamicznego zjawiska współczesnej kultury czytelniczej. Analizie poddano jego cechy, funkcje i mechanizmy działania oraz wskazano na potencjalny wpływ tego trendu na komunikację masową, rynek wydawniczy i nawyki czytelnicze, zwłaszcza wśród młodych użytkowników. **Metody badań** – Tekst ma charakter teoretyczno-analityczny i opiera się na analizie polsko- i anglojęzycznego piśmiennictwa naukowego, raportów branżowych oraz wybranych materiałów publikowanych na TikToku z hashtagem #BookTok (styczeń 2025). Uwzględniono także przykłady działań instytucji kultury aktywnych na tej platformie. **Wnioski** – #BookTok stanowi jedno z najważniejszych zjawisk w obszarze cyfrowej promocji literatury. Krótkie, emocjonalne treści wideo wpływają na preferencje czytelnicze i decyzje zakupowe, tworząc nowe formy uczestnictwa w kulturze. Zjawisko to ilustruje procesy mediatyzacji i personalizacji komunikacji oraz otwiera nowe pola badawcze w obszarze medioznawstwa i kulturoznawstwa.

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest przyjrzenie się zjawisku #BookTok (#BT) na platformie TikTok (TT) jako istotnemu elementowi współczesnej kultury czytelniczej oraz jego wpływowi na komunikację masową i rynek wydawniczy. Tekst ma charakter głównie teoretyczny i opiera się przede wszystkim na analizie polsko- i anglojęzycznego piśmiennictwa naukowego oraz raportów branżowych dotyczących mediów społecznościowych i rynku książki. Artykuł podejmuje próbę scharakteryzowania fenomenu #BT, wskazania jego głównych cech, funkcji i mechanizmów działania oraz zarysowania jego potencjalnego wpływu na zmieniające się nawyki czytelnicze.

Omawiane zjawisko to jeden z najbardziej dynamicznych i wpływowych trendów ostatnich lat w obszarze promocji literatury. Dzięki krótkim, angażującym filmom, użytkownicy platformy z powodzeniem rekomendują książki, co nierzadko prowadzi do wzrostu ich sprzedaży i popularyzacji autorów. #BT odgrywa dużą rolę w kształtowaniu gustów literackich młodszych pokoleń oraz tworzy społeczność, która nie tylko konsumuje treści, ale także uczestniczy w ich współtworzeniu (Hrehorowicz, Chmielewska 2024).

Z perspektywy badań nad mediami i komunikacją społeczną fenomen ten stanowi interesujący przykład mediatyzacji kultury oraz wykorzystania nowych technologii w promowaniu czytelnictwa. Analiza #BT pozwala dostrzec, jak platformy społecznościowe przekształcają tradycyjne formy odbioru literatury, jak tworzą nowe przestrzenie dla społeczności czytelniczych oraz jak wpływają na decyzje zakupowe i literackie preferencje użytkowników.

Artykuł stanowi próbę systematyzacji dotychczasowej wiedzy na temat #BT – zarówno na poziomie badań naukowych, jak i analiz ryn-

kowych. Uwzględnia przy tym m.in. badania dotyczące wpływu TT na promocję książek, statystyki dotyczące zasięgów i popularności tagu #BT, a także opracowania poświęcone algorytmicznym mechanizmom działania platformy. Dodatkowo, w trakcie pracy nad tekstem zwrócono uwagę na wybrane wpisy oznaczone hashtagiem BT, opublikowane w styczniu 2025 r. Pozwoliło to lepiej zorientować się w charakterze interakcji użytkowników, dominujących tematach, stylach wypowiedzi oraz sposobach prezentacji treści książkowych. Wśród obserwowanych materiałów znalazły się zarówno profesjonalne recenzje, jak i spontaniczne, amatorskie rekomendacje, co dało ogólne wyobrażenie o różnorodności aktywności w obrębie tej społeczności.

Na podstawie zgromadzonego materiału dokonano również refleksji nad rolą tzw. influencerów literackich – ich wpływem na kształtowanie opinii czytelnich oraz na mechanizmy popularyzacji konkretnych tytułów i autorów.

TikTok – GENEZA I DZIAŁANIE

TT to jedna z najdynamiczniej rozwijających się platform społecznościowych, która jest szczególnie silnie kojarzona z pokoleniem Z – osobami urodzonymi pod koniec lat 90. XX w. i na początku XXI w. W pierwszych latach istnienia aplikacja zdominowana była przez treści o charakterze rozrywkowym, w tym krótkie filmy taneczne i humorystyczne klipy, jednak w ostatnich latach zakres publikowanych materiałów znacząco się poszerzył, obejmując różnorodne obszary tematyczne, w tym edukację, kulturę i marketing.

Aplikacja została stworzona w 2016 r. przez chińską firmę ByteDance i początkowo funkcjonowała na rynku chińskim pod nazwą Douyin. W 2017 r. TT został udostępniony globalnie, a jego przełomowym momentem było przejście w 2018 r. Musical.ly, co przyczyniło się do gwałtownego wzrostu popularności platformy. Musical.ly (powstała w 2014 r.) była aplikacją, w której użytkownicy mogli tworzyć i udostępniać 15-sekundowe nagrania *lip sync*¹. Obecnie TT posiada ponad miliard aktywnych użytkowników miesięcznie i jest dostępny w ponad 150 krajach, odgrywając istotną rolę w kształtowaniu współczesnej kultury medialnej (Leskin P., Turek A., 2020).

TT opiera się na intensywnej konsumpcji treści wideo, której sprzyja intuicyjna nawigacja, umożliwiająca szybkie przewijanie filmów w pionowym układzie. Użytkownicy mogą nagrywać, edytować i publikować

¹ Lip sync to technika polegająca na synchronizacji ruchów ust osoby wykonującej wokół z wcześniej nagrany materiał audio, imitująca emisję dźwięku w czasie rzeczywistym.

materiały wzbogacone o efekty wizualne, filtry oraz popularne podkłady muzyczne.

Materiały wideo publikowane na platformie charakteryzują się dynamiczną formą oraz krótkim czasem trwania, co sprzyja szybkiemu przyciąganiu uwagi użytkowników. Filmy nagrywane bezpośrednio w aplikacji TT mogą trwać maksymalnie 10 minut. Natomiast w przypadku materiałów wideo przesyłanych z urządzenia użytkownika (czyli wcześniej nagranych i edytowanych poza aplikacją), limit długości wynosi aż 60 minut (TikTok). Jednak największą popularnością cieszą się treści trwające od kilku do kilkudziesięciu sekund (Wirtualne Media, 2020). Kluczowym elementem popularnych filmów jest ich atrakcyjność wizualna, wykorzystanie efektów montażowych, dynamicznych cięć oraz popularnej ścieżki dźwiękowej. Jednocześnie platforma sprzyja autentyczności – nagrania nie muszą być profesjonalnie zmontowane, aby odnieść sukces, wystarczy kreatywność i umiejętność zainteresowania widzów w pierwszych sekundach materiału (ThinkDigital.pl, 2024).

TT pełni istotną rolę w kształtowaniu trendów internetowych, marketingu cyfrowego oraz sposobów konsumowania treści audiowizualnych, a jego wpływ wykracza poza sferę rozrywki, obejmując również edukację, kulturę oraz komunikację społeczną. Z uwagi na swoją specyfikę, aplikacja stała się miejscem tworzenia społeczności tematycznych, takich jak BookTok, FoodTok czy EduTok, które przyczyniają się do popularyzacji określonych zagadnień wśród globalnej społeczności użytkowników. Różnorodność treści publikowanych na TT jest ogromna – użytkownicy dzielą się zarówno materiałami o charakterze rozrywkowym, jak i edukacyjnym. Obok tanecznych trendów, humorystycznych scenek i tzw. pranków (psikusów), popularnością cieszą się także krótkie poradniki, recenzje, ciekawostki oraz materiały związane z modą czy urodą.

Fundamentalnym mechanizmem działania TT jest zaawansowany algorytm rekomendacji, który analizuje zachowania użytkownika i na tej podstawie dostosowuje wyświetlane treści. Centralnym elementem aplikacji jest strona For You Page (FYP), prezentująca materiały zgodne z indywidualnymi preferencjami odbiorcy. Algorytm uwzględnia m.in. czas oglądania, polubienia, komentarze oraz udostępnienia, co sprawia, że treści o wysokim poziomie interakcji zyskują większy zasięg. Istotną rolę w organizacji i dystrybucji treści odgrywają także hashtagi, które umożliwiają kategoryzację filmów według określonych tematów. Dzięki tym mechanizmom TT nie tylko personalizuje doświadczenie użytkowników, ale również dynamicznie kształtuje popularne narracje i wzorce konsumpcji treści w przestrzeni cyfrowej (Ridzuan, 2023).

GENEZA #BookTok

Zjawisko #BT, popularnej subspołeczności na TT, koncentrującej się na książkach i literaturze, stało się jednym z najistotniejszych trendów w przestrzeni mediów społecznościowych. Kluczowym elementem spajającym tę społeczność jest hashtag BT. Dzięki niemu użytkownicy mogą łatwo znaleźć filmy związane z recenzjami, rekomendacjami oraz emocjonalnymi reakcjami na ulubione tytuły. Hashtag działa jako narzędzie agregujące treści, umożliwiając algorytmom TT promowanie materiałów do osób o podobnych zainteresowaniach, co wzmacnia poczucie wspólnoty i umożliwia książkom dotarcie do szerokiego grona odbiorców. W ten sposób #BT nie tylko integruje miłośników literatury, ale także wpływa na globalne trendy czytelnicze oraz sprzedaż książek.

Hashtag BT zyskał na popularności w 2020 r., w czasie pandemii COVID-19, gdy użytkownicy zaczęli aktywnie dzielić się swoimi rekomendacjami literackimi, recenzjami oraz dyskusjami na temat przeczytanych książek. Wzrost zainteresowania #BT w tym okresie wynikał nie tylko z potrzeby zagospodarowania czasu w lockdownie, ale również z rosnącego wpływu mediów społecznościowych na kształtowanie gustów czytelniczych i promowanie literatury. Od tego czasu #BT stał się integralną częścią TT, mając znaczący wpływ na rynek wydawniczy oraz na sposób, w jaki książki są promowane i odbierane przez szeroką publiczność (Banasiewicz, 2023, s. 38; Szklarzewska, 2024).

Banasiewicz zauważyła, że „wraz z pandemią znacząco zmienił się też rynek książki – kreacja nowych kanałów popytu, sprzedaży i promocji literatury wpłynęła na dynamikę praktykowania i odbierania literatury. Zawiązywanie się nieformalnych, internetowych społeczności czytelniczych od dawna nie było tak energiczne i śmiałe. Co więcej, owe wspólnoty sieciowe zaczęły aktywnie brać udział w konstytuowaniu list nowych, bestsellerowych pozycji literatury popularnej, co wyraźnie przyczyniło się do rekonfiguracji działalności zarówno wydawnictw czy księgarń, jak i systemu promocyjnego literatury” (Banasiewicz, 2023, s. 39).

#BT zyskał ogromną popularność, osiągając ponad 126 mld wyświetleń i 19 mln postów do kwietnia 2023 r. (TikTok, 2023, kwiecień 23). W Polsce, gdzie TT ma 10,6 mln aktywnych użytkowników miesięcznie, #BT również cieszy się dużym zainteresowaniem (TikTok, 2023, październik 24). Należy jednak zauważyć, że liczba wyświetleń samego #BT może być wyższa, ponieważ nie wszystkie filmy są oznaczone tym hashtagiem. Mimo to, liczba 126 mld wyświetleń świadczy o ogromnym wpływie #BT na społeczność TT i kulturę czytelniczą.

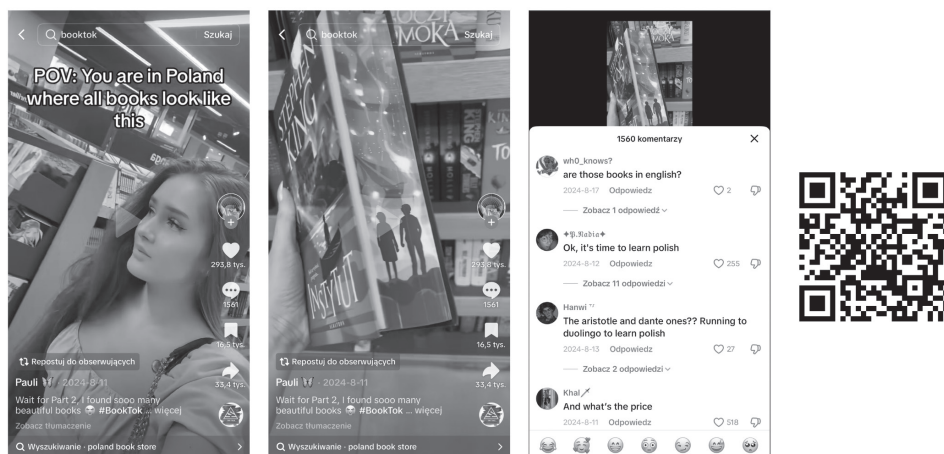
CHARAKTERYSTYKA TREŚCI PUBLIKOWANYCH W RAMACH #BookTok

Recenzje książek na TT znacząco odbiegają od tradycyjnych form krytyki literackiej, do których odbiorcy przywykli w telewizji, radiu, prasie, blogach czy podcastach. Zamiast rozbudowanych analiz i klasycznych omówień, użytkownicy platformy tworzą krótkie, dynamiczne materiały wideo. Tego rodzaju recenzje charakteryzują się wysokim stopniem emocjonalności – twórcy nie tylko prezentują swoje najnowsze literackie odkrycia, ale również dzielą się autentycznymi reakcjami, a nawet inscenizują wybrane sceny z powieści.

Jednym z elementów #BT są wyzwania czytelnicze, które mobilizują społeczność do eksplorowania określonych motywów literackich. Popularnym formatem są też m.in. zestawienia książek wywołujących silne emocje, np. „książki, które złamały mi serce”. Ponadto estetyka książek odgrywa na TT istotną rolę – użytkownicy często układają swoje półki według kolorów i preferują tytuły o atrakcyjnych wizualnie okładkach, które dobrze prezentują się na nagraniach.

Wydawcy podążają dwiema ścieżkami – jedni stawiają na bogato wydane książki (barwione brzegi, tłoczenia, złocenia, twarde oprawy) i dotyczy to często literatury Young Adult (YA), inni wydają tanie, uproszczone wersje, by ograniczyć wzrost cen. Te pierwsze są chętnie pokazywane na TT (Tenderenda-Ożóg, 2024, s. 91). Jako przykład, poniżej [Il. 1] znajdują się zrzuty ekranu oraz kod QR do filmu popularnej polskiej booktokerkki (nagrywa w języku angielskim i niemieckim), która odwiedza polską księgarnię Empik i pokazuje książki ze zdobionymi brzegami stron. W nagraniu autorka komentuje: „POV: You are in Poland where all books look like this” („POV: Jesteś w Polsce, gdzie wszystkie książki wyglądają tak” – tłumaczenie własne). Film ma 2,2 mln wyświetleń, niecałe 300 tys. polubień i ponad 1500 komentarzy, wśród których można znaleźć wiadomości z Polski i innych krajów. Te pierwsze są sceptyczne. Komentujący podkreślają, że takich książek w Polsce nie ma zbyt dużo i że są drogie. Komentarze po angielsku brzmią jednak bardzo pochlebnie, np. „Ok, it’s time to learn Polish” – ma 255 polubień („Ok, czas by uczyć się polskiego” – tłumaczenie własne); „The Aristotle and Dante ones? Running to Duolingo to learn Polish” – 27 serduszek („Te o Arystotelesie i Dantem?? Pędzę do Duolingo, żeby nauczyć się polskiego!” – tłumaczenie własne), itd.

² https://www.empik.com/arystoteles-i-dante-odkrywaja-sekrety-wszechswiata-alire-saenz-benjamin,p1399853318,ksiazka-p?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=20004644604&utm_id=20004644604&utm_term=empik_ksiazka&gclid=aw.ds&gad_source=1&gad_campaignid=20012776201&gbraid=0AAAAADwt86ccKi7V4_TxepiUYyTcTNWre&gclid=CjwKCAjw4efDBhATEiwA-aDBpquNNFvWKe-9KljvRHi1dcOpZ6Onh8LNjfkEN4TOWN6PzfnV_WABoChlwQAvD_BwE

Il. 1: Zrzut ekranu z filmu opublikowanego na kanale „Pauli” oraz kod QR z linkiem odsyłającym do nagrania

Źródło: <https://vm.tiktok.com/ZNeoQCXeK/> [5.02.2025].

Twórcy #BT nie ograniczają się jednak do samej treści literackiej – tworzą również materiały wpisujące się w szeroko pojęty lifestyle czytelnicy. Do popularnych formatów należą tzw. bookhaule (prezentacje nowo zakupionych książek), organizowanie i aranżowanie domowych bibliotek, rankingi ulubionych tytułów oraz reakcje na kluczowe momenty fabularne. Dynamiczny charakter platformy sprawia, że użytkownicy chętnie inspirować się aktualnymi trendami TT, wykorzystując popularne dźwięki, hashtagi i formaty treści, które w krótkim czasie mogą osiągnąć viralowy zasięg.

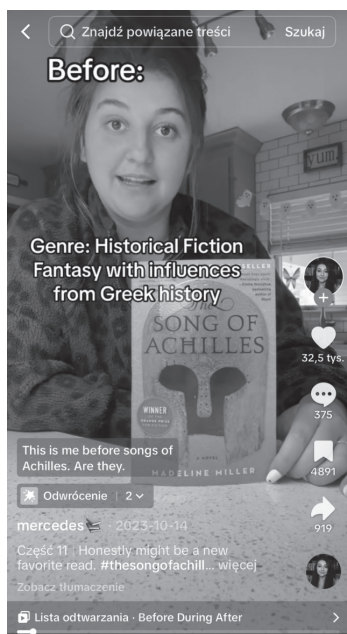
#BT stanowi zatem nie tylko nowoczesną przestrzeń wymiany opinii o książkach, ale także dynamiczny ekosystem, w którym literatura splata się z kulturą cyfrową, estetyką wizualną i interaktywną komunikacją opartą na autentycznych emocjach.

VIRALOWE BESTSELLERY NA BookToku

TT odegrał kluczową rolę w popularyzacji literatury, a jednym z pierwszych przykładów tego zjawiska była *Pieśń o Achillesie* Madeline Miller. Powieść, wydana w 2011 r., pozostawała nieznaną szerszej publiczności aż do 2020 r., kiedy użytkowniczka Selene Velez zaczęła promować ją w swoich filmach. Książka szybko trafiła na listy bestsellerów, a tysiące użytkowników TT zaczęło ją polecać, co doprowadziło do globalnego sukcesu (Sanchez, 2022).

Powieść reinterpretowała *Iliadę*, przedstawiając relację Patroklosa i Achillesa jako romantyczną, co szczególnie rezonowało z młodymi czytelnikami zainteresowanymi literaturą YA i LGBTQ+. Kluczowe znaczenie

miały również nagrania emocjonalnych reakcji na zakończenie – popularne stały się filmy typu „przed i po lekturze”, pokazujące łzy, poruszenie i osobiste przeżycia użytkowników (Banasiewicz, 2023, s. 39-44). Przykład pokazuje ilustracja 2.

Il. 2: Zrzut ekranu z filmu opublikowanego na kanale „Mercedes” oraz kod QR z linkiem odsyłającym do nagrania

Źródło: <https://vm.tiktok.com/ZNeoPjUgQ/> [5.02.2025].

Podobną drogę przeszła powieść *It Ends With Us* Colleen Hoover, wydana w 2016 r. Przełom nastąpił w 2021 r., gdy #BT odkrył ją na nowo, umieszczając na listach bestsellerów, w tym na liście „New York Timesa”. Do końca 2022 r. sprzedano 8,6 mln egzemplarzy książki (Alter, 2022). Filmy z hashtagiem #ItEndsWithUs osiągnęły łącznie 3 mld wyświetleń. Stewart (2021) uznał sukces książki za jeden z najlepszych przykładów wpływu TT na sprzedaż literatury.

Na popularność powieści wpłynęły: poruszana tematyka (przemoc domowa, zdrowie psychiczne), silna identyfikacja z bohaterką oraz emocjonalne treści użytkowników TT. Zakończenie wywołało liczne kontrowersje i debaty, co dodatkowo zwiększyło zainteresowanie. Jedną z twórczyń, które nagrały bardzo poruszające wideo, była influencerka Kierra Lewis, obserwowana przez 1,6 mln osób (Alter, 2022). Kontekst pandemii COVID-19, gdy wzrosła liczba przypadków przemocy domowej, również nadał powieści dodatkową aktualność i znaczenie (Seck, 2021).

Il. 3: Zrzut ekranu z filmu opublikowanego na kanale „Kierra Lewis” oraz kod QR z linkiem odsyłającym do nagrania

Źródło: <https://vm.tiktok.com/ZNeoP4JYA/> [5.02.2025].

#BT odegrał też kluczową rolę w promocji innych tytułów, takich jak *The Love Hypothesis* Ali Hazelwood – romantycznej powieści osadzonej w środowisku akademickim, która zdobyła popularność także w Polsce, czego dowodem była nominacja do nagrody Bestsellery Empiku 2022.

Zjawisko #BT nie ogranicza się jednak do literatury zagranicznej. W polskiej części platformy ogromną popularność zdobyły książki rodzime – seria *Rodzina Monet* Weroniki Anny Marczak zgromadziła rzesze fanek określających się jako „Moneciary”, a sukces odniosły m.in. powieści Edyty Prusinowskiej, m.in. *Truskawkowy blond* czy *Opowiem o Tobie gwiazdom* (Empik, 2024).

BookTok stwarza również szansę debiutantom. Olivia Blake dzięki popularności *The Atlas Six* na TT podpisała kontrakt wydawniczy. Platforma promuje także literaturę niszową, m.in. książki oznaczone hashtagem #OwnVoices, reprezentujące społeczności LGBTQ+ i inne mniejszości (Sanchez, 2022).

NOWY TYP RECENZENTÓW ORAZ KSIĄŻKOWI INFLUENCERZY

TT można analizować jako współczesny odpowiednik „cyfrowej poczty pantoflowej” (Sosnowska i Wójciszyn-Wasil, 2024, s. 164), w ramach

której to nie profesjonalni krytycy literaccy, lecz sami czytelnicy dokonują rekomendacji literackich. Zjawisko to zostało szybko dostrzeżone przez wydawców, którzy nawiązali współpracę z popularnymi influencerami książkowymi. Jak już wspomniano, treści dotyczące książek publikowane na TT odbiegają od konwencjonalnych recenzji literackich – zamiast tradycyjnej analizy dzieła użytkownicy aplikacji tworzą subiektywne, emocjonalne narracje, w których dzielą się własnymi wrażeniami i odczuciami.

Jak tłumaczy Lubińska, współpraca recenzencka to umowa między recenzentem a wydawcą lub autorem, mająca na celu promocję książek. Recenzje pełnią funkcję reklamy i wspierają popularyzację czytelnictwa. Recenzenci otrzymują egzemplarze recenzenckie, które mogą być finalnymi wydaniem lub wersjami roboczymi. Wynagrodzenie przybiera formę barteru (książka za recenzję) lub, w przypadku doświadczonych blogerów, honorarium pieniężnego. Wydawnictwa wybierają recenzentów na podstawie popularności i jakości tworzonych przez nich treści. Tego typu współpraca zwiększa zasięg książek i wpływa na ich odbiór wśród czytelników (Lubińska, 2023, s. 413-414).

Jak zauważyła Abidin, wraz z rozwojem platform społecznościowych wyłaniają się grupy użytkowników, którzy wyznaczają trendy i stają się najbardziej wpływowi – zarówno pod względem widoczności, jak i zarobków ze współpracy reklamowej. Kluczowym elementem internetowej sławy influencerów jest umiejętność utrzymania wysokiej rozpoznawalności online.

Na TT użytkownicy dążą do maksymalizacji interakcji, by trafić na stronę FYP. Aby to osiągnąć, dostosowują się do szybko zmieniających się trendów, eksperymentując z hashtagami, filtrami czy memami dźwiękowymi.

TT wymusza na twórcach nieustanne śledzenie i angażowanie się w aktualne virale, w przeciwieństwie do wcześniejszych platform, które sprzyjały rozwijaniu niszowych społeczności. W rezultacie popularność na TT jest efemeryczna, a użytkownicy stale próbują kreować nowe trendy – jedne odnoszą sukces, inne szybko znikają. To era sławy opartej na pojedynczych postach (Abidin, 2020, s. 79-80).

Analiza narracyjnego stylu influencerów książkowych, przeprowadzona przez Sosnowską i Wójciszyn-Wasil, wykazała, że prezentowane przez nich opowieści mają silnie spersonalizowany charakter. Twórcy często odnoszą się do własnych doświadczeń oraz sytuacji z życia codziennego, budując w ten sposób więź z odbiorcami. Ich relacje charakteryzują się autentycznością oraz emocjonalnym zaangażowaniem, co zwiększa oddziaływanie przekazu (Sosnowska i Wójciszyn-Wasil, 2024, s. 150-154; Sanchez, 2022).

Interaktywność, będąca kluczowym elementem komunikacji w obrębie TT, przejawia się poprzez różne mechanizmy angażowania odbior-

zwiększa zasięg publikacji – najpopularniejsze krótkie filmy rzadko zawierają szczegółowe informacje o autorze, stylu czy fabule książki, lecz koncentrują się na subiektywnym doświadczeniu lektury i wywoływanych przez nią emocjach. Twórcy podkreślają również obecność określonych motywów literackich (tzw. tropes), co stanowi dodatkowy element zachęcający do zakupu książki (Banasiewicz, 2023, s. 44-46).

Zmianie uległ także sposób konsumpcji treści literackich. Wśród użytkowników TT popularne stały się różne metody oznaczania ulubionych fragmentów, np. stosowanie kolorowych zakładek, przezroczystych naklejek do notatek, oznaczanie ulubionych cytatów kolorowymi markerami, tworzenie swoich ilustracji (Il. 4) czy wykonywanie zdjęć (selfie) w trakcie czytania emocjonujących fragmentów. Chociaż sama książka pozostaje centralnym elementem doświadczenia, równie istotne stają się aktywności towarzyszące lekturze, takie jak kolekcjonowanie tomów, organizowanie ich według określonej estetyki (np. kolorystycznej) czy tworzenie fanowskich treści (fanartów, fanfiction).

Te działania nie tylko manifestują zainteresowanie danym tytułem, lecz także przyczyniają się do budowania tożsamości internetowej czytelników. Banasiewicz stwierdziła, że współcześnie coraz większą rolę odgrywa również estetyzacja czytania – indywidualne oznaczenia i notatki w książkach są często tworzone z myślą o społeczności online, a nie wyłącznie dla własnego użytku (Banasiewicz, 2023, s. 44-46).

RYNEK KSIĄŻKI

Eksperti branżowi zwracają uwagę na to, jak społeczność czytelników na TT wpływa na wzrost sprzedaży książek w formie drukowanej. Zgodnie z danymi Instytutu Książki, w 2020 r. sprzedaż książek drukowanych w Stanach Zjednoczonych wzrosła o 8,2%, osiągając 751 mln egzemplarzy – co stanowiło najlepszy wynik od dekady. Szczególną popularnością cieszyła się literatura faktu dla dorosłych oraz beletrystyka młodzieżowa, która odpowiadała za jedną trzecią wzrostu całego rynku książki. Wzrost sprzedaży książek dla młodzieży wyniósł 11%, co oznaczało 18 mln dodatkowych egzemplarzy w porównaniu z 2019 r. (Instytut Książki, 2021).

Sprzedawcy książek, tacy jak niemiecka sieć Thalia, dostrzegają potencjał TT, tworząc specjalne strefy z bestsellerami oznaczonymi hashtagiem BT. Wydawnictwa, takie jak Piper Verlag, angażują influencerów do promowania książek, a inne zakładają konta na TT, aby dotrzeć do nowych odbiorców. TT staje się platformą, na której tradycyjne wydawnictwa adaptują popularne formaty, takie jak sondy czy konkursy. Frankfurckie Targi Książki włączyły TT jako oficjalnego partnera, podkreślając jego rosnące znaczenie w promocji literatury (Sanchez, 2022).

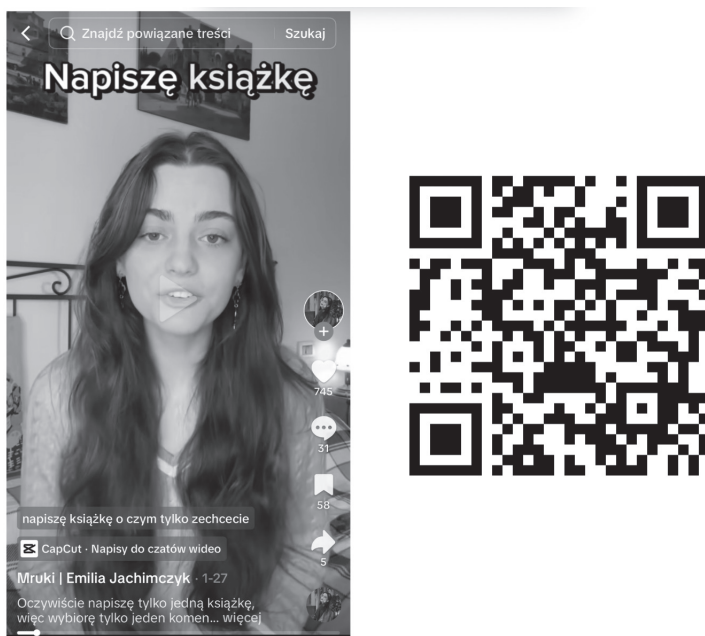
Inne przykłady księgarń, które szybko dostosowały się do tego trendu to sieci takie jak Barnes & Noble czy Empik. Stworzyły specjalne sekcje z bestsellerami TT, oznaczone jako „BookTok Made Me Buy It” czy „Bestseller TikToka”. Przykładem takiej inicjatywy jest akcja „TikTok poleca w Empikach”, w ramach której w 50 wybranych salonach Empik pojawiły się półki z logo TT, na których znalazły się wybrane książki polecane przez twórców i użytkowników platformy. Dzięki kodom QR oraz specjalnej ekspozycji graficznej czytelnicy mogli bezpośrednio dotrzeć do wideorecenzji danej książki, zyskując tym samym dostęp do szczerych i wiarygodnych opinii innych fanów literatury (Empik. Biuro Prasowe, 2022).

Równocześnie zmienia się sposób postrzegania książki – przestaje być jedynie treścią do czytania, stając się również przedmiotem kolekcjonerskim. Coraz większe znaczenie estetycznej oprawy oraz przyciągających wzrok okładek to jeden z efektów popularności #BT, który kładzie duży nacisk na wizualny aspekt literatury (Banasiewicz, 2023, s. 44-46).

Rosnąca obecność platform społecznościowych w świecie wydawniczym wiąże się z istotną zmianą w strategiach marketingowych – od tradycyjnych metod promocji książek na rzecz cyfrowych działań angażujących społeczność. Autorzy i wydawcy, wykorzystując TT, mogą dotrzeć do globalnej publiczności w sposób szybki i bezpośredni, nawiązując kontakt z czytelnikami oraz promując swoje tytuły bez konieczności inwestowania w kosztowne reklamy w księgarniach. Choć platformy internetowe zyskują na znaczeniu jako narzędzie promocji czytelnictwa, to fanowskie formy odbioru literatury – takie jak identyfikacja z bohaterami czy emocjonalne przeżywanie fabuły – wciąż pozostają na marginesie oficjalnych dyskursów literackich. TT, koncentrując się na interakcji i budowaniu społeczności, zrewolucjonizował relacje między autorami a czytelnikami, zmieniając sposób, w jaki tworzy się napięcie wokół premier książkowych. Współczesny marketing literacki opiera się nie tylko na treści dzieła, ale także na emocjonalnym zaangażowaniu odbiorców (Banasiewicz, s. 44-46).

Ciekawym przykładem wykorzystania TT do promowania książki jest film jednej z najpopularniejszych polskich twórczyń #BT – Emilii Jachimczyk, znanej pod pseudonimem Mrukbooki. Booktokerka jest również autorką dwóch powieści z gatunku YA: *Kiss Cam* oraz *Nigdy przenigdy...*. Dzięki swojej aktywności związanej z #BT zdobyła dużą popularność, a jej książki stały się ulubionymi lekturami fanów literatury młodzieżowej (Sossnowska i A. Wójciszyn-Wasil, s. 158-159).

We wspomnianym filmie [Il. 5] Jachimczyk mówi: „Napiszę książkę o czym tylko zechcecie. Jeżeli uda wam się wbić *Kiss Cam* w Top10 w kategorii YA na stronie Empiku obiecuję wam, że napiszę książkę o czym tylko zechcecie”.

Il. 5: Zrzut ekranu z filmu opublikowanego na kanale „Mruki. Emilia Jachimczyk” oraz kod QR z linkiem odsyłającym do nagrania

Źródło: <https://vm.tiktok.com/ZNeofa496/> [5.02.2025].

Dzięki dużej aktywności społeczności użytkowników identyfikujących się z hashtagem #BT, platforma wpływa na kształtowanie trendów czytelniczych oraz rozwój rynku wydawniczego. Badania przeprowadzone przez Publishers Association w Wielkiej Brytanii wśród osób w wieku 16-25 lat wykazały, że 59% respondentów zadeklarowało, iż #BT pomógł im odkryć pasję do czytania, a 49% z nich zakupiło książkę w tradycyjnej księgarni na podstawie rekomendacji zamieszczonych na tej platformie. (Publishers Association, 2022 za Sosnowska & Wójciszyn-Wasil, 2024, s. 151).

Z raportu *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2023 r.* wynika, że w Polsce rośnie popularność książek rekomendowanych w sieci, co świadczy o coraz większym wpływie platform internetowych na wybory literackie.

„Analiza struktury wyborów czytelniczych przynosi obserwację mówiącą o generacyjnym charakterze publiczności czytelniczych. Wiek czytelników najmocniej różnicuje oczekiwania czytelnicze. Zjawisko to jest związane z różnymi społecznymi obiegami poszczególnych typów książek wśród różnych pokoleń czytelników. Dotyczy to odmiennych źródeł rekomendacji i informacji o książkach” (Zasacka, Chymkowski & Koryś, 2024, s. 75).

Rosnący wpływ influencerów i recenzentów, którzy aktywnie promują książki, zwłaszcza na platformach takich jak #BT, staje się coraz bardziej

zauważalny. Ich działalność wykracza już poza spontaniczne działania, a wielu z nich nawiązuje współpracę z wydawnictwami, wpływając na literackie wybory swoich odbiorców. W raporcie dotyczącym stanu czytelnictwa w 2023 r. po raz pierwszy uwzględniono nowoczesne kanały zdobywania informacji o książkach, które powiązane są z internetowym obiegiem literackim. Wśród tych form wyróżniają się podcasty, vlogi, krótkie filmy i posty influencerów, które rekomendują książki oraz promują czytanie na takich platformach jak TT (w tym społeczność #BT), YouTube (BookTube) czy Instagram (Bookstagram). Taki obieg informacji określono mianem *influencerskiego*. Z tego źródła korzysta 7% badanych czytelników. Wiek uczestników badania ma istotny wpływ na ich gotowość do korzystania z takich rekomendacji: 17% osób w wieku 15-24 lata, 10% w wieku 25-39 lat i zaledwie 2% powyżej 40. roku życia. Ta rozbieżność wskazuje na generacyjną zmianę w sposobach komunikacji społecznej oraz pozyskiwania informacji o książkach.

#BT odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu gustów literackich, szczególnie w przypadku literatury obyczajowo-romansowej i kryminalnej, a także w gatunkach takich jak „dark romance”, które zyskują popularność dzięki poleceniom zamieszczanym na tych platformach. Tradycyjne formy rekomendacji, jak opinie osób bliskich czy media analogowe, wciąż pozostają istotne dla starszych pokoleń, jednak internetowe obiegi literackie, takie jak #BT, stają się coraz bardziej dominujące wśród młodszych czytelników. W efekcie platformy społecznościowe odgrywają kluczową rolę w nowoczesnym obiegu literackim, przekształcając tradycyjne źródła rekomendacji i wpływając na sposób, w jaki książki trafiają do czytelników (Zasacka, Chymkowski & Koryś, 2024, s. 75-78).

Jak zauważyła na początku 2023 r. Julia Kasicka, menedżerka kategorii YA w sieci Empik: „w ciągu ostatniego roku [2022 – przypis aut.] zanotowaliśmy 150-procentowy wzrost zainteresowania książkami YA i prognozujemy, że w następnych miesiącach trend wzrostowy się utrzyma” (Tenderenda-Ożóg, 2023). W Polsce fenomen #BT przyczynił się do wzrostu popularności literatury YA oraz książek powstałych na platformie Wattpad. Wydawnictwa takie jak NieZwykłe czy Papierówka specjalizują się w publikacji beletrystyki inspirowanej tymi trendami. Dodatkowo, multimedialna komunikacja o książkach na platformach takich jak TT czy BookTube stała się istotnym elementem społecznego obiegu książki (Zasacka, Chymkowski & Koryś, 2024, s. 47-48).

Wydawcy zgodnie uznają media społecznościowe za kluczowy element świata książki dla młodszych czytelników. Wiesława Jędrzejczykowa, redaktor naczelna wydawnictwa Literatura, podkreśla, że social media odgrywają dziś niezwykle istotną rolę – zastępują dawne autorytety i są równie wpływowe. Różne grupy odbiorców czerpią informacje z odmiennych źródeł: nauczyciele i bibliotekarze korzystają głównie z Face-

booka i Instagrama, rodzice znajdują inspiracje na Instagramie, natomiast młodszy czytelnicy (ok. 13+) kierują się treściami z TT, zwłaszcza recenzjami publikowanymi na #BT. Mimo to, wciąż dużą rolę odgrywa tradycyjna rekomendacja – książki polecane w rozmowach czy czytane przez rówieśników w szkolnych korytarzach (Tenderenda-Ożóg, 2024, s. 91).

Na podstawie przeprowadzonych badań Hrehorowicz i Chmielewska (2024) zauważyły, że TikTok i Instagram pełnią kluczową rolę jako źródła rekomendacji książkowych wśród przedstawicieli pokolenia Z, a wpływ tzw. bookfluencerów stanowi istotny czynnik determinujący ich wybory lekturowe. Media społecznościowe nie tylko promują czytelnictwo, lecz także wzmacniają poczucie przynależności do wspólnoty, funkcjonując m.in. jako przestrzeń kultury literackiej. Aż 59% badanych zadeklarowało, że sięgnęło po książkę z polecenia w mediach społecznościowych (najczęściej TikTok, Instagram, YouTube). Za najbardziej przekonującą formę rekomendacji uznawane są krótkie filmy – 87% respondentów uznało je za najbardziej przystępne, a ponad połowa wskazała je jako najtrafniejsze źródło poleceń (Hrehorowicz, Chmielewska 2024, s. 56-58).

Dynamicznie rozwija się też self-publishing oraz web-publishing na platformach takich, jak Wattpad czy Inkitt, co napędza popularność literatury YA, szczególnie w cyfrowych formatach i na TT. #BT stał się jednym z czynników wpływających na sprzedaż, kształtując preferencje młodych czytelników i promując konkretne tytuły na masową skalę (Tenderenda-Ożóg, 2024, s. 91).

#BookTok W DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH – PRZYKŁADY ZE ŚWIATA

Dotychczas w literaturze dotyczącej promocji czytelnictwa w Polsce brak jest badań i źródeł opisujących wykorzystanie platformy TT oraz społeczności #BT przez biblioteki. W związku z tym w niniejszym podrozdziale przedstawiono wybrane przykłady ze świata, które mogą stanowić inspirację dla działań w polskim środowisku bibliotekarskim.

Przykładem efektywnego wykorzystania TT jest Milwaukee Public Library w Stanach Zjednoczonych (<https://www.tiktok.com/@milwaukeepubliclibrary>), która dzięki kreatywnym i często humorystycznym filmom skutecznie angażuje młodszą publiczność. Jednym z najbardziej znanych materiałów (2,4 mln wyświetleń) jest film przedstawiający 90-letnią czytelniczkę mangi. Najpierw na ekranie widzimy starszą panią w bibliotece i podpis: „Masz 78 lat, nie możesz czytać mangi”. W odpowiedzi, bohaterka z determinacją sięga po egzemplarz mangi z półki, odwraca się do kamery, pokazuje środkowy palec i wystawia język. Na ekranie pojawia się napis: „Mam 90 lat”. Inne popularne filmy to inscenizacje scen z książki

„Matylda” Roalda Dahla czy zabawne tańce pracowników w stylu Wednesday Addams, które promują wydarzenia biblioteczne (NPR Illinois, 2023; Milwaukee Magazine, 2023; Upworthy.com, 2023).

Podobną strategię realizuje Cincinnati Public Library (<https://www.tiktok.com/@cincylibrary>), która na TT wykorzystuje humor oraz lokalne akcenty, aby promować usługi i zasoby biblioteczne. Zaangażowanie lokalnej społeczności i stosowanie hashtagu #BT pozwalają budować świadomość biblioteki jako instytucji nowoczesnej i otwartej na różnorodność kulturową. Przykładowy film to zabawny klip z hasłem „No books were harmed in the making of this film” (3,8 mln wyświetleń), w którym na przemian pojawiają się sceny z innego viralowego nagrania. Jego bohaterka, w różnych gimnastycznych pozach, zrzuca nogą produkty z regału do sklepowego wózka. Każda taka scenka została odtworzona przez bibliotekarza, który próbuje wykonać podobne pozy i zrzucić do wózka bibliotecznego wybraną książkę z półki (Washington Post, 2023).

Z kolei Cape Breton Regional Library w Kanadzie (<https://www.tiktok.com/@cbrlibrary>) zdobyła popularność dzięki autentycznym, edukacyjnym i humorystycznym filmom ukazującym codzienną pracę bibliotekarki. Najpopularniejszy film na tym kanale to krótkie, humorystyczne wideo, które zdobyło ponad milion wyświetleń. W pierwszej scenie widzimy, jak ktoś spoza kadru rzuca pluszowym misiem w siedzącą przy biurku bibliotekarkę. Ujęcie zostaje celowo przerwane tuż przed momentem uderzenia, co tworzy efekt napięcia i zaskoczenia. W kolejnej scenie ta sama bibliotekarka patrzy prosto w kamerę i mówi z lekkim wyrzutem: „Czekałeś, aż mnie to uderzy? A ja czekam, aż przyjdiesz do biblioteki”. Film ten, operując minimalnymi środkami wyrazu i ironicznym humorem, skutecznie łączy zabawę z subtelną promocją obecności biblioteki w życiu lokalnej społeczności (Washington Post, 2023).

Hashtag #BT odgrywa rolę ważnego narzędzia integrującego biblioteki z globalną społecznością czytelnictwa na TT. Pozwala na zwiększenie zasięgu publikowanych treści, ułatwia kontakt z użytkownikami zainteresowanymi literaturą oraz sprzyja popularyzacji nowych i klasycznych tytułów. Przykłady bibliotek z Milwaukee, Cincinnati i Cape Breton pokazują, że świadome wykorzystanie tego hashtagu stanowi istotny element strategii medialnej i pozwala na efektywne budowanie zaangażowania odbiorców.

Podsumowując, analiza międzynarodowych praktyk wskazuje, że integracja TT z tradycyjnymi działaniami bibliotecznymi może znacząco zwiększyć zainteresowanie czytelnictwem wśród młodych użytkowników. Stosowanie popularnych hashtagów, takich jak #BT, w połączeniu z kreatywnym i autentycznym przekazem, umożliwia bibliotekom skuteczne promowanie kultury czytelnictwa w nowoczesnym środowisku medialnym.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Fenomen #BT, który stał się jednym z najważniejszych trendów w przestrzeni mediów społecznościowych, stanowi interesujący przykład mediatyzacji współczesnej kultury literackiej. TT, z jego dynamiczną i interaktywną formą, zrewolucjonizował sposób, w jaki książki są promowane i odbierane przez współczesnych czytelników. #BT mocno wpłynął na rynek wydawniczy i nawyki czytelnicze, zmieniając sposób promowania książek. Platforma, zamiast tradycyjnych recenzji literackich, oferuje krótkie, emocjonalne i spersonalizowane materiały wideo, w których użytkownicy dzielą się swoimi literackimi odkryciami, prezentując reakcje na przeczytane książki oraz inscenizując ulubione sceny z powieści. Tego typu recenzje są częścią większego trendu, który wiąże literaturę z kulturą cyfrową, lifestylem i estetyką wizualną, co przyciąga szczególnie młodszych odbiorców.

Kolejnym kluczowym elementem jest rola influencerów literackich, którzy poprzez swoje rekomendacje kształtują opinie czytelnicze i wpływają na decyzje zakupowe swoich odbiorców. TT, w porównaniu z działającymi wcześniej platformami, nie tylko ułatwia dotarcie do szerokiej publiczności, ale także wymusza na twórcach dostosowanie się do szybko zmieniających się trendów. Warto zauważyć, że popularność na TT jest efemeryczna, a sukcesywnie pojawiające się nowe trendy, takie jak używanie specyficznych hashtagów czy dźwięków, sprawiają, że twórcy są zmuszeni do ciągłego eksperymentowania, by utrzymać uwagę swoich widzów.

Wydawcy oraz autorzy książek, dostrzegając rosnącą siłę TT, coraz częściej nawiązują współpracę z popularnymi influencerami książkowymi. Dzięki tej współpracy, promocja literatury staje się szybsza i bardziej bezpośrednia, z pominięciem tradycyjnych kanałów reklamy. W Polsce szczególnie zauważalny jest wzrost popularności literatury Young Adult, której tytuły zyskują masową popularność dzięki promocji na #BT. Platforma ta staje się kluczowym czynnikiem wpływającym na sprzedaż książek i preferencje młodych czytelników.

#BT to także przestrzeń, w której literatura łączy się z codziennymi doświadczeniami użytkowników dzielących się swoimi odczuciami, tworzących ilustracje do książek, a także dokumentujących swoje doświadczenia związane z czytaniem. Zmienia się także sposób konsumpcji treści literackich – coraz większą rolę odgrywa estetyzacja czytania, wyrażana poprzez tworzenie ładnych zdjęć, oznaczanie ulubionych cytatów czy wprowadzanie elementów artystycznych do swoich recenzji.

Na tym tle warto zwrócić uwagę na nowe role instytucji kultury, w tym bibliotek publicznych, które aktywnie włączają się w nurt #BT. Przykłady bibliotek z USA i Kanady – Milwaukee Public Library, Cincinnati Public

Library oraz Cape Breton Regional Library – pokazują, że TT może być skutecznym narzędziem promowania czytelnictwa także z poziomu instytucjonalnego. Treści tworzone przez te biblioteki nie tylko zdobywają milionowe zasięgi, ale także stają się elementem dialogu kulturowego z młodą publicznością. Przykładowo, najpopularniejszy film na profilu @cbrlibrary, w którym bibliotekarka ironicznie konfrontuje widza pytaniem „Czy czekałeś, aż mnie to uderzy? A ja czekam, aż przyjdiesz do biblioteki”, zdobył ponad milion wyświetleń. Również biblioteka w Milwaukee zyskała ogromne zainteresowanie filmem, w którym 90-letnia czytelniczka z humorem broni swojego prawa do czytania mangi, a bibliotekarze z Cincinnati z sukcesem posługują się popularnymi dźwiękami i odniesieniami popkulturowymi, tworząc przystępne i kreatywne komunikaty.

Podsumowując, #BT stanowi nowe zjawisko w obszarze promocji literatury, które nie tylko angażuje czytelników, ale także przekształca sposób, w jaki książki są promowane i konsumowane w erze mediów społecznościowych. Fenomen ten ma istotny wpływ na rynek wydawniczy, zmieniając tradycyjne metody promocji książek i otwierając nowe kanały komunikacji z czytelnikami na całym świecie.

Fenomen #BT, jak i szereg zjawisk związanych z funkcjonowaniem TT, stanowią cenne i wciąż rozwijające się obszary badawcze. Zjawisko to wymaga dalszych analiz, zarówno z perspektywy medioznawczej, jak i kulturoznawczej, w celu zrozumienia pełnych mechanizmów, które kształtują współczesną kulturę literacką. Warto również badać wpływ platform takich jak TT na szersze procesy mediatyzacji oraz ich rolę w przekształcaniu sposobów komunikacji, promocji i konsumpcji treści w różnych dziedzinach. Zatem, zarówno sam fenomen #BT, jak i inne zjawiska, które wyłaniają się w obrębie TT, stanowią interesujący temat dla badań interdyscyplinarnych, które mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia zmian w kulturze medialnej i społecznej współczesności.

BIBLIOGRAFIA

- Abidin, C. (2020). Mapping internet celebrity on TikTok: Exploring attention economies and visibility labors. *Cultural Science Journal*, 12(1), 77–103. <https://doi.org/10.5334/csci.140>
- Alter, A. (2022, październik 9). How Colleen Hoover rose to rule the best-seller list. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/10/09/books/colleen-hoover.html>
- Banasiewicz, D. (2023). Kiedy czytelnicy biorą sprawy w swoje ręce – ustanawianie bestsellerów za pomocą nowych mediów. Przypadek *Pieśni o Achillesie* Madeline Miller. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura*, 15(2), 3. <https://doi.org/10.24917/20837275.15.2.3>
- BookTok. Empik i TikTok łączą siły. (2022). Empik. Biuro prasowe. <https://news.empik.com/174228-booktok-empik-i-tiktok-lacza-sily>

- Durmaj, M. (2024). TikTokizacja social mediów w perspektywie wieku użytkowników. Analiza wykorzystywania mediów społecznościowych na podstawie zogniskowanych wywiadów grupowych. *Zeszyty Prasoznawcze*, 67(2), 27-44. <https://doi.org/10.4467/22996362PZ.24.013.19796>
- Empik. (2024). TikTok i książki, czyli co to jest BookTok? *Empik Pasje*. Magazyn online. <https://www.empik.com/pasje/tiktok-i-ksiazki-czyli-co-to-jest-booktok,135027,a>
- Hrehorowicz, A., & Chmielewska, A. (2024). Znaczenie mediów społecznościowych dla rozwoju czytelnictwa w perspektywie przedstawicieli pokolenia Z. *Społeczeństwo. Edukacja. Język*, 20. [https://doi.org/10.19251/sej/2024.20\(4\)](https://doi.org/10.19251/sej/2024.20(4))
- Instytut Książki. (2021, 8 stycznia). Duży wzrost sprzedaży książek w Stanach Zjednoczonych. <https://instytutksiazki.pl/pl/aktualnosci,2,duzy-wzrost-sprzedazy-ksiazek-w-stanach-zjednoczonych,5957.html>
- Lesjak, Ż. (2023). Statystyki użytkowników TikTok – 2023. *Tridens Technology*. <https://tridens technology.com/pl/statystyki-uzytkownikow-tiktok/>
- Leskin, P., & Turek, A. (2020, lipiec 1). Historia powstania i rozwoju TikToka – popularnej aplikacji, której zakazać chce Donald Trump. *Business Insider*. <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/tiktok-historia-powstania-i-rozwoju-chinskiej-aplikacji-ktorej-zakazac-chce-donald/x8x5166>
- Lubińska, A. (2023). Współprace recenzenckie jako forma promocji książki w mediach społecznościowych. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 383(21). <https://doi.org/10.24917/20811861.21.26>
- Masłowska, M. (2023). Statystyki TikTok – 2022. *Widoczni*. <https://widoczni.com/blog/statystyki-tiktok/>
- Mik, J. (2024). „Całkiem szybka ewolucja”. Wstęp do analizy okolopandemicznych przemian społecznych obiegów literatury młodzieżowej w Polsce. *Literatura i Kultura*, 61, 70–99. <https://doi.org/10.32798/dlk.1343>
- Milwaukee Magazine. (2023). Inside Milwaukee Public Library's rise to TikTok stardom. Retrieved June 2, 2025, from <https://www.milwaukeeemag.com/inside-milwaukee-public-libraris-rise-to-tiktok-stardom>
- NPR Illinois. (2023, August 7). Milwaukee Public Library is gaining global attention because of its social media. Retrieved June 2, 2025, from <https://www.nprillinois.org/2023-08-07/milwaukee-public-library-is-gaining-global-attention-because-of-its-social-media>
- Penkowska, G. (2020). Komunikacja wizualna w dobie mediów cyfrowych. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 7, 29–36. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3567>
- Profil biblioteki Cape Breton Regional Library na TikToku. TikTok. <https://www.tiktok.com/@cbrlibrary>
- Profil biblioteki Cincinnati & Hamilton County Public Library na TikToku. TikTok. <https://www.tiktok.com/@cincylibrary>
- Profil biblioteki Milwaukee Public Library na TikToku. TikTok. <https://www.tiktok.com/@milwaukeepubliclibrary>
- Sanchez, M.J. (2022, październik 9). TikTok zmienia rynek książki. Autorzy i branża zdumieni, #BookTok ma 84 mld wyświetleń. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/pl/booktok-zmienia-rynek-ksiegarski/a-63494903>
- Seck, P. (2021). Violence against women during COVID-19. In *Rapid Gender*

- Assessment 2021*. United Nations. <https://media.un.org/photo/en/asset/oun7/oun7918072>
- Smółucha, D. (2017). Wizualizacja zjawisk i nowe obszary komunikacji obrazowej w stechnicyzowanej kulturze. W: *Wzrokocentryzm, wizualność, wizualizacja we współczesnej kulturze* (pp. 167-184). Wydaw. WAM, Akademia Ignatianum. <https://www.researchgate.net/publication/323695045>
- Sosnowska, J., & Wójciszyn-Wasil, A. (2024). Komunikacja influencerska o książkach na TikToku. Przykład profilu @mrukbooki. *Kultura Media Teologia*, 59, 99-112. <https://doi.org/10.21697/kmt.2024.59.09>
- Stewart, S. (2021, sierpień 26). How TikTok makes backlist books into bestsellers. *Publishers Weekly*. <https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industrynews/bookselling/article/87304-how-tiktok-makes-backlist-books-into-bestsellers.html>
- Szklarzewska, A. (2024, październik 9). How is the popularity of BookTok impacting the publishing industry? *Yale Daily News*. <https://yaledailynews.com/sjp2024/2024/10/09/how-is-the-popularity-of-booktok-impacting-the-publishing-industry/>
- Tenderenda-Ożóg, E. (2024). Kondycja polskiego sektora książkowego. Raport. *Biblioteka Analiz*. https://rynek-ksiazki.pl/wp-content/uploads/2024/10/raport_2024_elektroniczny.pdf
- Tenderenda-Ożóg, E. (2023, marzec 20). 150-proc. wzrost zainteresowania książkami Young Adult w Empiku. *Rynek książki*. <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/150-proc-wzrost-zainteresowania-ksiazkami-youngadult-w-empiku/>
- TikTok. (2023, październik 24). 10,6 milionów aktywnych użytkowników każdego miesiąca. Wspierająca się społeczność TikToka w Polsce dzieli się unikalnymi historiami, tworzy więzi i kreuje bohaterów. *TikTok Newsroom*. <https://newsroom.tiktok.com/pl-pl/pl-tiktok-community>
- TikTok. (2023, kwiecień 23). Celebrating #WorldBookDay on BookTok. *TikTok Newsroom*. <https://newsroom.tiktok.com/en-us/world-book-day-booktok-2023>
- Upworthy.com. (2023). Milwaukee Public Library's TikTok goes viral with viral video of 90-year-old manga reader. Retrieved June 2, 2025, from <https://www.upworthy.com/milwaukee-library-tiktok-viral>
- Washington Post. (2023, November 17). Public library viral TikToks: How libraries are using TikTok to engage audiences. Retrieved June 2, 2025, from <https://www.washingtonpost.com/technology/2023/11/17/public-library-viral-tiktoks>
- Wire. (2023). Pokolenie BookToka. Jak media społecznościowe zmieniają nawyki czytelnicze pokolenia Z. *Biblioteka Analiz*, 14-15(598-599). <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/pokolenie-booktoka/>
- Zasacka, Z., Chymkowski, R., & Koryś, I. (2024). Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2023 roku. *Biblioteka Narodowa*. <https://www.bn.org.pl/stan-czytelnictwa-2023>

WERONIKA KORTAS

Institute of Research on Information and Communication

Faculty of Philosophy and Social Sciences

Nicolaus Copernicus University in Toruń

e-mail: wkortas@umk.pl

ORCID 000-0002-4276-7651

BOOKS IN THE AGE OF SCROLLING: BOOKTOK AS A RESEARCH CHALLENGE

KEYWORDS: TikTok. BookTok. Readership. Books. Publishing industry. BookTokers.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author examines the #BookTok phenomenon on TikTok as a dynamic form of expression for contemporary reading culture. She analyzes its defining features, functions, and mechanisms, and highlights its potential impact on mass communication, the publishing market, and reading practices, particularly among younger audience. **Method** – The study adopts a theoretical and analytical approach, drawing on Polish- and English-language literature in the field, industry reports, and selected TikTok materials published under the #BookTok hashtag (January 2025). Examples of cultural institutions using the platform are also analyzed. **Results/Conclusions** – #BookTok has emerged as one of the most influential phenomena in the area of digital promotion of literature. Short, emotionally engaging video content shapes reading preferences and purchasing decisions, fostering new forms of cultural participation. **Conclusions** – The rise of #BookTok illustrates broader processes of medialization and personalization in communication, while simultaneously opening up new paths for research in the field of media and culture studies.

BOGUMIŁA CELER
Institute of Interdisciplinary Historical Research
Calisia University
e-mail: b.celer@uniwersytetkaliski.edu.pl
ORCID 0000-0003-1617-5334

HISTORICAL COLLECTIONS AND CONTEMPORARY LEGACY COLLECTIONS AS PART OF THE RESOURCES OF ACADEMIC LIBRARIES IN POLAND – AN OVERVIEW

Bogumiła CELER – librarian, PhD in the humanities in the field of bibliography and information science, assistant professor at the Institute of Interdisciplinary Historical Research, certified teacher and professional librarian. Member of the Board of the Kalisz Society of Friends of Learning, board member of the Society of Book Lovers in Kalisz, and member of the Polish Bibliological Society. She heads the Special Collections Department at the Pedagogical Library in Kalisz. Originator and editor-in-chief of the journal „Blżej Biblioteki. Pismo bibliotekarzy Wielkopolski południowo-wschodniej” (“Closer to the Library. Journal of Librarians from South-Eastern Greater Poland”). Author of several books and numerous articles published in regional and national academic and professional journals. An active participant in many scholarly conferences and curator of exhibitions. Her research interests include bibliography, with particular emphasis on special collections, scholarly communication, editing, regional history, and biographical studies.

KEYWORDS: Special collections. Academic libraries in Poland. Legacy collections in libraries. Historical collections. Preparation and dissemination of special collections.

ABSTRACT: Thesis/Objective – The aim of this article is to outline the presence of historical collections and contemporary legacies in academic libraries in Poland. The author highlights their significance as resources documenting scientific, cultural, and social activity, presenting selected examples of practices related to their acquisition, processing, and promotion. A key element of the text is a review of positions and opinions present in the literature on the subject – the article does not seek to formulate entirely new theories but rather to synthesize existing approaches and reflect upon them. The review section, showcasing selected collections from academic libraries, serves an illustrative function – its goal is to demonstrate the diversity of resources and their role in institutional practice, rather than to provide a detailed comparative analysis. **Research methods** – The article is based on a review-based approach. It draws on an analysis of secondary sources (specialist literature, reports, library websites, and institutional documentation) and a simplified form of case studies illustrating the practices of selected academic libraries. The analysis is complemented by reflections stemming from the author’s professional experience in working with archival legacies. **Results/Conclusions** – The collected examples show that legacy collections – ranging from personal archives to institutional documentation – play an increasingly important role in shaping the cultural and scholarly identity of universities. While some libraries focus solely on preservation, others actively engage in initiatives such as digitization, exhibitions, and public outreach. The examples of the University of Warsaw Library, the Nicolaus Copernicus University Library, and the University of Szczecin Library illustrate different but valuable approaches to integrating special collections into academic and public life. At the same time, the article points to certain challenges – including the lack of processing standards, insufficient funding, and uneven accessibility. The conclusion emphasizes that properly curated and managed historical collections and legacies can serve both as sources for research and as tools for strengthening academic memory and cultural continuity. As a reconnaissance, the text serves as an introduction to further research on special collections in Polish academic libraries and cultural institutions. The article underlines that librarians should act not only as archivists but also as active participants in the process of knowledge creation and scholarship.

INTRODUCTION

One of the main objectives of this article is to draw attention to historical collections and contemporary legacy collections as an important part of the resources of Polish academic libraries. Collections held in academic libraries are a resource attractive to researchers, discussed primarily by bibliologists, literary scholars and historians but also by representatives of other scientific disciplines (Borysowska, 2015, p. 6).

The diversity of collections held in academic libraries is presented every few years during academic conferences. Of particular note is a regular conference organised by the Pomeranian Library in Szczecin in

cooperation with the Library of the University of Szczecin. The organisers invite the community of librarians and researchers in special collections to join the debate. Speakers share the results of their bibliological research – typographical, bibliographic and provenance studies. They devote considerable attention to the collections of old printed matter, manuscripts, cartography, music-related resources, graphics, etc. in the individual libraries. At one of these conferences, a few years ago, Mirosław Supruniuk put forward the thesis that the role and importance of academic libraries in the near future will be determined precisely by special collections, historical collections and contemporary legacy collections held in libraries “for the benefit of national culture”, and that their growing importance should be talked about. Supruniuk also formulated another thesis, in his speech he noted that “once almost all books important to readers have been made available on the Internet, there will be only one reason for coming to libraries – and it will be special collections. It is therefore in the well-understood interest of university libraries to “have special collections” (Supruniuk, 2010, p. 12).

METHODOLOGY

The methodological approach adopted in this study is based on an analysis of the methods of collecting, preparing, keeping and popularising historical collections and legacy collections in Polish academic libraries. The article adopts a review-based approach, grounded in the analysis of subject literature, conference materials, and institutional sources such as library guides, reports, and content published on the websites of selected academic libraries. In the descriptive part, a simplified case study method is used to present selected practices related to the acquisition, processing, and promotion of special collections. On the theoretical level, the article synthesizes views found in bibliological, archival, and museological literature, taking into account the perspectives of researchers such as M. Supruniuk, A. Kulecka, K. Walczak, and H. Dymnicka-Wołoszyńska. An additional element of the analysis is the author’s reflection based on her professional experience in working with legacies within the library environment. In this article, the focus is on special collections documenting the activities of individuals, organisations and institutions, manuscript legacy collections, often also having a museological character. At this point, the author would like to point out the principles of preparing collections. This article attempts to explore the idea of gathering and storing collections using several selected university libraries as examples. The use of these models by other academic libraries, but also public ones, could bring them several major benefits, such as scientific development, opening to external cooperation or taking the lead in promoting culture and science.

ABOUT DEFINITIONS AND TERMINOLOGY

Various terms are used to refer to the type of library resources that will be discussed, such as “collection”, “legacy collection” or “personal archive”. The term “archival legacy collection” is often used to describe material documenting the activities of private individuals; in libraries, the term “manuscript legacy collection” is more commonly used. However, the above terms do not appear in any encyclopaedia or dictionary of library science known to the author. *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (Encyclopaedia of Contemporary Polish Library Science) defines “manuscript collections”. In the latest *Encyklopedia Książki* (Encyclopaedia of the Book), the broad presentation of content in the entries required the use of two-part headings, which is what happened with the entry “Manuscripts” to which two headings “Collections. Legacy collections” were added. The entry reads that: “the category of library manuscripts consists essentially of manuscripts of private origin, produced as a result of the personal, unregulated creativity and activity of individuals. (...) They include (...) also personal legacy collections” (Żbikowska et. al, 2017, p. 666). “Archival legacy collection” is defined in *Polski słownik archiwalny* (Polish Dictionary of Archival Science).

REVIEW OF THE POLISH LITERATURE ON THE SUBJECT

Studies concerning individual collections or legacy collections in a variety of institutions are repeatedly undertaken by researchers to be published in professional archival, library or museum science journals. Some steps in the study of collections have been made thanks to the aforementioned Mirosław Supruniuk who noted that there is a new understanding of what is meant by the term “special collections” – far removed from relying solely on formal criteria. In addition to groups, departments or sections of early printed books, manuscripts, photographs, cartographies etc. which have been in existence for many years, collections-departments are also being established in libraries (Supruniuk, 2010, p. 14). At this point, it is worth noting that historical book collections also function in libraries, but this is a subject for a separate paper.

Alicja Kulecka’s article (Kulecka, 1999) is entirely devoted to the subject of legacy collections documenting the activities of private individuals in an attempt to provide a systematic approach to this issue; however, the author focuses on presenting it mainly from the perspective of archival science.

Also worth mentioning is the text by Prof. K. Walczak entitled “Idea kolekcji w dziejach i współczesnej działalności polskich bibliotek pedagogicznych” (“The Idea of Collections in the History and

Contemporary Activity of Polish Pedagogical Libraries”). The author refers to the concept of “historical collections”, which is well-known and used in the activities of academic libraries, explaining that it is based on not separating the elements of a large donation and accepting it in its entirety. A distinction can be made between individual donations involving the donation to the library of the entire oeuvre of a particular author (writer, artist, distinguished professor) and donations by institutions including archival documents, chronicles, photographs, etc.). As emphasised by Prof. K. Walczak, “the advantage of keeping a donation undivided is that it retains its original shape, which is particularly important in the case of individuals, as often in addition to their personal collection of books, the donation may include manuscripts, (letters), graphic collections (...), photographs, awards, diplomas, and last but not least, tools for creative work (desk, typewriter, graphic studio, etc.). The prerequisite for the proper storage and use of such collections (...) is adequate premises, often bearing the name of the donor” (Walczak, 2015, p. 11-12).

Historical collections are diverse in terms of size, organisation, as well as their value in terms of their content and their historical and often artistic value.

In recent years, the issue of personal archives and manuscript collections held in libraries, museums, and archives has been gaining increasing interest among academic and archival communities. This is evidenced by numerous events and scholarly publications dedicated to this subject. Of particular note is the activity of the Scientific Library of the Polish Academy of Arts and Sciences (PAU) and the Polish Academy of Sciences (PAN) in Kraków, which has been organizing international conferences on special collections since 2020. One of the outcomes of these initiatives is the multi-author monograph “*Littera scripta manet. Manuscript Collections in the Holdings of Libraries, Archives, and Museums*”, published in 2022 by the Polish Academy of Arts and Sciences (Danowska, Fluda-Krokos, 2022). The publication comprises 28 articles written by authors from 22 institutions, presenting research on manuscripts from various academic and cultural centers.

In the context of other initiatives, it is worth noting that the European Solidarity Centre in Gdańsk organized a conference in December 2023 entitled *Legacies in Archival, Museum, and Library Collections*, focusing on the processing, digitization, and promotion of personal archives. Similarly, the Kalisz Society of Friends of Learning, as part of the project *Biographical Research in a Regional Perspective*, held a conference in 2022 that concentrated on legacies as sources for biographical studies.

Additionally, the Archive of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Kraków organized a scholarly conference in October 2019 titled *Legacy in the 21st Century*

– Problems of Acquisition, Processing, and Accessibility. The event was dedicated to the topic of personal archives across various academic and cultural institutions. Its main goal was to gather voices of archivists and scholars from across Poland in order to discuss the issue and prepare a draft of new methodological guidelines for processing such legacies.

PRINCIPLES OF COLLECTING AND PREPARING HISTORICAL COLLECTIONS

The effort undertaken by contemporary academic libraries to build historical collections requires appropriate work organisation and clear priority setting for the work of the division, sections or departments under whose care the collections in question are kept. The following issues are of relevance:

- preparing librarians to take professional care of unusual collections,
- appropriate distribution of activities within the team,
- solving the issue of expanding historical collections with a limited budget,
- ensuring proper storage conditions for the collections,
- selecting preparation methods in line with current standards,
- regulating the availability of materials for research, through the organisation of exhibitions, the publication of catalogues and the rental of items (Wielgut-Walczak, 2009, p. 157).

Collections are often assigned to library resources in manuscript sections. It is worth noting at this point that, for some of the material, it can be debatable whether it is library manuscripts or archive materials (e.g.: correspondence, diaries, journals, subsequent manuscript and typescript editions of articles and books, etc.) (Kulecka, 1999; Mycio, 2024). The question that arises is whether libraries should be collecting these types of documents; do they not, possibly, belong in archives? The answer, of course, is not definitive. Manuscript materials are stored in libraries, archives or museums, depending on their nature (Gaziński, 2007, p. 311-312). In Polish libraries, it is generally assumed that it is the owner of a legacy collection who decides which institution they wish to donate their materials to and that this institution should respect this choice.

The act of donating a legacy collection to a library is most often formally expressed as a contract in which the donor relinquishes the rights to the donated material; the copyright continues to belong to the legal heirs. On more than one occasion, collections were handed over without any written documentation of this fact. The methods of acquiring collections for library resources vary. Gifts (including through legacies) are most common, while purchases are less common. There have also been transfers by institutions

and exchanges of these materials between libraries, museums and archives. Collections are also held in Polish libraries on deposit¹. Unusual formats and the diversity of materials pose a major challenge in preparing, storing and making such documents available in libraries.

Collection preparation methods vary, with each library adapting and modifying generally accepted principles to suit its needs. "Just as human life cannot be put into a rigid framework because of its uniqueness and richness, similarly, man-made and collected materials require an individual approach." (Majkowska, 2018) However, a constant reference point is *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich* (Guidelines for the Preparation of Manuscripts in Polish Libraries) issued in 1955 (Horodyski, 1955)² and *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych* (Guidelines for the Preparation of Archive Legacy Collections Left by Scholars) issued in 1990 (Dymnicka-Wołoszyńska et al., 1990).

The guidelines provided by both foreign and Polish literature on organising legacy collections require that in the case of collections with a layout defined by the author, this layout should be preserved or recreated as faithfully as possible (Mamczak-Gadkowska et al., 2001, p. 160).

The first stage of preparing a group is organising the materials, which is generally the most time-consuming task. Metal elements – paper clips and staples – are removed from the materials. Documents are placed in acid-free covers and folders.

The processing of personal legacies in academic libraries is usually based on dividing the materials into several main thematic groups, corresponding to the creator's body of work, biography, and areas of activity. This structure typically includes biographical materials, documentation of professional and academic activity, creative works, correspondence, family materials, and working documents. In accordance with current guidelines for processing legacies, librarians aim to preserve the original order established by the creator, if it can be reconstructed. In other cases, a subject-based arrangement is applied, following an established archival schema.

Each collection is treated individually, taking into account the specific nature of the materials and their physical form. The processors adapt the descriptive structure to the character of the collection, guided by best practices for handling legacies in libraries and archives, as well as by their

¹ One of such collections was the archive of Karol Libelt at the Jagiellonian Library, collected by Józef Łepkowski and donated by him to the Library in 1900; a small number of manuscripts held in the resources of the Nicolaus Copernicus University Library in Toruń (BUMK) are also on deposit – the archives of the Sczaniecki family of Nawra are an example of this. See Andrzej Mycio, *Metody...*

² *Wytyczne opracowywania rękopisów w bibliotekach polskich*, elaborated by B. Horodyski, Wrocław 1955. Methodological guidelines for the preparation of manuscripts are also provided in the introductory notes to the editions of the manuscript catalogues of the National Library. See *Archiwum Zbigniewa Herberta. Inwentarz*, elaborated by H. Citko, Warsaw 2008.

professional experience. This type of flexibility allows for the preservation of the collection's integrity and research value while enabling effective access for interested users.

What can be said from the perspective of a librarian who handles these types of documents on a daily basis is that it is very moving to look through legacy collections, biographical material, personal documents, diaries, notebooks, letters, postcards from people who are often known only from the literature and with whom one has not dealt personally. A scientist's legacy is first and foremost their contribution to science, their field and their discipline. However, what also remains of a scholar, as well as a writer or artist, is a legacy in the most physical sense: his or her rough drafts, notes, lecture outlines, book notes, press cuttings and flashcards. They are the "workshop" that a person has kept for themselves in paper format, and therefore in a manner and arrangement that was convenient for them, to which they had become accustomed over the years.

With regard to the storage of this type of material, it is worth emphasising that both the storage room for special collections and the reading room for such collections should be climate-controlled rooms so that they are stored in near-perfect conditions. This, of course, guarantees their long life but it does not make them eternal. For this reason, for several years Polish libraries have been engaged in the process of either scanning selected material from their collections or scanning entire collections³.

PUBLIC PRESENTATION – ARTICLES, THEORETICAL LECTURES, EXHIBITIONS

Owing to the storage of diverse resources, the library becomes a treasury of book culture in the broadest sense, but also a treasury of national culture with its indigenous collections. It is these values that inspire the decisions of donors to give their collections to institutions that should cater for the needs of science and education through scientific research and other activities.

The prestige of a library is raised by the ownership of this type of resources. Particularly as far as academic libraries are concerned, it seems that the resources they hold play an important role, becoming a showcase but also a way of promoting the entire university (Biłozór, 2010, p. 82).

³ „Patrimonium” (full name in Polish „Patrimonium – digitalizacja i udostępnienie polskiego dziedzictwa narodowego ze zbiorów Biblioteki Narodowej oraz Biblioteki Jagiellońskiej”; En. “Patrimonium – digitisation and access to the Polish national heritage from the collections of the National Library and the Jagiellonian Library”) – a 3-year digitisation project, scheduled for 2017-2020 whose main objective is to provide broad and free access to the most valuable and oldest historical Polish writings of the two most extensive libraries in Poland (the National Library and the Jagiellonian Library).

Libraries are willing to harness not only the scholarly potential but also the exhibition potential of their collections. Theoretical lectures on individual collections are held, combined with exhibitions of original documents. Exhibitions are an important option for making the collection accessible to the public. Of particular value are large-scale exhibitions accompanied by extensive topical commentaries, exhibition catalogues and multimedia presentations. These exhibitions often assume the shape of a joint library and university project, consolidating the academic milieu. It is now common to organise professionally prepared display board exhibitions which subsequently take the form of virtual exhibitions available online.

It is also important to organise an exhibition room or a small space within the library or university to display selected items. There are also substantial benefits from taking initiatives that integrate the library with other institutions. Ready-made exhibition boards or original items from individual collections are frequently rented to various institutions for both national and international exhibitions. An issue of great importance is the cyclical nature of the exhibitions and their visual attractiveness.

The ideal place to popularise special collections, already in widespread use, is the websites of individual libraries. They offer a vast range of possibilities. Individual valuable historical items can be displayed by designating them as "This Month's Highlight", for example. The Jagiellonian Library promotes its collections on a blog, which also has a profile on Facebook. It features regular posts about special collections entitled "Did you know that the Jagiellonian Library holds...?". The blog of the University of Warsaw Library is also worth recommending.

It is also worth mentioning the very simple ways in which valuable items included in special collections can be presented. Such an opportunity is offered by the publicity materials available from the individual libraries, i.e. a variety of calendars, notepads, postcards or bookmarks using motifs taken from the collection.

OVERVIEW OF COLLECTIONS IN SELECTED ACADEMIC LIBRARIES

The examples of historical collections and contemporary legacies in academic libraries presented in the following part of the article are selective and illustrative in nature. The selection of institutions is not based on uniform criteria and does not aim to provide a comprehensive overview of the issue. The author's intention is to present a cross-sectional view of the presence of legacies in various types of libraries – both in well-established institutions with long-standing traditions and in newer ones that are active on a regional or specialized level. This perspective makes it

possible to observe diverse institutional approaches and practices related to the acquisition, processing, and dissemination of special collections.

In making a very general review of the forms of institutional management of historical collections and contemporary legacy collections in selected Polish academic libraries, it should be noted that the oldest collection of materials resulting from the activities of various individuals is held at the Jagiellonian Library (JUL). Władysław Wisłocki, publishing a catalogue of the library's manuscripts in the second half of the 19th century, wrote that "the resources (...) date back to the early years of the 15th century, as they mainly originated through donations and legacies from professors, masters, bachelors and students of the university". JUL also served as an archive collecting official documents, and it stored the diplomas and privileges issued by the University (Kulecka, 1999, p. 76). The donation to libraries of manuscript materials resulting from the activities of private individuals was a common practice in the 19th century. The materials from most scholars, cultural figures and politicians were placed in library collections or museums. It was rather rare for this type of material to be handed over in the 19th and early 20th centuries to archives associated with the administration of the partitioning powers. It was libraries that were at the time establishments that were more open and well-known in different social groups than archives.

The resources of the JUL collection increased considerably during Karol Estreicher's directorship (1868-1904), at which time the library acquired, among others, the legacies of Joachim Lelewel (1882), Józef Ignacy Kraszewski (1888) and Żegota Pauli (1896), and a collection of autographs by Władysław Górski (1902). Between the wars, the manuscript resources grew slowly but steadily. After the war, library resources were expanded through donations and purchases to include family archives such as the Ledóchowski Archive (1969), the Pusłowski Archive (1999) and the Pawlikowski House Archive (2000), as well as numerous legacies left by writers and scholars (Kowalczyk, 2003). In 2014, the manuscript legacy of Zofia Stryjeńska was accepted at the JUL as a gift from her heirs living in Switzerland. Zofia Stryjeńska's legacy, after being sorted and entered into the accessions of the Manuscript Section of the JUL, was presented at the exhibition "Stryjeńska. Portret ze słów" ("Stryjeńska. A Portrait from Words"), held at the Jagiellonian Library from 19 November to 18 December 2015 (Jaglarz, 2016, p. 17).

Another example to be mentioned is the collections held at the University of Warsaw Library (UWL). Among them are archive materials of monastic congregations of the Capuchins, Augustin monks, Canons Regular, Carmelites, nobility miscellanea, autographs of Enlightenment writers (Ignacy Krasicki, Stanisław Trembecki, Franciszek Zabłocki and fragments of Józef Wybicki's archive). Of the more than 150 loose

documents and diplomas (12th-19th centuries), manuscripts relating to Mogielnica, including medieval charters of the Mazovian dukes, form a coherent entirety.

Of interest is the collection of the Warsaw Scientific Society, founded in 1907 and originating from the Warsaw circle of members of the Krakow Academy of Arts and Sciences.

A separate group consists of materials of the Evangelical-Reformed Church with archives from the 16th to the 20th century, containing sources for the history of the Reformation and the dissident movement in Poland and excerpts from the legacies of clergymen and followers including Aleksander Woyde and Józef Spleszyński.

A very important part of UWL resources are the legacies and archives of eminent personages of the 19th and 20th centuries, writers, scholars, political and social activists, autographs and letters of, among others, Stefan Żeromski, Julian Tuwim, Maria Konopnicka, Eliza Orzeszkowa, the legacy of Maria Dąbrowska and her husband Marian Dąbrowski, and many others (Gabinet rękopisów, 2025).

More attention should be devoted to the Archive of Polish Composers (UWL APC) (previous name: Archive of Polish Composers of the 20th Century). It is the only institution in Poland that strives to collect as exhaustive documentation as possible of the sources of Polish contemporary music making. The archive was established in 1958 as a separate part of the Branch (later Department) of the Music Collection of the UWL. The resources comprise more than 40,000 items. In addition to music manuscripts, there are letters from and to composers, several thousand photographs, posters and concert programmes. The rest of the resources include various types of biographical material (personal documents, family documents, literary and journalistic texts, as well as museum artefacts) (Gabinet zbiorów muzycznych, 2025).

The most valuable part of the APC collection is undoubtedly the compositional and literary legacy of Karol Szymanowski (1882-1937). As a symbol of the importance of this collection to the Library, Szymanowski's Etude in B flat minor is inscribed on one of the plaques on the façade of the UWL building.

The library is also the depository of the valuable archives of the composer Roman Palester. Over the years, the library has undertaken many activities to disseminate knowledge about this fascinating individual and his outstanding musical and journalistic output. By virtue of his will (thanks to the efforts of Prof. Z. Helman), the entire legacy of Palestra was entrusted to the Archive of Polish Composers at the University Library in Warsaw, which thus became the main center for preserving the memory of the great artist. The University Library in Warsaw holds a vast collection of extremely valuable composer autographs, sketches, various documents,

photographs, as well as a fascinating collection of over 600 typescript scripts of his radio broadcasts. (Biblioteka, 2025; Fundacja, 2025).

In addition to the fundamental function of collecting and developing resources, the activities of the Archive are also aimed at safeguarding and popularising them. The microfilming of the most valuable collections has been underway for a long time, and more recently selected items have also been digitised. Whenever funds are available, maintenance of *cimelia* is conducted.

The archive has published some significant works.

An interesting example of legacy and its dissemination and popularization is the material donated by Joanna and Jan Kulma from Strumiany to the Main Library of the University of Szczecin. In 2002, the Strumiany Room (now the "Joanna and Jan Kulma Room"), which houses the collection, was officially opened in the Main Library building. Mr and Mrs Kulma donated part of their book collection and literary archive to the library.

The library organises "Strumiany Meetings" in the room – a series of meetings on historical topics addressed to academics, students and residents of Szczecin. The "Meetings" have become a regular element of the scientific and cultural life of the Main Library of the University of Szczecin (Ganakowska, 2014).

The newest part of the resources of the Nicolaus Copernicus University (NCU) Library consists primarily of the legacies of scholars, social activists and people of culture, among which most material originates from NCU professors. The library also has a large collection of 19th- and 20th-century documents, comprising several hundred units of material produced by Baltic Germans. The legacies of other eminent figures, not working at Nicolaus Copernicus University, but connected with the Pomeranian region, Vilnius region (in connection with the legacy of Stefan Batory University) and the person of the University's patron, Nicolaus Copernicus, are also collected occasionally. Among the most important of these is the manuscript legacy of the renowned Copernicologist, New York University professor Edward Rosen.

The unique archival and artistic materials collected at the University Library in Toruń have made it possible to create two units whose establishment, resources and activities are aimed specifically at strengthening the library's scientific offer. These two independent units within the structure of the University Library are Emigration Archives and the University Museum. In 1995, a department called the Archives of Emigration was established in the University Library, whose task is to collect, prepare and make available for research purposes the legacy of emigration writers, journalists, publishers, people of culture, science and artists, their books and memorabilia, as well as the archives of periodicals,

publishing houses and bookshops, art galleries and cultural, social, veteran and political institutions active in exile in the 20th century. Based on the Archive's resources, master's theses and doctoral dissertations are being written, articles prepared, books published and exhibitions organized (Supruniuk, 2010, pp. 12-13).

The KUL Library's collection of cimelia was established mainly through donations made to the University. An important place is also occupied by archival legacies of Jan Stecki, Fr. Bronisław Ussas (Mańkowska, 1979), dr Zygmunt Klukowski and Tadeusz Turkowski (Zezula, 2007, 2011). Extremely important in adding to the collection, especially of manuscripts are the legacies of university professors: Stanisław Smółka, Taszycki and Białkowski. The Library also holds the Archives of the Philomaths (Philomathic Society in Vilnius).

Several valuable special collections are held in the Main Library of the Pedagogical University of Krakow (hereafter ML PU), among which the legacy collections left by academics stand out. These include:

- the legacy of the astronomer Professor Tadeusz Banachiewicz,
- the legacy of the literary historian and educator Professor Wincenty Danek,
- the legacy of the literary historian Professor Mieczysława Romanówna,
- the legacy of the astronomer dr Lucjan Orkisz,
- the legacy of the mathematician Professor Zofia Krygowska (Błach, 2019).

It is also worth mentioning at this point that the library of the Faculty of Humanities at the PU houses the rich legacy of the historian Marian Tyrowicz. It consists of 76 thematic portfolios containing documents on social life relating mainly to 19th-century Galicia, Lviv and Kraków.

Referring to the professorial legacies, it is also worth mentioning the scientific legacy collection of prof. Józef Litwin held at the University of Lodz Library. The materials included in the legacy collection constitute a panorama of administrative law in Poland between 1945 and 1966 (Tynecki, 1991). The groups of manuscripts of the ULL also include the legacy collections left by Paweł Hulka-Laskowski, Jan Koprowski, Jan Muszkowski, Stanisław Mazurkiewicz and Helena Radlińska. This Section's collection also includes, among other things, directorial and theatrical copies of Polish dramas and librettos from the 19th and 20th centuries, family archives (including 17th-18th-century family correspondence, economic and estate documents), archives of institutions, societies, publishing houses and press editors.

Also worth mentioning are the collections of correspondence held in the Library of the University of Opole. Acquired mostly by donation, the letters of deceased professors, secured and prepared, become a valuable

source of information and material for both regional and biographical scientific research. Private correspondence often links personal matters with information about what is close to the scientist – the environment from which they grow up, in which they develop, in which they obtain particular degrees and titles, of which they become a pride or a distinctive figure. People of science, not only through their scientific achievements but also through their personalities, contribute to this environment and give it distinctive characteristics.

On the basis of the correspondence held by the library: letters from Prof. Władysław Studencki to Prof. Jan Trzynałowski and letters from Prof. Jan Trzynałowski to Prof. Zdzisław Piasecki, it is possible to demonstrate the extent to which collections of letters – as a specific type of special collection – make it possible to broaden knowledge of the local scientific milieu of Opole and Wrocław (Kmieciak, 2010, p. 28).

The resources of the University of Silesia Library are also partly comprised of collections. The Franciszka and Stefan Themerson Collection could be mentioned as an example. The collection includes, among other things, books owned by the Themersons, publications of Gaberbocchus, a publishing house run by the Themersons in London, original drawings by Stefan and Franciszka, book cover designs, photographs, an extensive collection of foreign-language avant-garde magazines once owned by Stefan, manuscripts and typescripts, posters and memorabilia.

While browsing the websites of the libraries of state higher vocational schools in Poland, the author did not come across any traces of the presence of legacies of authors, writers or professors associated with the schools. Perhaps a thorough search or distributing a survey would provide accurate information. The author's attention was drawn to the collection of the Library of the State Vocational School in Głogów. The library has established a Department of Regional Studies, the so-called "Bibliotheca Glogoviensis". The Department was established mainly on the basis of the library deposit of the Głogów Area Society. "Bibliotheca Glogoviensis" contains monographs and periodical collections relating to the past and present of the Głogów area and its surroundings, as well as collections of ephemeral prints, materials with a manuscript status, collections of photographs and material on the history of some of the region's factories and enterprises that no longer exist.

The above examples are a good illustration of the skilful management of materials left behind by artists, writers and scholars. They are initiatives that focus on the development and use of legacies whose value has often been verified by the passage of time. It is impossible to cite all academic libraries, which is why the author has focused only on selected university libraries. At this point, it should be emphasised that academic libraries such as the National Library, Scientific Library of the PAAS and the PAS

in Cracow (Fluda-Krokos 2023; Klemenski, 2023), the Raczyński Library (Przybyszewska, 2015), the Kórnik Library, the Ossoliński Library or the Library of the Poznań Society of Friends of Science (Boksa, 2011) also have rich historical collections. The walls of public libraries also hold a wealth of historical collections (Biliński, 1994).

CONCLUSIONS

Historical collections are an important testimony to the creative work of their owners. They are of great interest and are a diverse resource of documents and archival material that can serve as source material for various studies. In the case of the legacies of writers, artists and professors, they are testimony to their scientific or artistic development. Remarkably, the collections provide some, one might say unique, documentation of the work and formation of the workshop of the author, the scientist of the pre-computer and pre-internet era (Wierzchosławski, 2011, p. 123). Professorial collections provide not only biographical information about the scientists in question, but also indirectly tell the stories of the universities with which they were associated. Regardless of their value in terms of content, those available in libraries also provide interesting historical testimony and can be used for teaching purposes to present the transformations in the development and functioning of the scientific workshop at the end of the “age of the pencil, fountain pen and typewriter”.

Collections also undoubtedly have a certain subjective significance for the community associated with a particular library or university, or for academics and authors for whom it is important to take proper care of the legacy of a faculty member who has influenced their thinking. It is often that the handling of a particular professor’s legacy becomes a bottom-up initiative arising from the heartfelt need of his or her students. It should be emphasised that these initiatives are made possible thanks to the support of university authorities and administrative bodies.

Libraries or university archives that gather and preserve historical collections often also become organisers of conferences dedicated to profiles of the individuals whose collections they have cared for. These result in the publication of books, including, for example, editions of manuscripts, collections of correspondence and collection catalogues. Libraries also document collections in the virtual space, allowing access to electronic versions of the materials that belong to the collections.

This article aims not only to present examples of special collections that are part of academic libraries but also to draw attention to the problem of managing, preserving and preparing potential legacy collections. There will always be those who feel that something should be done with the

paperwork left behind by a deceased artist, author, activist or professor. However, their suggestions will always be a bottom-up, subjective process, while libraries will either seek to take over these legacies or aim to develop objective criteria for their selection. Can such criteria be defined, however, and when such a legacy emerges, are we in a position to judge which are worth preserving and which are not? It is worth taking care – in spite of limited resources and lack of “processing capacity” – to preserve the collection without prejudging the future value of the materials being acquired.

Historical collections and personal legacies preserved in academic libraries represent a valuable source of knowledge about the scholarly, cultural, and social achievements of university communities. Although these collections are often heterogeneous and acquired on an ad hoc basis, they form an important component of institutional memory and identity.

The review conducted indicates that libraries adopt various approaches to managing legacies – some limit themselves to preservation, while others actively integrate them into academic and promotional activities. Examples of initiatives undertaken by the University of Warsaw Library (e.g., the digitization of Roman Palester’s legacy), the Nicolaus Copernicus University Library (establishment of the Archive of Emigration), and the Main Library of the University of Szczecin (the public event series “Strumiany”) demonstrate that such collections can serve as active tools for integrating academic communities and promoting a university’s heritage.

At the same time, several key challenges have been identified: the lack of standardized processing procedures, limited staffing and financial resources, and varying levels of collection accessibility. Attention is drawn to the need for the development of best practices and mechanisms for institutional support. Maintaining proper storage conditions – including climate-controlled stacks and reading rooms – remains an aspiration rather than a standard.

This review article does not claim to exhaust the topic but serves as a starting point for further research into the role of special collections in academic libraries and other institutions that preserve intellectual heritage. When properly processed and made accessible, these resources hold not only documentary value but also scholarly, educational, and identity-building potential.

The librarian who prepares a collection and incorporates it into the library resources is often the first researcher. New source inspirations within the collections foster the emergence of a new generation of academics, also among library staff. However, there is a need for passionate librarians and collaboration between librarians and academics within their research. Such work is the work of a specific individual, an educated employee who has and acquires the necessary knowledge, it involves research and

scientific work. The work on scientific legacy carried out by insightful librarians contributes to research papers in the fields of biographical writings, science studies and regional history, while academically active librarians can contribute to the local scientific community and be its part (Kmieciak, 2010, p. 38-39).

BIBLIOGRAPHY

- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (2025, 28 maja). *Roman Palester*. <https://palester.polmic.pl/index.php/pl/>
- Biliński, L., (1994). Kolekcje historyczne i literackie w zbiorach bibliotek publicznych. *Poradnik Bibliotekarza*, 7/8 (wkładka), 1-16.
- Biłozór-Salwa, M., (2010). Artistic Collections in Academic Libraries: the Print Room of the University of Warsaw Library. In: M. Kocójowa (Ed.), *Libraries, Information, Book: Interdisciplinary Research and Practice in the 21st Century*, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Uniwersytet Jagielloński.
- Boksa, M., (2011). Spuścizny konserwatorów zbiorów, kierowników i dyrektorów Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Biblioteka*, 15(24), 73-95.
- Błach, M., (2019). Spuścizny pracowników nauki w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego. *Biblioteka i Edukacja*, 15, 125-126.
- Borysowska, A., (Ed.) (2015). *Zbiory specjalne w bibliotekach polskich. Problematyka badawcza i organizacyjna*. Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica.
- Citko, H., (2008). *Archiwum Zbigniewa Herberta. Inwentarz*. Biblioteka Narodowa.
- Danowska, E., Fluda-Krokos, A. (Eds.) (2022). *Littera scripta manet: zbiory rękopiśmienne w zasobach bibliotek, archiwów i muzeów*. Scientific Library of the PAAS and the PAS in Cracow.
- Dymnicka-Wołoszyńska, H. et al. (1990). *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*. Archiwum Polskiej Akademii Nauk.
- Fluda-Krokos, A., (2023). Spuścizna Macieja Bayera w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. In: B. Celer (Ed.), *Spuścizny w zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych bazą źródłową w badaniach biograficznych* (pp. 219-239). Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Fundacja Uniwersytetu Warszawskiego (2025, 28 maja). *Roman Palester*. <https://www.fuw.pl/article/dokonanie/roman-palester>
- Gabinet rękopisów. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (2025, 29 maja). <https://www.buw.uw.edu.pl/zbiory/zbiory-specjalne/gabinet-rekopisow/>
- Gabinet zbiorów muzycznych. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (2025, 29 maja). *Archiwum Kompozytorów Polskich*. <https://www.buw.uw.edu.pl/zbiory/zbiory-specjalne/gabinet-zbiorow-muzycznych/>
- Ganakowska, U., (2014). Joanna i Jan Kulmowie ze Strumian w „Nowych Strumianach” Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego. *Bibliotekarz Zachodniopomorski*, 2, 44-47.
- Horodyski, B., (Ed.) (1995). *Wytyczne opracowywania rękopisów w bibliotekach polskich*. Zakład Imienia Ossolińskich.

- Jaglarz, M., (2016). Spuścizna rękopiśmienna Zofii Stryjeńskiej (1891-1976) w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, LXVI, 17.
- Klemenski, M. A., (2023). Spuścizny w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie – przykład spuścizny rodziny Dayczaków. W: B. Celer (Ed.), *Spuścizny w zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych bazą źródłową w badaniach biograficznych* (pp. 264-277). Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Kmiecik, B., (2010). Korespondencja pracowników naukowych w zbiorach biblioteki uniwersyteckiej jako źródło wiedzy o lokalnym środowisku naukowym. In: R. Gaziński (Ed.), *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych. Materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, 9-11 września 2009*, Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica.
- Kowalczyk, M., (2003). Biblioteka Jagiellońska. In: D. Kamolowa (Ed.), *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce* (pp. 101-121). Biblioteka Narodowa.
- Kulecka, A., (1999). Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce. *Archeion*, 100, 70-95.
- Gaziński, R., (2007). Materiały archiwalne, materiały biblioteczne a warsztat pracy historyka. In: D. Kuźmina (Ed.), *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych* (pp. 311-312). Wydaw. SBP.
- Majkowska, R., (2018). Bogactwo, różnorodność, rozproszenie... Archiwum osobiste (spuścizna) okiem archiwisty. In: A. Górski (Ed.). *Spuścizny – co po nas zostaje? Zagadnienia metodologiczne. Materiały konferencji naukowych organizowanych przez Archiwum Nauki PAN i PAU i Polską Akademię Umiejętności* (pp. 11-16). Archiwum Nauki PAN i PAU.
- Mamczak-Gadkowska, I. et al. (2001). Opracowanie materiałów archiwalnych z XIX-XX wieku. In: S. Nawrocki & S. Sierpowski (Ed.), *Metodyka pracy archiwalnej*. Wydaw. Naukowe UAM.
- Mańkowska, H., (1979). *Zbiór rękopisów ofiarowanych przez ks. Bronisława Ussasa Bibliotece KUL, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 39, 57-126.
- Mycio, A., (2024). Metody opracowania spuścizn po uczonych w sekcji rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. In: *Archiwa I Kolekcje Prywatne – Dziedzictwo Archiwalne, Dziedzictwo Kultury*. https://archiwa.gov.pl/images/docs/konferencja/Andrzej_Mycio.pdf
- Przybyszewska, A., (2015). Spuścizna Stefana Balickiego w zbiorach Domu Literatury Biblioteki Raczyńskich, *Biblioteka*, 19(28), 117-128.
- Supruniuk, M. A., (2010). Zbiory specjalne w bibliotekach naukowych. Obowiązek czy przyjemność. In: Gaziński R. (Ed.), *Zbiory specjalne i regionalia w polskich bibliotekach naukowych i publicznych: materiały z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, 9-11 września 2009*. Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica.
- Tynecki, J., (1991). Teki Litwina: o spuściznie naukowej prof. Józefa Litwina w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum*, 2, 199-220.
- Walczak, K., (2015). Idea kolekcji w dziejach i współczesnej działalności polskich bibliotek pedagogicznych. In: A. Fluda-Krokos & B. Janik (Ed.), *Kolekcje w zbiorach bibliotek pedagogicznych*. Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

- Wielgut-Walczak, J., (2009). *Ikonosfera Biblioteki Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie: Gabinet Rycin, Gabinet Plakatów i Galeria Jednej Książki*. W: M. Komza (Ed.), *Świat w obrazach. Zbiory graficzne w instytucjach kultury – ich typologia, organizacja i funkcje*. Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wierchosławski, R., (2011). Kilka uwag o problemach z przekazywaniem i wykorzystaniem spuścizn uczonych. In: H. Krajewska et al., *Spuścizny w zbiorach poznańskich archiwów i bibliotek*, Wydaw. Rys.
- Zezula, B., (2011). *Archiwum księgarni i drukarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie w świetle spuścizny Tadeusza Turkowskiego ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*. In: T. Rodziewicz (Ed.), *Związki Lublina i Wilna: Studia i materiały*, t. 1 (p. [327]-355). Towarzystwo Przyjaciół Grodna i Wilna, Oddział w Lublinie.
- Zezula, B., (2007). *Archiwum i biblioteka Tadeusza Turkowskiego i jego rodziny źródłem badań do działalności oświatowo-kulturalnej wśród społeczeństwa polskiego na początku XX w.* In: A. Krawczyk, *Książka ponad podziałami* (p. [277]-291). Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Żbikowska-Migoń, A. & Skalska-Zlat, M., (Ed.). (2017). *Encyklopedia książki*, Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 3 czerwca 2025 r.

BOGUMIŁA CELER

Institut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych
Uniwersytet Kaliski im. Prezydenta Stanisława Kościelniaka
e-mail: b.celer@uniwersytetkaliski.edu.pl
ORCID 0000-0003-1617-5334

KOLEKCJE HISTORYCZNE I SPUSCIZNY WSPÓŁCZESNE JAKO ELEMENT ZASOBÓW BIBLIOTEK AKADEMICKICH W POLSCE – REKONESANS

SŁOWA KLUCZOWE: Kolekcje specjalne. Biblioteki akademickie w Polsce. Spuścizny w bibliotekach. Kolekcje historyczne. Opracowanie i udostępnianie kolekcji specjalnych

ABSTRAKT: *Teza/Cel artykułu* – Celem artykułu jest zarysowanie problematyki obecności kolekcji historycznych i współczesnych spuścizn w polskich bibliotekach akademickich. Autorka wskazuje na ich znaczenie jako zasobów dokumentujących działalność naukową, kulturową i społeczną, przybliżając wybrane przykłady praktyk ich pozyskiwania, opracowywania oraz popularyzowania. Istotnym elementem tekstu jest także przegląd stanowisk i opinii obecnych w literaturze przedmiotu – artykuł nie dąży do sformułowania całkowicie nowych teorii, lecz raczej do syntezy dotychczasowych ujęć i refleksji nad nimi. Część przeglądowa, prezentująca wybrane kolekcje z bibliotek akademickich, pełni funkcję ilustracyjną – jej celem jest ukazanie różnorodności zasobów i ich obecności w prak-

tyce instytucjonalnej, a nie szczegółowa analiza porównawcza. **Metody badań** – Artykuł opiera się na podejściu przeglądowym. Wykorzystano analizę źródeł wtórnych (literatury fachowej, raportów, stron internetowych bibliotek i dokumentacji instytucjonalnej) oraz uproszczoną formę studium przypadków, ilustrującą praktyki wybranych bibliotek akademickich. Uzupełnieniem analizy jest refleksja wynikająca z doświadczeń zawodowych autorki w pracy ze spuściznami. **Wyniki/Wnioski** – Zgromadzone przykłady pokazują, że kolekcje spuścizn – od archiwów osobistych po dokumentację instytucjonalną – odgrywają coraz większą rolę w budowaniu tożsamości kulturowej i naukowej uczelni. Podczas gdy niektóre biblioteki ograniczają się do ich przechowywania, inne aktywnie angażują się w działania, takie jak digitalizacja, organizowanie wystaw czy popularyzacja zbiorów. Przykłady Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika czy Biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego ilustrują różne, lecz wartościowe podejścia do włączania kolekcji specjalnych w życie naukowe i publiczne. Wskazano jednocześnie na bariery – brak standardów opracowania, niewystarczające finansowanie oraz nierównomierną dostępność. Artykuł konkluduje, że właściwie opracowane i zarządzane zbiory historyczne i spuścizny mogą pełnić rolę zarówno źródła badań, jak i narzędzia wzmocnienia pamięci akademickiej oraz ciągłości kulturowej. Jako rekonesans, tekst stanowi wstęp do dalszych badań nad kolekcjami specjalnymi w polskich bibliotekach akademickich i instytucjach kultury. Artykuł podkreśla, że bibliotekarze powinni pełnić rolę nie tylko archiwistów, ale także aktywnych uczestników w procesie tworzenia wiedzy i nauki.

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2025 z. 3
PL ISSN 0033-202X

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Monograficzne opracowanie *Korona i księgi. Woluminy z księgozbiorów królewskich w 1000-lecie pierwszej koronacji* (Pokora, 2025) towarzyszyło wystawie zorganizowanej w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu w dniach 5-30 maja 2025 r. Publikacja składa się z dwóch części. Pierwsza, zawiera esej poświęcony historii polskich insygniów królewskich, w szczególności tak zwanej koronie Chrobrego i jej skomplikowanym losom. W części drugiej, znacznie obszerniejszej, zaprezentowano zabytkowe obiekty o proveniencjach królewskich i członków królewskich rodzin – 63 woluminy starych druków, dwa rękopisy, dwa ekslibrisy. Każdemu z obiektów przedstawionych na ilustracjach towarzyszą: opis bibliograficzny, charakterystyka elementów edytorskich, historia zabytku, informacja o proveniencji i oprawie oraz wykaz literatury. Starannie wydana, bogato ilustrowana publikacja o charakterze albumowym gromadzi wiedzę o rozproszonych, znajdujących się w różnych instytucjach cennych historycznie zbiorach.

Monografia *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie (1919-1939)* (Ilgiewicz, 2024) autorstwa Henryki Ilgiewicz to pierwsza tak obszerna publikacja poświęcona Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie. W historiografii polskiej, a także litewskiej, międzywojenny okres w dziejach biblioteki nie doczekał się bowiem dotąd poważniejszego opracowania. W pierwszych trzech rozdziałach autorka przedstawiła historię biblioteki, jej gmachu, organizacji, zbiorów, czytelników, personelu w trzech okresach: 1919-1923, 1924-1929, 1930-1939. Rozdział czwarty został poświęcony zbiorom specjalnym, piąty – działalności wystawienniczej, dwa kolejne natomiast relacjom biblioteki z innymi wileńskimi bibliotekami oraz towarzystwami bibliotekarskimi i bibliofilskimi z Polski i z zagranicy. W ostatnim, dziewiątym rozdziale opisane zostały losy Biblioteki Uniwersyteckiej i bibliotekarzy w czasie II wojny światowej. Pracę uzupełniają biogramy pracowników Biblioteki. Z publikacji wyłania się obraz prężnie rozwijającej się instytucji, poczynszy od modernizacji zaniedbanego w czasach zaboru rosyjskiego gmachu Biblioteki. Jednym z jej największych atutów

byli pracownicy, świetni organizatorzy, często wybitni przedstawiciele kultury i nauki tamtych czasów.

Problematykę przekładów literatury żydowskiej w repertuarze wydawniczym w Polsce podjęła Monika Jeremków w książce *Historia obecności. Przekłady literatury żydowskiej w polskim repertuarze wydawniczym w XX wieku* (Jeremków, 2025). We wstępie autorka napisała: „Celem moich badań było prześledzenie dróg owej tytułowej «historii obecności», a więc poznanie pełnego zasobu utworów literackich przełożonych z dwóch języków żydowskich na język polski i opublikowanych w formie książkowej (jako tak zwane wydawnictwo zwarte), odpowiedzialnych za ich powstanie ludzi i instytucji. Mogą one posłużyć za ważne uzupełnienie obrazu językowych i kulturowych kontaktów obu narodów” (s. 8). Praca została podzielona na cztery rozdziały, obejmujące następujące okresy historyczne: wiek XIX i okres do 1918 r., dwudziestolecie międzywojenne, okres po 1945 r., lata 1990-2000. Autorka dokonuje analizy tekstów, charakteryzuje sylwetki autorów, tłumaczy, wydawców, redaktorów, przedstawia kontekst społeczno-polityczny, który wpłynął na charakter i intensywność literackiej wymiany. Jedną z konstatacji badawczych jest stwierdzenie stosunkowo małego, choć rozłożonego nierównomiernie w czasie, udziału przekładów literatury żydowskiej, w porównaniu z przekładami z innych języków w XX w.

W wydawnictwie Wiedza i Praktyka ukazały się dwie interesujące publikacje, które mogą stanowić praktyczne narzędzie dla bibliotekarzy, nauczycieli i innych osób czy instytucji zainteresowanych promocją czytelnictwa. Pierwsza to poradnik autorstwa Pawła Marchela *Konkursy czytelnicze w bibliotece. Klasyka literatury dziecięcej i młodzieżowej* (Marchel, 2025). Autor przedstawił gotowe scenariusze konkursów czytelniczych dla dzieci i młodzieży, opartych na wybranych, lubianych przez tę grupę czytelników utworach. Są to m.in. *Kubuś Puchatek*, *Ania z Zielonego Wzgórza*, *Mały Książę*, *Akademia pana Kleksa*, *Hobbit*, *czyli tam i z powrotem*, czy *Felix*, *Net* i *Nika*. Scenariusze zawierają wstęp, zadania konkursowe, klucze odpowiedzi, punktację. Poradnik zawiera także gotowe materiały do zajęć.

Kolejna publikacja to *Scenariusze zajęć w bibliotece. Zajęcia dla dzieci i młodzieży. Warsztaty, gry i zabawy. Pomysły, inspiracje, wskazówki organizacyjne* (Kiełczewska, 2025) autorstwa Anny Kiełczewskiej, zawierająca scenariusze zajęć dostosowanych do różnych grup wiekowych dzieci i młodzieży. Każdy scenariusz zawiera szczegółowy opis przebiegu zajęć, przedstawienie celów edukacyjnych, wskazówki organizacyjne, gotowe materiały do wykorzystania. Wśród propozycji znalazły się m.in. scenariusze lekcji bibliotecznych w podziale na miesiące, np. związane z Międzynarodowym Dniem Kubusia Puchatka w styczniu, czy Międzynarodowym Dniem Wolontariatu w grudniu.

Przemyskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk i jego bibliotece poświęcona została monografia autorstwa Macieja Waltośa *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu i jego biblioteka w latach 1909-1923* (Waltoś, 2024). Przemyskie Towarzystwo należące do najstarszych tego typu instytucji w Polsce powstało z inicjatywy braci Kazimierza Marii i Tadeusza Osińskich w 1909 r. W *Podsumowaniu* autor napisał; „Niewątpliwym osiągnięciem założycieli TPN było utworzenie na bazie zbiorów przekazywanych przez braci Osińskich oraz innych donatorów specjalistycznych agend: archiwalnej, bibliotecznej, muzealnej, a także zainicjowanie badań archeologicznych oraz cyklu wydawniczego „Rocznika Przemyskiego”. Towarzystwo zrzeszało w swoim gronie reprezentantów miejscowej inteligencji, która była głównym nośnikiem kultury i życia umysłowego w mieście” (s. 320). Działalność towarzystwa i biblioteki autor przedstawił w układzie chronologicznym, ukazując etapy wzrostu, czy też – związanego z okolicznościami historycznymi – ograniczenia działalności. Obecnie biblioteka udostępnia zbiory w ograniczonych godzinach, będąc przede wszystkim placówką związaną z macierzystą organizacją i stanowiąc jej zaplecze badawcze. Jej bogate i unikatowe zbiory, w tym zbiór przemysłanów, są natomiast szeroko dostępne w Bibliotece Cyfrowej TPN w Przemysłu.

Dwutomowa publikacja Mariusza Klareckiego *Zrabowana Warszawa. Straty w prywatnych zbiorach i artystycznych kolekcjach mieszkańców Warszawy w latach 1939-1945* przedstawia tematykę dotąd niepodejmowaną w tak szerokim zakresie, a mianowicie zagadnienie strat w kolekcjach i zbiorach prywatnych mieszkańców Warszawy, w tym w zbiorach książek. Możliwość obszernego opisu strat kultury materialnej poniesionych przez społeczność Warszawy stała się możliwa dzięki odkryciu przez autora zapomnianej dokumentacji archiwalnej – zespołu ponad 100 tys. kwestionariuszy dotyczących szkód wojennych, gromadzonych przez Wydział Strat Wojennych Zarządu Miasta Warszawy tuż po zakończeniu wojny, który obecnie znajduje się w zasobach Archiwum Państwowego w Warszawie. Z badań kwestionariuszy udało się wyłowić grupę 1664 przypadków osób posiadających interesujące dzieła sztuki, księgozbiory, antyki. Opracowanie poszerzono o wybrane obiekty kolekcjonerskie nieposiadające wartości artystycznej, np. zbiory przyrodnicze. Tom pierwszy (Klarecki 2024a) rozpoczyna rozdział dotyczący archiwaliów zawierających informacje o warszawskich kolekcjach i zbiorach prywatnych. W kolejnych rozdziałach autor analizuje straty wojenne w podziale na rodzaj kolekcji i zbiorów (tu wydzielony został poddział *Księgozbiory, archiwalia, autografy*), w podziale na wielkość i specyfikę zbiorów, wielkość strat w poszczególnych rejonach Warszawy. Rozdział ostatni zawiera charakterystykę proveniencji utraconych kolekcji.

Tom drugi publikacji *Zrabowana Warszawa* (Klarecki, 2024b) zawiera *Katalog strat zbiorów artystycznych i kolekcji mieszkańców Warszawy* w ukła-

dzie alfabetycznym według właścicieli. Poszczególne noty katalogowe mają następującą strukturę: adres zamieszkania, nazwisko, zawód, wykaz strat (malarstwo, rzemiosło artystyczne, biblioteka, rzeźba, inne). Oba tomy publikacji zawierają bogaty materiał ilustracyjny.

Zbiór artykułów *Bezpieczeństwo informacyjne. Zagrożenia, wyzwania, szanse i ryzyka* (Fałdowska, red. 2025) rozpoczyna tekst Juliusza Sikorskiego *Ochrona tajemnic jako fundament defensywnej walki / wojny informacyjnej w wybranych wczesnych koncepcjach teoretycznych*. W pozostałych artykułach autorzy prezentowali wybrane aspekty organizacji niejawnych zasobów informacji (Andrzej Żebrowski) i ochrony danych osobowych (Agnieszka Warchoń), podkreślali konieczność identyfikacji zagrożeń dla cyberbezpieczeństwa Polski i bezpieczeństwa informacji (Jan Jakimiec).

W artykule *Sztuczna inteligencja a bezpieczeństwo informacyjne* Adriana Drózdź scharakteryzowała rolę sztucznej inteligencji w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego, zwracając uwagę na szanse i zagrożenia, które może przynieść. Rozważania nad ramami definicyjnymi cyberprzestrzeni (Mariusz Matacz), czy też analiza wybranych aspektów zarządzania informacją prawnie chronioną w jednostkach samorządowych (Andrzej Wyrzykowski) to kolejne tematy zaprezentowane w publikacji.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Fałdowska, Maryla, red. (2025). *Bezpieczeństwo informacyjne. Zagrożenia, wyzwania, szanse i ryzyka*. Siedlce: Uniwersytet w Siedlcach, 162 s., il. ISBN 978-83-68355-32-1.
- Ilgiewicz, Henryka (2024). *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie (1919-1939)*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 476 s., il. ISBN 978-83-8180-925-2.
- Jeremków, Monika (2025). *Historia obecności. Przekłady literatury żydowskiej w polskim repertuarze wydawniczym w XX wieku*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 424 s. Bibliotheca Judaica; 13. ISBN 978-83-229-3857-7.
- Kielczewska, Anna (2025). *Scenariusze zajęć w bibliotece. Zajęcia dla dzieci i młodzieży. Warsztaty, gry i zabawy. Pomysły, inspiracje, wskazówki organizacyjne*. Warszawa: Wiedza i Praktyka, 310 s., il. ISBN 978-83-8409-220-0.
- Klarecki, Mariusz (2024a). *Zraborwana Warszawa. Straty w prywatnych zbiorach i artystycznych kolekcjach mieszkańców Warszawy w latach 1939-1945*. T. 1. Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Departament Restytucji Dóbr Kultury, 332 s., il. ISBN 978-83-62622-79-5.
- Klarecki, Mariusz (2024b). *Zraborwana Warszawa. Straty w prywatnych zbiorach i artystycznych kolekcjach mieszkańców Warszawy w latach 1939-1945*. T. 2. Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Departament Restytucji Dóbr Kultury, 473 s., il. ISBN 978 83-62622-80-1.
- Marchel, Paweł (2025). *Konkursy czytelnicze w bibliotece. Klasyka literatury dziecięcej i młodzieżowej. Zadania konkursowe wraz z kluczem odpowiedzi*. Warszawa: Wiedza i Praktyka, 263 s., il. ISBN 978-83-8409-221-7.

Pokora, Piotr; Aleksandra, Wajnert, współpr. (2025). *Korona i księgi. Woluminy z księgozbiorów królewskich w 1000-lecie pierwszej koronacji*. Poznań: Biblioteka Raczyńskich; Poznańskie Studia Polonistyczne; Fundacja TRES, 263 s., il. ISBN 978-83-974260-0-9.

Waltoś, Maciej (2024). *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu i jego biblioteka w latach 1909-1923*. Przemysł: Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej, 376 s., il. ISBN 978-83-66840-40-9.

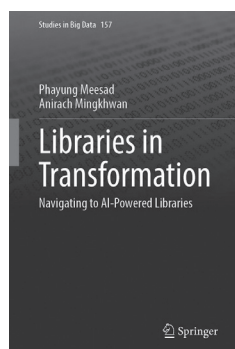
Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 20 sierpnia 2025 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Szanowni Państwo, Drogie Czytelniczki, Drodzy Czytelnicy, prowadzenie działu „Z lektur zagranicznych” jest dla mnie prawdziwym zaszczytem i dużym wyzwaniem. Postaram się godnie kontynuować dzieło śp. prof. Jacka Wojciechowskiego, który przez lata przybliżał treść najważniejszych publikacji i komentował najbardziej warte uwagi biblioteczne tematy.

Mam nadzieję, że wybór i sposób omówienia książek i artykułów okaże się dla Państwa interesujący i zachęci do osobistej lektury. Prezentowane na łamach „Z lektur zagranicznych” tytuły dostępne są w księgozborze podręcznym Czytelni Załuskich w Bibliotece Narodowej. Serdecznie zachęcam do odwiedzenia narodowej ksiąźnicy i skorzystania z największego w Polsce księgozbioru poświęconego sprawom bibliotecznym.

Phayung Meesad, Anirach Mingkhwan, *Libraries in Transformation. Navigating to AI-Powered Libraries*, Springer Cham, 2024.

Sztuczna inteligencja (AI – Artificial Intelligence) to jeden z najpopularniejszych tematów ostatnich lat. O jej zaletach i zagrożeniach zaczęto dyskutować nie tylko na łamach literatury naukowej i popularnonaukowej od 1997 r., gdy program Deep Blue pokonał arcymistrza szachowego Garriego Kasparowa. Sztuczna

inteligencja udowodniła, że może przewyższyć najgenialniejszą inteligencję ludzką.

Z jednej strony, wywołało to obawy, że maszyny zastąpią ludzi, a rewolucja ta przyniesie społeczeństwu na całym świecie więcej cierpienia niż rewolucja przemysłowa. Powstawały nawet listy zawodów najbardziej zagrożonych wymarciem, np. do 2050 r., na których umieszczano również bibliotekarzy. Z drugiej strony, rozwój sztucznej inteligencji otworzył zupełnie nowe perspektywy dalszej automatyzacji, usprawniania procedur i minimalizacji błędów oraz podnoszenia kreatywności i wydajności pracy przy jednoczesnym obniżaniu jej kosztów.

W efekcie prawie 20 lat po pierwszym zwycięstwie maszyny nad człowiekiem w wielu sektorach gospodarki, m.in. bankowości i finansach, handlu, transporcie, medycynie i branżach kreatywnych narzędzia sztucznej inteligencji używane są każdego dnia.

Rewolucja AI nie ominie bibliotek, więc ten temat od kilku lat regularnie pojawia się w dyskusjach bibliotekarzy na najważniejszych światowych i krajowych spotkaniach i konferencjach. W 2024 r. o jej możliwościach rozmawiali m.in. dyrektorzy bibliotek narodowych na posiedzeniu Konferencji Dyrektorów Bibliotek Narodowych (CDNL) w Brisbane w Australii. W październiku tego samego roku w czasie konferencji „Porozmawiajmy o bibliotekach”, zorganizowanej przez Bibliotekę Miejską w Łodzi, w której wzięło udział prawie 200 dyrektorek i dyrektorów bibliotek publicznych, o wykorzystywaniu sztucznej inteligencji w pracy bibliotek mówili m.in. dyrektor Biblioteki Narodowej dr Tomasz Makowski i prof. Wawrzyniec Rudolf z Uniwersytetu Łódzkiego. W wystąpieniach zwracano uwagę m.in. na potencjał nowoczesnych, inteligentnych narzędzi do katalogowania, przede wszystkim przedmiotowego, oraz do obsługi czytelników.

Książka *Libraries in Transformation. Navigating to AI-Powered Libraries*, która ukazała się w 2024 r. nakładem prestiżowego wydawnictwa Springer Cham, wpisuje się w nurt rozważań o możliwościach zastosowania sztucznej inteligencji w bibliotekarstwie. Autorzy swoje refleksje umieszczają w szerokim kontekście historycznym. Ewolucja bibliotek przedstawiona jest od czasów starożytnych po czasy cyfrowe. Dzięki temu książnice ukazane są jako instytucje dynamiczne, stale dostosowujące swoje struktury i realizowane zadania do potrzeb użytkowników. Z tej perspektywy rewolucja AI wydaje się jedynie kolejną zmianą, a historia udowadnia, że zmiana jest na stałe wpisana w genotyp bibliotek.

Większość z dziesięciu rozdziałów książki poświęcona jest zastosowaniu sztucznej inteligencji w usługach cyfrowych. W tej właśnie tematyce specjalizują się autorzy publikacji. Phayung Meesad jest profesorem nadzwyczajnym na King Mongkut's University of Technology North Bangkok (KMUTNB) w Tajlandii, gdzie kieruje biblioteką uczelnianą, a wcześniej

pełnił m.in. funkcję dziekana i prorektora ds. akademickich i badawczych. Doktorat obronił na Oklahoma State University w Stanach Zjednoczonych. Specjalizuje się w sztucznej inteligencji, eksploracji danych, systemach rozmytych i sieciach neuronowych. Drugi z autorów, Anirach Mingkhwan również jest profesorem nadzwyczajnym KMUTNB. Doktoryzował się na Liverpool John Moores University w Wielkiej Brytanii. Jego zainteresowania badawcze obejmują sztuczną inteligencję, Internet Rzeczy (IoT), analitykę danych oraz systemy sieciowe.

Autorzy koncentrują się więc na zagadnieniach takich jak rola *big data*, AI i zbiorów cyfrowych w redefiniowaniu dostępu do wiedzy i komunikacji z użytkownikami. Ich zdaniem w wirtualnym świecie biblioteki stają się cyfrowymi latarniami oferującymi nowoczesne i bezpieczne narzędzia i usługi cyfrowe. Postulowany rozwój kolekcji oraz serwisów cyfrowych powinien opierać się na analizie danych zachowań użytkowników, ale z uwzględnieniem doświadczeń bibliotekarzy. Autorzy przytaczają przykłady najnowszych technologii stosowanych w nowoczesnych bibliotekach cyfrowych takich jak: Internet Rzeczy, blockchain, przetwarzanie języka naturalnego. Osobne rozdziały poświęcone są personalizacji, usprawnianiu nawigacji po zasobach i wykorzystywaniu chatbotów, a także grafom wiedzy, czyli sieciom powiązań między informacjami, zasobami i użytkownikami, które umożliwiają lepsze wyszukiwanie zbiorów. Jednocześnie autorzy nie zapominają o aspektach etycznych dokonującej się rewolucji AI. Refleksje w tym zakresie zawarte zostały w ostatnim rozdziale wraz z podsumowaniem korzyści i wyzwań związanych z wdrażaniem sztucznej inteligencji w bibliotekach.

Pisząc o możliwościach zastosowania sztucznej inteligencji w działalności bibliotek wypadało mi zapytać również samą zainteresowaną o jej stosunek do tej kwestii. Chat GPT piątej generacji, który został udostępniony 7 sierpnia 2025 r., wedle zapewnień swoich twórców gwarantuje rozumowanie i analizę danych na poziomie doktora w danej dziedzinie (GPT-4 miał być w tym porównaniu magistrem, a GPT-3 studentem). Na pytanie, jak sztuczna inteligencja może wspierać bibliotekarzy w realizacji pięciu praw bibliotekarstwa Ranganathana chat GPT-5 udzielił następujących odpowiedzi:

1. Książki są po to, aby je użytkować – „AI wspiera dostępność i ułatwia korzystanie ze zbiorów”, np. chatboty pomagają znaleźć książkę i wyjaśniają zasady korzystania z bibliotek, a systemy rekomendacji podpowiadają czytelnikom kolejne lektury.

2. Każdemu czytelnikowi jego książka – „AI personalizuje ofertę biblioteki dla różnych grup użytkowników”, np. rekomendacje książek dostosowane są do wieku i zainteresowań czytelnika oraz historii jego wypożyczeń.

3. Każdej książce jej czytelnik – „AI pomaga promować zbiory i łączyć książki z odbiorcami”, np. może katalogować zbiory przedmiotowo i nadawać deskryptory, a także analizować, jakie tematy są popularne i promować je w spersonalizowanych newsletterach z nowościami dla czytelników.

4. Oszczędzaj czas czytelnika – „AI usprawnia wyszukiwanie i obsługę użytkowników”, np. błyskawicznie przygotowuje zestawienie lektury rekomendowanych czytelnikowi, wraz z krótkimi abstraktami.

5. Biblioteka jest organizmem rosnącym – „AI wspiera rozwój i adaptację bibliotek do nowych wyzwań”, np. podpowiada, jakie działy księgozbioru rozwijać, analizuje odwiedziny czytelników i na tej podstawie sugeruje zmiany w układzie biblioteki, godzinach otwarcia i ofercie wydarzeń.

Sztuczna inteligencja widzi więc swoją rolę w: udostępnianiu książek, personalizacji oferty, promocji zbiorów, ułatwianiu wyszukiwania i ciągłym rozwoju instytucji. Zarazem jednak Chat GPT-5 podkreśla, że jego zadaniem jest wsparcie, a nie zastąpienie bibliotekarzy. AI to narzędzie do pracy, nowoczesny pomocnik bibliotekarza, a nie jego zastępca. Przyspieszy i ułatwi dostęp do zbiorów, ale to bibliotekarze budują relację z czytelnikiem, rozpoznają jego ukryte potrzeby opierając się na empatii i ludzkim doświadczeniu, organizują wydarzenia promujące czytelnictwo, a w swoich wyborach i decyzjach często kierują się intuicją. To dzięki bibliotekarzom czytelnicy przychodzą do bibliotek i chcą do nich wracać.

Podsumowując swoje rozważania sztuczna inteligencja stwierdza: „W praktyce biblioteka XXI w. powinna funkcjonować jako «partnerstwo człowieka i AI». Sądzę, że my, bibliotekarze, możemy się z tą tezą zgodzić.

*dr Maciej Szablewski
Kierownik Zakładu Udostępniania Zbiorów
Biblioteki Narodowej*

Tekst wpłynął do Redakcji 26 sierpnia 2025 r.

POSIEDZENIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP

30 czerwca

Najważniejsze tematy:

1. Sytuacja finansowa SBP

Podjęto szereg działań mających na celu zwiększenie przychodów, m.in. poszukiwanie nowych partnerów, sponsorów; ogłoszenie wakacyjnej akcji promocyjnej na udział w szkoleniach i zakup publikacji SBP z rabatem 20%. Szczególnie ważne jest dotarcie do środowiska naukowego, dla którego SBP przygotowało atrakcyjną ofertę szkoleniową i wydawniczą.

2. Omówienie Regulaminu działalności Zarządu Głównego SBP i przyjęcie Regulaminu działalności Prezydium ZG SBP

3. Wyznaczenie opiekunów okręgów w kadencji 2025-2029

Okręg SBP we Wrocławiu (woj. dolnośląskie) – Anna Godowska

Okręg SBP w Toruniu (woj. kujawsko-pomorskie) – Joanna Szymczak-Ryczel

Okręg SBP w Lublinie (woj. lubelskie) – Maciej Waltoś

Okręg SBP w Zielonej Górze (woj. lubuskie) – Dagmara Dąbrowska

Okręg SBP w Łodzi (woj. łódzkie) – Marzena Przybysz

Okręg SBP w Krakowie (woj. małopolskie) – Łukasz Załęski

Okręg SBP w Warszawie (woj. mazowieckie) – Andrzej Czapnik

Okręg SBP w Opolu (woj. opolskie) – Marzena Przybysz

Okręg SBP w Rzeszowie (woj. podkarpackie) – Joanna Chapska

Okręg SBP w Białymstoku (woj. podlaskie) – Jerzy Woźniakiewicz

Okręg SBP w Gdyni (woj. pomorskie) – Elżbieta Broda

Okręg SBP w Katowicach (woj. śląskie) – Beata Kubica

Okręg SBP w Kielcach (woj. świętokrzyskie) – Barbara Krawczyk

Okręg SBP w Olsztynie (woj. warmińsko-mazurskie) – Dominik Piotrowski

Okręg SBP w Poznaniu (woj. wielkopolskie) – Sylwia Markiewicz

Okręg SBP w Szczecinie (woj. zachodniopomorskie) – Katarzyna Kulesza

4. Wnioski zgłoszone podczas KZD

Przewodniczący SBP przytoczył wnioski zgłoszone podczas KZD, każdy z nich został krótko przedyskutowany:

- Zapoznanie delegatów ze sprawozdaniami komisji przed zjazdem, głosowanie bez odczytywania
- Głosowania podczas KZD przez aplikację mobilną
- Zespół ds. oceny skutków deregulacji zawodu bibliotekarza
- Rekomendacje dot. minimalnych wynagrodzeń
- Kształcenie na poziomie maturalnym
- Rzetelność opinii SBP ws. dyrektorów bibliotek
- Świadomość reprezentowania członków SBP
- Networking i wymiana doświadczeń podczas KZD
- Regulamin konkursu Bibliotekarz Roku – definicja „bibliotekarza” vs. „pracownika biblioteki”
- Ujednolicenie tabel sprawozdawczych, powołanie zespołu

11 sierpnia

Spotkanie zorganizowano w celu podjęcia dwóch uchwał:

- w sprawie nieprowadzenia przez SBP działalności gospodarczej w kadencji 2025-2029 (Uchwała nr 2/ZGnk/2025)

W związku z wprowadzeniem przez Krajowy Zjazd Delegatów do treści Statutu SBP zapisu, iż majątek Stowarzyszenia może pochodzić z działalności gospodarczej (w par. 65), Zarząd Główny SBP uchwalił, iż w kadencji 2025-2029 Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich nie będzie prowadziło działalności gospodarczej. Decyzja ta wynika z faktu, że część członków Zarządu Głównego pełni funkcje dyrektorów bibliotek publicznych i podlega zapisom Ustawy o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne.

- w sprawie skorzystania z Polsko-Amerykańskiego Funduszu Pożyczkowego Inicjatyw Obywatelskich (Uchwała nr 3/ZGnk/2025)

3 września

Najważniejsze tematy:

1. Przyjęcie Regulaminu wynagradzania pracowników Biura ZG SBP oraz Regulaminu organizacyjnego Biura ZG SBP.

2. Przyjęcie uchwały dotyczącej poszerzenia składu Rady Naukowo-Programowej WNiE SBP.

Zarząd Główny SBP powołał na kadencję 2025-2029 Radę Naukowo-Programową Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP w składzie:

Przewodniczący – prof. dr hab. Dariusz Kuźmina

Członkowie:

dr hab. Mariola Antczak, prof. UŁ

Danuta Brzezińska
dr Andrzej Buck
dr Dorota Grabowska
dr hab. Anita Has-Tokarz, prof. UMCS
dr hab. Bożena Koredczuk, prof. UWŕ
dr hab. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska, prof. UMK
dr Barbara Krawczyk
dr hab. Michał Rogoż, prof. UP
dr hab. Remigiusz Sapa, prof. UJ
prof. dr hab. Małgorzata Kisilowska-Szurmińska
Jerzy Woźniakiewicz
prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert

3. Przyjęcie uchwały dotyczącej zmiany redakcji czasopisma „Bibliotekarz”.

W związku ze złożeniem przez członków redakcji miesięcznika „Bibliotekarz” rezygnacji od dnia 1 stycznia 2026 r., Zarząd Główny SBP powołał nowy skład redakcji czasopisma. Na stanowisko redaktora naczelnego powołany został Przewodniczący SBP Jerzy Woźniakiewicz. Pozostali członkowie redakcji zostaną wskazani przez redaktora naczelnego.

4. Dyskusja nad Planem pracy na okres VII-XII 2025.

Plan obejmuje: badania naukowe; współpracę partnerską; organizację konferencji, seminariów i webinarów; udzielanie patronatów; działania służące konsolidacji środowiska bibliotekarskiego; działania promocyjne; prowadzenie działalności edukacyjnej; prowadzenie działalności wydawniczej przez Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP; aplikowanie o granty.

W celu wymiany doświadczeń, nawiązywania kontaktów oraz popularyzacji działań sekcji i komisji działających przy Zarządzie Głównym SBP, przygotowano cykl otwartych spotkań online:

- Komisja Nowych Technologii – 5 września 2025 r.
- Zespół ds. Bibliografii Regionalnej – 8 września 2025 r.
- Sekcja Bibliotek Publicznych – 10 września 2025 r.
- Sekcja Bibliotek Naukowych – 16 września 2025 r.
- Sekcja Fonotek – 17 września 2025 r.
- Sekcja Bibliotek Muzeów, Galerii i Instytucji Kultury – 18 września 2025 r.
- Sekcja Bibliotek Pedagogicznych i Szkolnych – 19 września 2025 r.
- Sekcja Bibliotek Muzycznych – 22 września 2025 r.
- Sekcja Odznaczeń i Wyróżnień – 25 września 2025 r.
- Komisja Zarządzania i Marketingu – 29 września 2025 r.

KONKURSY

- **Konkurs na kampanię przeprowadzoną w Tygodniu Bibliotek 2025**

Jury Konkursu pod przewodnictwem Marzeny Przybysz przyznało następujące nagrody w Konkursie SBP na kampanię społeczną, edukacyjną lub informacyjną przeprowadzoną w Tygodniu Bibliotek 2025:

1. nagroda

- Biblioteka Publiczna w Tomicach

2. nagroda

- Miejska Biblioteka Publiczna w Bornem Sulinowie

3. nagroda

- Sądecka Biblioteka Publiczna im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu

Wyróżnienia

- Centrum Kultury i Biblioteka Publiczna Gminy Świeszyno
- Miejska Biblioteka Publiczna im. św. Jana Pawła II w Rawie Mazowieckiej
- Gminna Biblioteka Publiczna w Świątkach
- Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Bemowo m.st. Warszawy
- Miejska Biblioteka Publiczna w Chrzanowie

Jury zdecydowało o nieprzyznaniu Nagrody Specjalnej dla biblioteki z miejscowości do 5000 mieszkańców.

Dla laureatów przygotowano nagrody książkowe oraz dyplomy, które zostały wręczone podczas 17. Forum Młodych Bibliotekarzy odbywającego się w dniach 11-12 września 2025 r. w Łodzi.

Projekt dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Partner wspierający

azymut

GRANTY

1. Programy operacyjne MKiDN

- Realizacja XXI i XXII edycji programu Tydzień Bibliotek

W maju 2025 r. odbyła się XXII edycja programu Tydzień Bibliotek pod hasłem „Biblioteka. Lubię tu być!”

W 2025 r. promowane były kampanie społeczne, edukacyjne i informacyjne prowadzone przez biblioteki zarówno dla użytkowników, jak i nieużytkowników bibliotek, wzmacniające pozytywny obraz i prestiż społecznej aktywności związanej z czytaniem książek. Dzięki temu zapewniona została spójność programu TB z Narodowym Programem Rozwoju Czytelnictwa na lata 2021-2025.

Jak co roku SBP zorganizowało dwa konkursy: na najlepszy plakat Tygodnia Bibliotek 2025 oraz na najciekawszą kampanię społeczną, edukacyjną lub informacyjną organizowaną w ramach Tygodnia Bibliotek 2025.

Szczegółowe informacje dotyczące przebiegu XXII Tygodnia Bibliotek są dostępne na stronie <http://tydzienbibliotek.sbp.pl/>

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

- **Bezpieczna Biblioteka. Zarządzanie kryzysowe w praktyce**

Głównym celem zadania było podniesienie kompetencji kadry kierowniczej bibliotek publicznych w zakresie zarządzania sytuacjami kryzysowymi. Szczególna uwaga została zwrócona na wzmocnienie odporności psychicznej, zarówno bibliotekarzy, jak i czytelników, przeciwdziałanie mobbingowi, ochronę przed cyberprzestępczością.

Projekt realizowano w dwóch etapach:

I. Szkolenia (czerwiec 2025)

Mobbing i konflikty w miejscu pracy oraz w relacjach z użytkownikami – dr Monika Baryła-Matejczuk (prof. uczelni w Pracowni Psychoprofilaktyki i Pomocy Psychologicznej na Wydziale Nauk o Człowieku Lubelskiej Akademii WSEI).

Bezpieczeństwo cyfrowe – dr Łukasz Wojciechowski (prof. uczelni na Wydziale Administracji i Nauk Społecznych Lubelskiej Akademii WSEI)

Zarządzanie kryzysowe w bibliotekach – Jerzy Woźniakiewicz (Dyrektor WBP w Krakowie).

II. Wdrożenia (lipiec-październik 2025)

Wypracowanie przez uczestników zadania we współpracy z trenerami, projektów działań (poradników) związanych z zarządzaniem kryzysowym w bibliotekach, w odniesieniu do wybranego przez nich zagrożenia. Materiały zostaną udostępnione na stronie zadania.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

- Chmura Kultury

Głównym celem zadania było przygotowanie bibliotekarzy do tworzenia i zarządzania Chmurami Kultury – wirtualnymi przestrzeniami, które umożliwią społecznościom lokalnym dostęp do zasobów kultury, dziedzictwa i edukacji regionalnej. Projekt odpowiada na wyzwania związane z ograniczonym dostępem do kultury w małych miejscowościach, brakiem cyfrowych kompetencji oraz potrzebą wzmocnienia roli bibliotek jako centrów animacji życia kulturalnego.

Projekt realizowany był w dwóch etapach:

I. Część edukacyjna (czerwiec 2025)

– Webinarium zapoznawcze oraz informacyjne, przedstawiające przebieg projektu

– Szkolenia:

Lokalne archiwa cyfrowe – dr Aneta Januszko-Szakiel (Instytut Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego).

Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez wystawy cyfrowe – dr Dominik Piotrowski (Biblioteka Główna UMK – Zastępca Dyrektora ds. Innowacji i Projektowania Usług).

Otwórz się na chmurę – Beata Malentowicz (Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu).

Od potrzeby do realizacji – Beata Gamrowska (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego).

– Webinarium instruktażowe dotyczące zasad pracy nad projektami

II. Część wdrożeniowa (lipiec-październik 2025).

– Wypracowanie przez uczestników zadania we współpracy z trenerami, projektów działań online o charakterze kulturotwórczym, przeznaczonych do publikacji w bibliotecznej Chmurze Kultury. Opisy projektów zostaną udostępnione na stronie zadania.

– Webinarium podsumowujące projekt.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

- Wydawanie czasopisma naukowego „Przegląd Biblioteczny” w latach 2023-2025 i poprawa jego dostępności

Dofinansowanie obejmuje wydawanie czasopisma „Przegląd Biblioteczny” w wersji drukowanej i elektronicznej. Wersja elektroniczna publikowana jest w formacie PDF, który umożliwia przeglądanie zawartości czasopisma na smartfonach, iPhone’ach i e-czytnikach. Artykuły zamieszczane są po upływie sześciu miesięcy w otwartym dostępie, na stronie czasopisma (<http://ojs.sbp.pl/index.php/pb>), dostosowanej do wymogów

WCAG. Strona oferuje także dostęp do pełnych tekstów roczników archiwalnych. Dzięki dofinansowaniu możliwe jest zwiększenie liczby artykułów publikowanych w języku angielskim, w tym prezentujących wyniki polskich badań z zakresu bibliologii i dziedzin pokrewnych.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

- Wydawanie czasopisma „Poradnik Bibliotekarza”, w wersji papierowej i elektronicznej, w latach 2024-2026

Zadanie dotyczy wydawania ogólnopolskiego czasopisma branżowego „Poradnik Bibliotekarza” (12 numerów w roku), adresowanego przede wszystkim do bibliotekarzy z bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych oraz instruktorów z domów kultury. Miesięcznik, wydawany przez SBP od 1949 r. prezentuje różnorodne treści z zakresu szeroko pojętego bibliotekarstwa, jako elementu kształtowania kultury współczesnej, praktyczne aspekty zawodu bibliotekarza i jego wpływ na edukację społeczną. Od kilku lat specjalizuje się w upowszechnianiu literatury dla dzieci i młodzieży (stały dział Świat Książki Dziecięcej) oraz nowoczesnych form aktywizacji czytelników i podnoszeniu kompetencji bibliotekarzy w tym zakresie.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

SKOLENIA I KONFERENCJE

Szkolenia online

Szkolenia zrealizowane w III kwartale 2025 r.

Darmowe:

- Opracowanie utworów literackich z użyciem DBN

Płatne:

- Mała biblioteka – duży efekt. Jak działać nowocześnie i z klasą, nie mając wielkiego budżetu?
- Literatura w animacji kultury i czytelnictwa młodzieży
- Doręczenia elektroniczne w bibliotece
- Prawo autorskie w bibliotece podczas działań stacjonarnych i w Internecie
- Archiwizacja w instytucjach kultury

- AI w bibliotece? Tak, i to za darmo!
- Dostępne treści na stronach internetowych i w mediach społecznościowych
- Instrukcja kancelaryjna
- Weryfikacja informacji w dobie sztucznej inteligencji
- Standardy ochrony małoletnich w bibliotece
- Zarządzanie danymi badawczymi
- Bibliotekarz menadżerem projektu

Konferencje/seminaria/webinaria

- Biblioteki w liczbach i standardach – skuteczność, międzynarodowe konteksty i nowe – perspektywy badań – seminarium online organizowane w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek (5 września 2025 r.)
- 17. Forum Młodych Bibliotekarzy „Biblioteki tkają przyszłość” – Łódź (11-12 września 2025 r.)
- 45. Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej – Ciechanów (18-19 września 2025 r.)
- 7. Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy i Pracowników Bibliotek Muzealnych „Wkład i znaczenie bibliotek muzealnych w rozwój badań nad historią, literaturą, kulturą i sztuką” – Gdańsk (25-26 września 2025 r.)
- Badamy, by działać lepiej – wskaźnik satysfakcji użytkowników w projekcie AFB – webinarium organizowane w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek (18 września 2025 r.)
- 16. Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych „Muzykalia w zmieniającym się otoczeniu bibliotecznym – integracja, współpraca, harmonia” – Kraków (17-19 listopada 2025 r.)
- 15. edycja konferencji Automatyzacja Bibliotek „Między wiedzą a algorytmem” – Kraków (11-12 grudnia 2025 r.)

WYDAWNICTWO NAUKOWE I EDUKACYJNE SBP

Nowości wydawnicze:

- *Biblioteka – Ewolucja – Rewolucja. Materiały z 16. Forum Młodych Bibliotekarzy* (red. Dominik M. Piotrowski, Liliana Lewandowska)

W świecie dynamicznych przemian technologicznych i społecznych biblioteki nieustannie redefiniują swoją misję. Stają się nowoczesnymi centrami wiedzy, kultury i interakcji społecznych – miejscem spotkań, wymiany myśli i budowania relacji. Te właśnie zagadnienia znalazły się w centrum uwagi uczestników 16. Forum Młodych Bibliotekarzy, które w 2024 r. odbyło się w Toruniu. Niniejszy tom to owoc tego spotkania.

Zawiera artykuły, refleksje i relacje dotyczące najnowszych trendów w bibliotekarstwie: od zastosowania sztucznej inteligencji, przez edukację ekologiczną i psychologię miejsca, po zagadnienia finansowania projektów i zrównoważonego rozwoju. To głos praktyków, wizjonerów i pasjonatów, którzy pokazują, że biblioteka może być zarówno strażnikiem tradycji, jak i liderem innowacji. Publikacja ta to inspiracja dla wszystkich, którzy chcą kształtować przyszłość bibliotek – z odwagą, refleksją i otwartością na zmiany.

- *Biblioteki dla (nie)obecnych: badania, strategie i praktyki włączania* (red. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska)

„[...] książka porusza ważne i nadal niedostatecznie często opisywane w literaturze przedmiotu zagadnienie włączania i aktywizacji czytelniczej osób, które – z różnych powodów – nie korzystają z usług bibliotecznych. Podjęta problematyka jest społecznie ważna, choćby ze względu na nadal relatywnie niski poziom czytelnictwa w Polsce, [...] sprzyja zapełnianiu luk w refleksji naukowej, jak również daje praktyczne wskazówki i inspiracje dla bibliotekarzy.” *Z recenzji dr hab. Magdaleny Wójcik, prof. UJ.*

- *Podstawy nauk o komunikacji społecznej i mediach* (red. nauk. Jadwiga Woźniak-Kasperek, Janusz W. Adamowski)

Publikacja jest swego rodzaju bilansem zamknięcia dokonań wywodzących się z różnych tradycji, odrębnie istniejących dotąd bibliologii, informatologii i nauk o mediach, oraz bilansem otwarcia dla działalności badawczej w ramach jednej dyscypliny jako dowodu na możliwości integracji różnych tradycji badawczych i odmiennych metodologii – w odpowiedzi na zmieniające się oczekiwania społeczne i rozwój technologiczny. Publikacja ma służyć wzajemnemu poznaniu dorobku poszczególnych subdyscyplin, ich fundamentów historycznych i naukoznawczych, przedmiotów i celów badań, podstawowych pojęć i metod – dla budowania nowej wartości badawczej i tożsamości w ramach jednej dyscypliny. Jej autorami są uznani specjaliści wywodzący się z różnych środowisk naukowych, reprezentujący różne „szkoły” badawcze.

- *Memento mei scriptoris. Sesja naukowa z okazji dziewięćdziesięciolecia urodzin Profesora Edwarda Potkowskiego* (red. nauk. Piotr Tafilowski)
- Osobiste wspomnienia, refleksje oraz wnikliwe studia historyczno-literackie składają się na poruszający i inspirujący obraz dawnych epok. Dla pasjonatów historii, kultury i humanistyki.

W planie na 2025 rok:

- *Transgresja formy książki. Przykłady z oferty wydawniczej dla dzieci* (Monika Janusz-Lorkowska)

- *Eugeniusz Kolanko „Bard”. Poeta i konspirator* (Jerzy Jarowiecki)
- *Biblioteki dziecięce w Polsce* (Grażyna Lewandowicz-Nosal, Dorota Grabowska)
- *Od kosmicznych podróży do cyfrowych światów. Analiza kodów kulturowych w kontekście atrakcyjności komiksów „Tytus, Romek i A'Tomek” dla współczesnej młodzieży oraz w przestrzeni kreatywnej biblioteki* (Marlena Gęborska)
- *Monografia Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze* (dwutomowe wydawnictwo faktograficzno-albumowe)

Oprac.: Małgorzata Dargiel-Kowalska,
Marta Lach, Aldona Zawalkiewicz

Tekst wpłynął do Redakcji 10 września 2025 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz zestaw 5-8 słów kluczowych. Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłał do „PB” artykułu nie wyraża zgody na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres e-mail. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship* Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redak-

cja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Fragmety cytowane powinny być zapisane w cudzysłowie, czcionką prostą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy terminologiczne lub dygresyjne powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami *The Publication Manual of the American Psychological Association, Seventh Edition*. W razie wątpliwości i w przypadkach nieujętych w tych wskazówkach należy odwołać się do oryginalnego tekstu zasad APA, 7th Edition.

W artykułach napisanych w języku polskim stosuje się skróty polskie (“w”, “s.”, “Red.”, “i in.” itd.), natomiast w przypadku prac przygotowanych w języku angielskim – angielskie (“in”, “p.”, “pp.”, “Ed.” lub “Eds.”, “et al.” itd.).

Odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Dembowska, 1991), (Taradejna & Taradejna, 2003) lub (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990, 1995) lub (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Augustyniak, 2004, s. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, s. 231-233) albo (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i inicjał imienia (imion) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a), Dembowska, Maria (1976b), itd.

W opisach należy podać inicjały imion. W przypadku stron WWW bez podanej nazwy autora jako hasła opisu należy użyć nazwy instytucji, do której należy witryna WWW. Należy uwzględnić nazwy wszystkich wydawców, rozdzielone średnikiem, w kolejności, w jakiej zostali wymienieni w książce.

Numer DOI, poprzedzony nazwą protokołu (http://), ew. adres URL należy podać na końcu opisu. Po numerze DOI lub URL opis nie kończy się kropką. Nie należy podawać nazw naukowych baz danych (EBSCO, Proquest itd), z których pochodzą artykuły.

W przypadku stron WWW należy podać możliwie jak najdokładniejszą datę. Jeśli opisywane źródło nie zostało zarchiwizowane lub zawiera często zmieniającą się treść, należy podać datę dostępu do źródła.

Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej (informatologia): Organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Taradejna, R., & Taradejna, M. (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Wydaw. Adam Marszałek.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

PRACA ZBIOROWA

Zybert, E. B. (Red.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Red.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

ARTYKUŁ W CZASOPISMIEM NAUKOWYM

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

ROZDZIAŁ W KSIĄŻCE

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W Cz. Daniłowicz (red.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (s. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. W M. Wojciechowska (red.), *Zarządzanie biblioteką* (Wyd. 2 popr. i uzup., s. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29-56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

ARTYKUŁY PRASOWE (DZIENNIKI, TYGODNIKI, PRASA FACHOWA)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34-43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektryczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56-57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*. Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, numer ORCID, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of “The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in “Library Review”. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to “Library Review” who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author’s name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author’s contribution to the research and the paper preparation). Ghostwriting and guest authorship are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Quoted fragments should be written in quotation marks, in simple font.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Terminological or digressive footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style (Seventh Edition). References within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Dembowska, 1991) or (*Library...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; *Library...*, 1976).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Augustyniak, 2004, p. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, pp. 231-233) or (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc.

The descriptions should include the initials of the first names. For web pages without an author's name, use the name of the institution to which the web site belongs as the main entry of description. Include all publishers, separated by a semicolon, in the order in which they are listed in the book.

The DOI number, preceded by the protocol name (<http://>), or the URL address, should be given at the end of the description. The description does not end with a full stop after the DOI or URL. Do not include the names of the scientific databases (EBSCO, Proquest, etc.) from which the articles come.

In the case of websites, the date should be given as precisely as possible. If the described source has not been archived or contains frequently changing content, the date of access to the source should be provided.

See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

COLLECTIVE WORKS

Zybert, E. B. (Ed.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Eds.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago-Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. In Cz. Daniłowicz (Ed.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (pp. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. In M. Wojciechowska (Eds.), *Zarządzanie biblioteką* (Ed. 2, pp. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29–56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

PRESS ARTICLES (DAILY NEWSPAPERS, WEEKLIES, PROFESSIONAL PRESS)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56–57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*.

Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/new-wine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, ORCID id, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

